МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА

ФІЛОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

КАФЕДРА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ІМЕНІ ІВАНА КОВАЛИКА

ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ ЕМОЦІЙ В ХУДОЖНЬОМУ МОВЛЕННІ (НА МАТЕРІАЛІ ПОВІСТЕЙ ІВАНА ФРАНКА «ПЕРЕХРЕСНІ СТЕЖКИ» ТА «ОСНОВИ СУСПІЛЬНОСТІ»)

Магістерська робота

студентки ІІ курсу

групи ФЛУм –22

спеціальності 035 Філологія

(Українська мова та література)

Надозірної Наталії Володимирівни

Науковий керівник

доц. Ціхоцький Іван Любомирович

Львів – 2021

ЗМІСТ

ВСТУП …….. 3

<u>РОЗДІЛ 1.</u> ДОСЛІДЖЕННЯ ЕМОЦІЙ В ТРИЄДИНІЙ КОНЦЕПЦІЇ: МОВНИЙ, КОГНІТИВНИЙ, ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ. МОВНІ ТА НЕВЕРБАЛЬНІ ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ ЕМОЦІЙ ……..……8

1.1 Когнітивна морфологія як сучасний структурний підхід до вивчення мови …… 8

1.2 Мовна, концептуальна, емотивна та художня картини світу ……..11

1.3 Явище «ЕМОЦІЯ». Структура і типологія емоцій……16

1.4 Дослідження емоцій у трьохвимірному комплексі: мовний, когнітивний та психологічний компоненти вивчення……25

1.5 Мовні засоби вираження емоцій ……38

1.6 Невербальні засоби вираження емоцій ……42

1.7 «Емотивність» художнього тексту ……45

<u>РОЗДІЛ 2.</u> МОВНІ ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ ЕМОЦІЙ ТА ОСОБЛИВОСТІ ВІДТВОРЕННЯ ЕМОТИВНИХ СТАНІВ МОВЦІВ У ХУДОЖНЬОМУ МОВЛЕННІ (НА МАТЕРІАЛІ ПОВІСТЕЙ ІВАНА ФРАНКА «ПЕРЕХРЕСНІ СТЕЖКИ» ТА «ОСНОВИ СУСПІЛЬНОСТІ») …….51

2.1 Мовні засоби вираження емоцій у художньому мовленні на матеріалі повісті І. Франка «Перехресні стежки»……52

2.2 Мовні засоби вираження емоцій у художньому мовленні на матеріалі повісті І. Франка «Основи суспільності» ……81

Висновок до ІІ розділу ……116

<u>РОЗДІЛ 3.</u> СЕМАНТИЧНО – ПРАКГМАТИЧНЕ НАПОВНЕННЯ НЕВЕРБАЛЬНИХ ЗАСОБІВ ВИРАЖЕННЯ ЕМОЦІЙ В ХУДОЖНЬОМУ МОВЛЕННІ (НА МАТЕРІАЛІ ПОВІСТЕЙ ІВАНА ФРАНКА «ПЕРЕХРЕСНІ СТЕЖКИ» ТА «ОСНОВИ СУСПІЛЬНОСТІ») ……..117

2.3 Невербальні засоби вираження емотивних станів мовців у художньому мовленні на матеріалі повісті І. Франка «Перехресні стежки»…….117

2.4 Невербальні засоби вираження емотивних станів мовців у художньому мовленні на матеріалі повісті І. Франка «Основи суспільності»……138

Висновок до ІІІ розділу……157

ВИСНОВКИ ……..158

ДОДАТКИ ……161

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА ДЖЕРЕЛ……171

ВСТУП

В останні десятиліття XX ст. в руслі загальної антропологічної спрямованості мовознавчої науки особливо інтенсивно розвивається структурна та когнітивна лінгвістика як сучасні напрями мовознавчої науки, коло інтересів яких ґрунтується довкола проблем системного характеру мови в поєднанні з ментальною репрезентацією знань людини.

Сучасний етап розвитку мовознавства характеризується поступовою зміною базисної наукової парадигми, революційним поворотом до розгляду мовних явищ в антропоцентричному руслі. Спостерігається тенденція досліджувати мову в нерозривному зв'язку з емоціями, мисленням, свідомістю, пізнанням, культурою, світоглядом як окремого індивідуума, так і мовного колективу, до якого він належить.

Актуальність роботи зумовлена посиленим інтересом сучасних мовознавців до дослідження особливостей реалізації категорії емотивності у мові, що створює необхідність узагальнення та систематизації існуючого наукового доробку щодо даної тематики. Адже одним із малодосліджених питань лінгвістичної теорії емоцій є текстова репрезентація почуттів.

Мова, як основний інструмент людського спілкування, не тільки забезпечує інформаційний обмін мовців, але й відображає їх емоційний стан в акті комунікації. Комунікативний акт, як лінгвістичне явище, досить активно почало досліджуватися вченими у XX столітті, а емотивний фактор, що є невід'ємною частиною комунікації, залишився на другому плані. Попри те, що проблема емотивності є одним із пріоритетних напрямків сучасного мовознавства, емоції належать до ще недостатньо вивчених явищ.

Лінгвістика емоцій як наука сформувалась у XX ст. на основі психології та традиційного мовознавства. Проте до середини 70-х років проблема вираження емоцій не була основною в мовознавстві, а роботи на цю тематику з'являлися досить рідко, та й взагалі, не перебували в центрі уваги мовознавців. На даному етапі розвитку мовознавства емоцій існує низка проблем, які визначають декілька головних напрямів досліджень, зокрема і комунікацію емоцій, категоризацію емоцій, семантико – прагматичне наповнення емоцій, лексико – семантичні поля емоцій, емотивний семантичний простір мови та природу емоцій з точки зору психологічної науки. Тому досі залишається актуальним дослідження проблеми : "мова та емоції", як вивчення єдиного нерозривного мовленнєво – когнітивного процесу.

Мовознавців також цікавить класифікація емотивної лексики, зміст емотивної функції мови, емотивність художнього тексту на всіх рівнях мовної структури, які мають свої системи засобів вираження, когнітивне протікання емоцій, вербальна та невербальна мова емоцій.

Про складність об'єкта дослідження свідчить те, що в науковому обігу все ще немає однозначного визначення поняття емоція, яке розглядається як мовне, когнітивне чи психологічне явище. Тому одним із головних завдань даної роботи є дослідження емоцій у трьохвимірному комплексі: мовний, когнітивний, психологічний аспект вивчення емотивних станів мовців.

Науковці одностайні в тому, що емоції включені в структуру свідомості та мислення, що має широкий спектр вираження у мовленні. Досить проблематичним виявляється розмежування емоцій і таких психічних феноменів, як почуття, настрої і т.п. Проте, незважаючи на значний інтерес науковців до окресленої проблематики, недостатньо

дослідженими, залишається структурний зміст мовленнєвого вираження емоцій, також лінгвокультурні (національно-культурна специфіка відображення емоцій в етномові і мовленні) та лінгвокогнітивні (емотивні концепти як форма відображення дійсності) аспекти репрезентації емоцій у мові.

В останнє десятиліття простежується активна зацікавленість мовознавцями, саме, емотивного стану мовця, мовна реалізація якого ще не повністю досліджена як в теорії комунікації, так і в теорії тексту. Таким чином, актуальним залишається глибше дослідження "світу емоцій", зокрема тих засобів за допомогою яких мовець виражає своє ставлення до інших і передає свої емоції. Постає проблема зображення емоційно забарвленого мовлення, та засобів їх вираження.

Актуальність теми зумовлена тим, що зорієнтована на вивчення комунікативно-функціонального аспекту мови, зокрема, на виникнення емоцій та їх вербальні і невербальні засоби вираження. Увага в даному дослідженні також спрямована на трактування поняття «емотивності», як компонента мовленнєво - когнітивної діяльності мовця на позначення емоцій, систематизування різнорівневих мовних та невербальних засобів, що допомагають виразити та описати емоції у художньому тексті.

Новизною у даному дослідження буде вивчення зв'язку мови і мислення, в поєднанні з психологічним портретом емоцій мовців як єдиного нерозривного процесу творення емоцій. Традиційні франкознавчі дослідження були здебільшого формалізованого формату (характеру), елементом новизни у даному дослідженні будуть особливості художнього мовлення, представлені у когнітивному аспекті. Безпосередньо актуальним є зростаючий інтерес сучасної мовознавчої науки до вивчення

мовних явищ, виявлення та систематизації засобів мовної та невербальної репрезентації емотивних станів мовців.

Основними питаннями при проведенні дослідження стали вивчення мовних та невербальних засобів вираження емоцій, на основних мовних рівнях щодо мовного аспекту вивчення емоцій та прагматичного наповнення емоцій в когнітивному аспекті, що дають змогу підкреслити колоритність мови з метою привернення уваги оточуючих.

Емоції характеризуються суб'єктивністю та змінним характером, що ускладнює процес їх опосередкування у мовленні. Аналіз емотивних мовних та невербальних засобів і механізмів їх впливів на людину викликає інтерес для подальших досліджень у цій сфері.

Об'єктом вивчення даного дослідження є мовні та невербальні засоби вираження емоцій мовців у художньому мовленні.

Предметом дослідження є використання мовних та невербальних засобів для вираження емотивності у художньому мовленні.

Мета роботи – проаналізувати мовні та невербальні засоби вираження емоцій; відтворити основні процеси виформовування емоцій мовців та їх динаміку художньому мовленні.

Поставлена у роботі мета передбачає виконання наступних завдань:

– з'ясувати яку роль відіграє когнітивна морфологія в системі структурного дослідження мови ;
– охарактеризувати поняття мовної, концептуальної, емотивної та художньої картин світу;
– створити діаграму «емоцій» в триєдиній концепції: мовний, когнітивний та психологічний аспекти (у % співвідношенні);
– дослідити структуру і типологію емоцій у художньому мовленні;
– відобразити мовні та невербальні засоби вираження емотивних станів мовців за фрагментарним (цитатним) матеріалом;
– відтворити динаміку розгортання емотивних станів мовців та інтенсивність вираження емоцій у художньому мовленні;
– створити порівняльний аналіз мовних та невербальних засобів вираження емоцій у художньому мовленні.

Структура курсової роботи. Курсова робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаної літератури та джерел, додатків.

РОЗДІЛ 1. ДОСЛІДЖЕННЯ ЕМОЦІЙ В МОВНОМУ, КОГНІТИВНОМУ І ПСИХОЛОГІЧНОМУ АСПЕКТАХ. МОВНІ ТА НЕВЕРБАЛЬНІ ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ ЕМОЦІЙ

1.1 Когнітивна морфологія як сучасний структурний підхід до вивчення мови

Когнітивна морфологія доволі новий напрям у мовознавстві, який займається дослідженням процесів отримання, відображення та зберігання інформації в мовних формах; вивченням впливів когнітивних процесів на функціонування мовних структур.

Когнітивна морфологія – це молода галузь наукових пошуків, яка розглядає граматичні одиниці як результат концептуалізації й категоризації інтеріоризованої дійсності та досвіду людини [1].

До основних завдань когнітивної морфології належать установлення когнітивних механізмів,які впливають на формування різновидів морфем (лексичних, лексико-граматичних, флексійних та дериваційних), їхня роль у словотворі, особливості творення та функціонування окремої граматичної одиниці [2].

Вивчення морфологічних структур потребує певної систематизації, тому можна виокремити такі напрями дослідження в руслі когнітивної морфології:

– когнітивна флексійна (формотворча) морфологія, яка досліджує вплив когнітивних механізмів на спосіб поєднання лексичної

[1] Штерн І.Б. Вибрані топіки та лексикон сучасної лінгвістики : Енциклопедичний словник для фахівців з теоретичних гуманітарних дисциплін та гуманітарної інформатики. – К.: АртЕК, 1998. – С.219.

[2] Селіванова О. Актуальні напрями сучасної лінгвістики // Підручник. — Полтава: Довкілля - К, 2008. — 712 с.

одиниці та граматичної морфеми (напр., кореня слова та закінчення як його граматичного показника);

– когнітивна дериваційна (словотворча) морфологія, яка розглядає вплив когнітивних механізмів на способи творення лексичних одиниць;

– когнітивна морфологія частин мови, яка досліджує роль когнітивних процесів у формуванні концептуальної основи різних частин мови, адже частиномовні відмінності залежать від того, як ми сприймаємо та структуруємо різні природні процеси і явища[3].

О. С. Кубрякова говорить про те, що морфологія пов'язана з пізнавальними процесами і служить відображенню і передачі їхніх результатів. Відповідно, «функції морфології виявляються не на рівні морфем, але на рівні цілісних морфологічних структур, які репрезентують різні класи слів». Когнітивна морфологія дає можливість структурувати накопичення когнітивних процесів зміст за допомогою морфологічних категорій і форм [4].

Основною одиницею когнітивної дериваційної морфології є похідне слово, основа якого складається із твірної основи та словотворчої морфеми. Похідне слово – центр, точка перетину формальних та семантичних зв'язків [5].

Основними принципами когнітивної морфології є:

---

[3] Загнітко А. П. Система і структура морфологічних категорій сучасної української мови (Проблеми теорії) / А. П. Загнітко. – АДД. – К., 1992. – 38 с.

[4] Кубрякова Е. С. Типы языковых значений: семантика производного слова / Е. С. Кубрякова. – Москва : Наука, 1981. – 200 с.

[5] Селіванова О. Актуальні напрями сучасної лінгвістики // Підручник. — Полтава: Довкілля - К, 2008. — 712 с.

- вивчення похідних одиниць через призму людського досвіду, пізнавальні процеси людини та її бачення світу, адже в значеннях слова відображаються не лише процеси, явища, предмети, ознаки, але й фрагменти людського досвіду або знання;

- урахування наявності в похідних одиниць прототипових структур. Прототипова категорія забезпечує включення членів до певної категорії на основі лише їхньої часткової віднесеності, часто лише за деякими ознаками. Наш досвід виражається у формі категорій. У процесі категоризації беруть участь словотворчі морфеми, для яких характерне власне категоріальне значення У результаті процесу категоризації або класифікації позначуваного частиною його значення має стати значення однієї з наявних у мові ономасіологічних категорій, тобто або значення предметності чи опредмеченості (при віднесенні позначуваного до класу іменників або будь-якого із семантичних розрядів цієї частини мови), або значення процесуальності (при віднесенні позначуваного до класу дієслів або іншого розряду цього класу), або,нарешті, значення ознаковості (при віднесенні позначуваного до класу прикметників або прислівників або їхніх підкласів);

- аналіз похідних лексичних одиниць з урахуванням їхньої семантики та урахування способів інтеріоризації дійсності при характеристиці словотвірної структури. Словотвірні категорії слід вивчати «у зв'язку з когнітивними здібностями людини, що проявляються в проникненні в суттєві структури лексичних і словотворчих категорій».

- можливість представляти образи у вигляді схем. Коли ми використовуємо словотворчі форманти, то вибираємо певну схему для оформлення усвідомленої ситуації в мовленні. Візуальний образ викликає в нашій свідомості певну форму об'єкта, а наше поняття про нього

передбачає форму слухового образу, тобто як цей об'єкт звучить,таким чином відображається мовна здатність до вираження емоцій у мовців [6].

Таким чином, когнітивна морфологія, як новий напрям у мовознавстві та як сучасний підхід до вивчення мови, вивчає вплив когнітивних механізмів, на способи мовного вираження емотивних станів мовців у процесі комунікації.

1.2 Мовна, концептуальна та художня картини світу

Картина світу — це сукупність світоглядних знань про світ, котра сформована в процесі оцінювання суб'єктом результатів пізнання навколишньої дійсності. Картина світу являє собою центральне поняття концепції людини, яка виражає специфіку її буття. Картина світу є цілісним образом світу, який є результатом всієї духовної активності людини. Картина світу як глобальний образ виникає в людини в процесі всіх її контактів зі світом [7].

Поняття картини світу є одним з фундаментальних понять, яке спирається на світосприйняття. Відомо, що світосприйняття людини відбувається через мовленнєве вираження і образи. Це і є уявлення про світ чи картини світу, які змінюються у процесі історичного розвитку людства. Людина як суспільна істота не може існувати поза суспільством, а отже і усвідомлювати себе поза ним [8] .

---

[6] Селіванова О. Актуальні напрями сучасної лінгвістики // Підручник. — Полтава: Довкілля - К, 2008. — 712 с.

[7] Воротников Ю. Л. «Языковая картина мира»: трактовка понятия // Гуманитарное знание: тенденции развития в XXI веке. В честь 70-летия Игоря Михайловича Ильинского / колл. моногр.; под общ. ред. Вал. А. Лукова. М.: Изд-во Нац. ин-та бизнеса, 2006.

[8] Кубрякова Е.С. Краткий словарь когнитивных терминов / Е.С. Кубрякова, В.З. Демьянков, Ю.Г. Панкран, Л.Г. Лузина. –М.: Филол. Ф-т МГУ им. М.В. Ломоносова, 1997.- С.90

Мовна картина світу[1] - це спосіб відображення реальності у свідомості людини, що полягає у сприйнятті цієї реальності крізь призму мовних особливостей, притаманних певному мовному колективу, інтерпретація навколишнього світу за концептуальними принципами.

Мовна картина світу[2] - "мозаїко подібна польова структура взаємопов'язаних мовних одиниць, що через складну систему фонетичних явищ, лексико-семантичних і граматичних значень, а також стилістичних характеристик відбиває відносно об'єктивний стан речей довкілля і внутрішнього стану людини, тобто загалом картину (модель) світу як таку [9].

Мовна картина світу[3] – це система уявлень про світ, які, проходячи крізь людське пізнання, стають ментальними конструкціями, віддзеркаленими на всіх рівнях мовної системи, і можуть бути передані іншим членам спільноти засобами національної мови [10] .

Мова виступає елементом, що поєднує людину з тим, що її оточує, з ментальністю суспільства, нації, не тільки на сучасному етапі існування, але й залучає її до історичного минулого. Культура народу вербалізується у мові, а мова відображає наповнення культури своєрідними засобами вираження, відтворючи їх словами. Таким чином, утворюється єдиний, нерозривний мовленнєво – когнітивний процес комунікативної діяльності мовців [11].

З.Д. Попова та І.А. Стернін визначають складові мовної картини світу:

---

[9] Жайворонок В.В. Проблема мовної та концептуальної картини світу і мовного їх відображення. В.В. Жайворонок. // Культура народов Причерноморья. – 2002

[10] Єрмоленко С.Я. Мінлива стійкість мовної картини світу. / С.Я. Єрмоленко. // Мовознавство. – 2009.

[11] Кубрякова Е.С. Краткий словарь когнитивных терминов / Е.С. Кубрякова, В.З. Демьянков, Ю.Г. Панкран, Л.Г. Лузина. –М.: Филол. Ф-т МГУ им. М.В. Ломоносова, 1997.- С.90

- номінативні засоби мови – лексеми, фразеологізми, а також відсутністю номінативних одиниць (лакунарність різних типів);

- функціональні засоби мови – відбір лексики і фразеології для спілкування, склад найбільш частотних мовних засобів;

- образні засоби мови – національно-специфічна образність, напрямки розвитку переносних значень, внутрішня форма мовних одиниць.

- фоносемантичні засоби мови – звукообразотворча система мови, вплив звуків на сенс вимовлених слів, фонетичне вираження [12] .

Мовна картина світу – «наївна», не передає повністю ту картину світу, що відображена в національній свідомості, бо мова називає і категоризує не все, що є у свідомості народу». Мовна картина світу відображає лише ту частину нашої свідомості, яка отримала вираження через засоби мовного вираження. Мовна картина світу виконує дві основні функції :

1) означення основних елементів концептуальної картини світу;
2) експлікація засобами мови концептуальної картини світу [13].

Існують три рівні мовних картин світу:

- на рівні ідіолекту (сукупність формальних та стилістичних особливостей, властивих мовленню окремого носія певної мови);
- на рівні діалекту (лінгвістична одиниця територіальної диференціації діалектичної мови, що становить об'єднання субдіалект/говірка);
- на рівні узусу вживання мовних засобів — слів).

[12] Попова З. Д., Стернин И.А. Когнитивная лингвистика. – М.: АСТ: Восток-Запад, 2007. –С.52

[13] Кубрякова Е.С . Начальные етапи становления когнитивизма : лингвистика – психология- когнитивная наука / Е.С. Кубрякова // Вопросы языкознания. – 1994. – 75с.

З. Д. Попова зазначає, що «для мовної картини світу важливі три явища, які тісно пов'язані між собою, а саме : людина – світ – мова. Саме людина виступає на першому місці, є вихідною точкою, адже вона пізнає навколишній світ незалежний від неї і створює засоби фіксації та передачі знань про нього оточуючим та для власного пізнання. Для побудови мовної картини світу якраз дуже важливим є постать людини» [14] .

Картина світу відображена в свідомості людини, мовна картина при цьому, слугує перш за все цілісним вираженням концептуальної картини світу. Саме до форми вираження відносяться всі ті мовні механізми, які організовують концептуальну картину світу. Поряд з такими мовними картинами світу як універсальна, загальнонаціональна, колективна та індивідуальна виділяють також емоційну мовну картину світу.

З. Д. Попова та Й. А. Стернін зазначають, що «мовна картина світу представляє для дослідника лише історичний інтерес, вона відображає стан сприйняття дійсності, що був закладений ще в минулі роки періоду розвитку мови, тобто сформувався на діахронному зрізі». Картина світу, яку можна назвати знанням про світ, лежить в основі індивідуальної і суспільної свідомості, адже мова виконує вимоги пізнавального процесу. Таку картину світу називають здебільшого концептуальною. У різних людей, представників різних епох, соціальних чи вікових груп концептуальна картина світу буде виглядати по-різному. Отже, в концептуальній картині світу, на відміну від мовної, взаємодіють загальнолюдські, національні та особистісні зв'язки» [15].

[14] Попова З. Д., Стернин И.А. Когнитивная лингвистика. – М.: АСТ: Восток-Запад, 2007. –С.52

[15] Попова З. Д., Стернин И.А. Когнитивная лингвистика. – М.: АСТ: Восток-Запад, 2007. –С.52

Концептуальна частина світу є ментальною та мисленнєвою, що є її головною відмінність від мовної. Концептуальна картина світу є найбільш універсальною, повнішою та більш окресленою, ніж мовна. О.С. Кубрякова стверджує, що «картина світу загалом – це те, яким малює собі світ людина у власній уяві». Індивідуальні художні концепти є базовими одиницями концептуальної картини світу письменника [16].

У дослідженнях З. Д. Попової та Й. А. Стерніна, концептуальна картина світу визначається як «ментальний образ дійсності, сформований когнітивною свідомістю людини зокрема чи народу в цілому, та є результатом прямого емпіричного (абстрактного) відображення дійсності органами відчуттів», що трактуються метафорично на поетичному матеріалі (тексті)[17].

Емоції, інтерпретовані як форма відображення, пізнання й оцінки об'єктивного світу, як форма переживань, відчуття приємного або неприємного, ставлення людини до світу та суспільства, як засоби вираження, процесу і результатів практичної діяльності, формують емотивну картину світу. Емотивна картина світу представлена емоційно маркованими перцептивними образами, уявленнями, відчуттями омовлених понять, відображених у внутрішньому світі людини [18].

Художня картина світу визначається як матеріалізація в художніх образах певного світорозуміння і світосприйняття художника. Цілісний образ світу, створюваний одним художником (індивідуальна художня картина світу), є лише фрагментом тієї картини, яка виникає в контексті

[16] Кубрякова Е.С. Краткий словарь когнитивных терминов / Е.С. Кубрякова, В.З. Демьянков, Ю.Г. Панкран, Л.Г. Лузина. –М.: Филол. Ф-т МГУ им. М.В. Ломоносова, 1997.- С.90

[17] Попова З. Д., Стернин И.А. Когнитивная лингвистика. – М.: АСТ: Восток-Запад, 2007. –С.52

[18] Красавский Н.А. Эмоциональные концэпты в немецкой и русской лингвокультурах: монографія.- М.: Гнозис,2008.-374с.

художньої свідомості, характерної для певного художнього напрямку, тобто свідомості, що зумовлена більш широкими поняттями: художнім мисленням епохи, усією історією культури даної країни. Основною відмінністю художньої картини світу від інших картин світу полягає в її образно – емоційному, естетичному, етичному способі моделювання інформації, а також у моральному впливі на адресата, тобто читача [19] .

Авторська картина світу є складовою художньої картини світу, яка виникає у свідомості людини в процесі сприйняття художнього твору, в якому втілено конкретний образ у тому чи іншому часопросторовому діапазоні. Авторська картина світу визначає унікальність творчого суб'єкта, глибину його художнього мислення у розкритті сутності твору [20].

1.3 Явище «ЕМОЦІЯ». Структура та типологія емоцій

Емоції – це один із основних і всепроникаючих аспектів людського досвіду, що торкаються почуттів і досвіду, фізіології і поведінки, форми пізнання і концептуалізації, тому безперечно, вони є складним і багатогранним явищем. Емоції визначаються способом, яким особистість, яка їх відчуває, сприймає ситуації, що породжують ці емоції, оскільки вони є реальними та інтенсивними, і все таки вони випливають швидше з когнітивних інтерпретацій оточуючого середовища, ніж безумовно із самої дійсності [21].

Ядром будь – якої комунікативної дії є емоція, посилання на спосіб сприйняття дійсності, тому зупинемо нашу увагу саме на цьому питанні.

---

[19] А. Б. Серебреников , Кубрякова Е.С. , Постовалова В.И. Роль человеческого фактора в языке. Язык и картина мира. – М.,1988. – С. 143

[20] Кубрякова Е.С. О когнитивной лингвистике и семантике термина «когнитивный»// Весник Воронежского государственного университета. – Воронеж, 2001. -28с.

[21] А. Ортони, Дж. Клоур, А. Коллинз Язык и интеллект. – М. – Прогресс,1996. – с. 416.

Проблема дослідження емоцій є однією з найбільш актуальних не лише у психології, але й в комунікативно і прагматично зорієнтованій лінгвістиці, де, можна виокремити декілька напрямів дослідження проблеми емоцій :

1) інтрасуб'єктивний, метою якого є вивчення впливу емоцій на окремого суб'єкта;

2) міжособистісний, спрямований на дослідження трансляції та декодування емоцій;

3) соціальний, в межах якого аналізується вплив соціальних і культурних факторів на мову емоцій [22] .

Емотивна сфера людини є досить складною і охоплює такі явища емотивного характеру, як емоційний тон відчуттів, емотивна реакція, емотивні процеси, емотивний стан, а також емотивно – особистісні якості. Індивідуальні відмінності в емоціях - це стани почуттів чи настроїв, які не потребують об'єкта. Емодиверсифікація є прикладом індивідуальних відмінностей у емоційній складності.

А. Вежбіцька пропонує принципово новий підхід до опису емоцій. «Я вважаю, що ми справді інтерпретуємо наш емоційний стан за допомогою таких сценаріїв. Емотивні концепти задаються ситуаціями, типовими для відомих переживань, і ці ситуації можуть бути описані за допомогою ментальних сценаріїв, які у свою чергу є вираженими в мові ситуаціями, котрі сприймаються носіями певної культури як найпоширеніші та найпомітніші. На основі сценарію носій мови інтерпретує почуття і моделює свої емоції щодо інших людей [23] .

[22] Шаховський В.И. О лингвистике емоций. Язык и эмоции: Сб. науч.Тр. ВГПУ. - Волград: Перемена 2012-416с

[23] Вежбицкая А. Язык. Культура. Познания(с англ). – Москва (русские словари). - 1996. -416с.

На думку А. Вежбіцької, сценарії емоцій – це типові когнітивні сценарії, користуючись якими, носії мови вичленовують певний вид або діапазон почуттів. Опис когнітивного сценарію емоцій відбувається в термінах лексичних універсалій, тобто універсальних концептів. Тлумачення емоційних концептів, повинно здійснюватись за допомогою універсальних одиниць (слів), які були б інтуїтивно зрозумілими, але самі не були б іменами емоцій чи емоційних станів, тобто дотичні слова, що повністю передають основну емоцію. Використання таких елементів, як зазначає А. Вежбіцька, дає змогу відтворити точні портрети усіх концептів, які приховані в мові [24] .

В концепції Р. Берріоса емоція має двокомпонентну структуру, одним із членів якої є психічне відображення об'єкта емоції, а другим – психічне відображення її суб'єкта носія [25].

Стосовно когнітивного методу А. Ортоні, Дж. Клоура, А. Коллінза, то емоції в такому випадку визначаються через призму способів сприйняття та тлумачення навколишнього світ та змін,що відбуваються в ньому. Автори розглядають три широких класи емоцій, ініційованих фокусуванням уваги (концентрацією) суб'єкта на:

1) подіях і наслідках; 2) агентах та діях; 3) об'єктах.

Під час аналізу емотивного простору художнього тексту автори звертають увагу на умови виникнення емоцій [26].

1) Перший достатньо широкий клас включає емоції «задоволений/ незадоволений» , коли суб'єкт оцінює

[24] Вежбицкая А. Толкование эмоциональных концептов// Язык. Культура. Познание - 1996.

[25] Raul Berrios What Is Complex/Emotional About Emotional Complexity? (пер. з англ. «Виявилось, що емоцій більше ніж вважалось раніше» «Що таке складне/емоційне щодо емоційної складності?») Department of Management, Universidad de Santiago de Chile, Santiago, Chile - Front. Psychol., 12 July 2019

[26] Шаховський В.И. О лингвистике емоций. Язык и эмоции: Сб. науч.Тр. ВГПУ. - Волград: Перемена 2012-416с.

бажаність/небажаність якихось подій, головний критерій – оцінка, позитивні чи негатині емоції на подію, наприклад: надія, страх, радість, сум. Диференціація станів задоволення /незадоволення відбувається залежно від оцінки наслідків подій «для себе», і «для іншого». Оцінка перспектив «для себе» об'єднує дві групи емоцій залежно від релевантних перспектив – надія і страх. Залежно від того, чи вважають перспективу позитивної або негативної події підтвердженню/непідтвердженню, суб'єкт може переживати емоцію Задоволення/ Розчарування, Полегшення/ Підтвердження страхів. Для другої вітки даної групи розгляд перспектив не має вирішального значення, оскільки це емоції, що виникають як результат позитивних або негативних реакцій на події: Щастя, Радість, Нещастя, Сум, Горе… До другої групи емоцій, що базуються на подіях,належать залежно від Бажаності/ Небажаності «для іншого» відповідно Щастя/Обурення, Злорадість/ Жаль.

2) Другий клас емоції, що є результатом схвалення/несхвалення дій агентів, коли вони оцінюють ситуацію, з позиції гідног чи негідного, вплив на інтенсивність емоції. Емоції атрибуції поділяються на дві групи залежно від того чи агентом є сам суб'єкт, чи інша особа. Коли формальним агентом є сам суб'єкт, можуть виникнути емоції Гордості/ Сорому, коли ж інший, то Захоплення/ Розчарування.

3) Третій клас – це емоції атракції, причиною яких є привабливість/непривабливість об'єктів,або їхніх аспектів для суб'єкта. Вони є варіантами афективних реакцій Подобається/ Не подобається, з точки зору естетики і представляють недиференційовані емоційні реакції на об'єкти як такі. Наприклад: любов, ненависть [27] .

[27] А. Ортони, Дж. Клоур, А. Коллинз Язык и интеллект. – М. – Прогресс,1996. – с. 416.

Окрему групу становлять складні емоції, їх характерною ознакою є одночасність виникнення при одночасному ж фокусуванні уваги як на діях агента, так і на їх наслідках. Наприклад: вдячність, задоволення, гнів.

Оцінка ситуації, що зумовлює виникнення емоцій ґрунтується на трьох змінних : Бажаності/ Схваленні/ Привабливості. Бажаність оцінюється в термінах складної структури цілей, котра містить центральну мету. Схвалення дій агента оцінюється відносно ієрархій стандартів і норм, а привабливість об'єкта – у зв'язку із відношенням, виявленим суб'єктом. Усі вони мають значення під час інтенсивності протікання емоцій [28].

На думку вчених, «емоції, пов'язані з первісною оцінкою (емотивні стани), вербалізуються тому, що оцінка передувала їм, вважається когнітивною оцінкою(радість,гнів), а вторинні емоції, виражаються для того, щоб дати оцінку будь – якого суб'єкта(ненависть, обурення) [29].

Ю. Д. Апресян вважає, що емоційна система є необхідною для системного опису образу людини за даними її мови та визначає алгоритм формування емоцій у мові:

1) першопричина, тобто сприйняття, фізичне чи ментальне спостерігання певного положення речей;

2) причина емоції – інтелектуальна оцінка цього положення речей;

3) власне емоція,яка зумовлена положенням речей, за якими спостерігала людина, ті їхня інтелектуальна оцінка;

[28] А. Ортони, Дж. Клоур, А. Коллинз Язык и интеллект. – М. – Прогресс,1996. – с. 416.

[29] Вежбицкая А. Язык. Культура. Познания(с англ). – Москва (русские словари). - 1996. -416с.

4) зовнішній прояв емоції, який має 2 форми – неконтрольовані фізіологічні реакції тіла на причину, яка викликає емоцію (наприклад, підняття брів), та контрольовані рухові та мовленнєві реакції суб'єкта на фактор, який викликає емоцію, чи на його інтелектуальні оцінку [30].

Ю. Д. Апресян визначає характерні риси емоцій. По-перше, в різних емоціях домінантою може бути власне почуття або інтелектуальна оцінка. По-друге, емоції розрізняються за ознаками інтенсивності та глибини переживання. По-третє, емоції можуть проявлятися зовнішньо, тобто через мовлення, поведінку, дію, же стику або міміку.

Розрізняють такі типи емоцій:..І.базові; художні; універсальні;
ІІ. Периферійні; побутові; етнічні; ІІІ. Наукові; групові [31] .

Пол Екман виділяє такі базові емоції: радість (задоволення), здивування, сум (смуток), гнів (злість), відраза, презирство, страх [32].

Р. Плутчик виокремлює 8 фундаментальних емотивних станів: joy (радість), trust (довіра), fear (страх), surprise (здивування), sadness (сум), disgust (відраза), anger (гнів), anticipation (настороженість). Кожна з цих емоцій, в свою чергу, є точкою континууму, у межах якого змінюється інтенсивність емоції (наприклад, annoyance (роздратування) – anger (гнів) – rage (розлюченість) [33].

К. Ізард виділяє десять базових емоцій:

радість (позитивна емоція; задоволення потреб); інтерес (позитивна емоція; організування навичок та умінь, заохочення до навчання та праці);

---

[30] Апресян Ю.Д. Исследования емоции / Підручник. - Москва.- 1997, 405с.

[31] Апресян Ю.Д. Исследования емоции / Підручник. - Москва.- 1997, 405с.

[32] Екман П. Психология эмоций. Я знаю, что ты чувствуешь / П.Экман. – СПб.: Питер, 2011. – 334 с.: ил.

[33] Ильин Е. П. Эмоции и чувства /Е. П.Ильин. – СПб.: Питер, 2001. – 752 с.

подив (емоційна реакція; відповідь на раптову ситуацію); страждання (негативна емоційна реакція; неможливість реалізувати бажане) ; гнів (негативна емоція; неприйняття ситуації, яка склалася в певний момент часу); відраза (негативна емоція; нестикування різних моральних устоїв); зневага (негативна емоція; незгода в принципах, поглядах); страх (негативна емоція; наближення небезпеки); сором (негативна емоція; приниження, висміювання принципів та поглядів; неприпустима поведінка у суспільстві); збентеження (негативна емоційна реакція; передчуття поганого, неприємна новина). Кожна емоція має тільки їй властиві адаптивні функції з унікальними мотиваційними якостями, винятково важливими для кожного індивіда та для всього виду. Емоції називаються фундаментальними (внутрішньо детерміновані нервові субстрати) [34].

Р. Берріос виокремлює умови, що визначають емоцію:

(1) емоції спрямовані до об'єкта;
(2) емоції передбачають тілесні зміни, які відчуваються;
(3) емоції містять суб'єктивний досвід;
(4) емоції викликаються певною оцінкою зовнішньої події;
(5) емоції функціонально впливають на індивідуальне /соціальне життя [35].

Вчений виокремлює такі типи емоцій :

1) прості – є відображенням взаємовідношень людини з тими чи іншими об'єктами; викликаються безпосередньо дією на організм тих чи інших об'єктів, пов'язаних із задоволенням його первинних потреб. Переживання задоволення і незадоволення, приємного й неприємного;

[34] Кэррол Э. Изард «Психология эмоции» — СПб.: Питер, 2012 . — 464 с: ил. — (Серия «Мастера психологии»)

[35] Raul Berrios What Is Complex/Emotional About Emotional Complexity? (пер. з англ. «Виявилось, що емоцій більше ніж вважалось раніше» «Що таке складне/емоційне щодо емоційної складності?») Department of Management, Universidad de Santiago de Chile, Santiago, Chile - Front. Psychol., 12 July 2019

2) складні - змішані поєднують в собі емоції з різним зарядом, пов'язані з розумінням їхніх об'єктів, усвідомленням їхнього життєвого значення. Реакція на подію (парадоксальну ситуацію) зумовлена численними когнітивними оцінками, які викликають складні емоції (які, супроводжують змінами у міміці), Універсальність складних емоцій є властивістю афективної системи, в якій когнітивні та афективні компоненти емоційного досвіду (наприклад, оцінки, валентність) гнучко інтегруються. Складні емоції передають інформацію, яку люди використовують для інтерпретації поточних ситуацій та її оцінок. Складні емоції викликають зміни виразу обличчя та фізичні реакції, які можуть бути пояснені виключно складністю цих емоційних переживань, а не простим агрегуванням афективних компонентів, що спостерігаються при переживанні однієї емоції. Крім того, складні емоції можуть включати оцінку, яка характеризує певні складні емоції, тоді як інші складні емоційні переживання можуть включати в себе злиття декількох різних оцінок. До складних емоцій відносять радість, смуток, страх, гнів, сором, естетичне задоволення, захоплення чимось, тощо;

3) базові - це певного роду переживання, яке супроводжують оцінні судження. Ці судження складаються як із підсвідомих знань, отриманих з генетичною інформацією і фактів та переживань, витіснених до підсвідомості, так і з досвіду, отриманого в онтогенезі або від народження (це реєстри пам’яті, параметри перцепції та перцептивні образи, переважання окремої чи декількох модальностей сприйняття, рівень інтелекту та ерудиції, сила уяви, такі особистісні риси, як оптимізм та песимізм та ін.). На якість оцінки та швидкість її генерації впливатимуть індивідуальні особливості особистості.

4) мета емоції – показують показують самоусвідомлення емоцій, активізацію двох емоцій, одна з яких є об'єктом переживання для другої.

Це емоції, що виникають у відповідь на інші емоції, показують усвідомлення, осмислення, тобто емоції з приводу емоцій , наприклад (любов через ненависть, провина щодо гніву (переживання почуття провини через радість від нещастя інших, почуття провини через зловтіху, гнів з приводу смутку, наприклад, «Ненавиджу те, як сильно я тебе люблю». Метаемоції виникають в моменти підвищеної уваги до емоцій. Трипером виникнення метаемоцій є парадоксальна ситуація. Метаемоційні переживання були скласифіковані як:

негативно-негативні (NN), позитивно-позитивні (PP),
позитивно-негативні (PN),негативно-позитивні (NP).

5) комплексні / змішані емоції – це афективні переживання, що характеризуються коактивацією двох емоцій, коли одночасно активуються дві протилежні емоції за своєю спрямованістю емоції, як правило, протилежних за валентністю, як, наприклад, почуття щастя і суму [36].

Емоції викликаються в результаті когнітивних процесів; кожна емоція включає в себе мету, для досягнення якої опрцьовуються плани її досягнення; виконання планів залежить від наявності ресурсів і від середовища: емоції взаємодіють з оточуючими людьми.

Позитивні емоції (P) виникають, коли «плани узгоджені між собою і непередбачувані перешкоди усунені». Негативні емоції (N) виникають, коли відсутнє узгодження між планами, або не вдається здійснити план, або коли виникає проблема, для вирішення якої наявні ресурси є недостатніми, або ж коли мети, що лежить в основі емоції, не досягнуто [37] .

[36] Raul Berrios What Is Complex/Emotional About Emotional Complexity? (пер. з англ. «Виявилось, що емоцій більше ніж вважалось раніше» «Що таке складне/емоційне щодо емоційної складності?») Department of Management, Universidad de Santiago de Chile, Santiago, Chile - Front. Psychol., 12 July 2019

[37] Апресян Ю.Д. Исследования емоции / Підручник. - Москва.- 1997, 405с.

Визначальним фактором у вивченні людських емоцій є мова, яка номінує емоції, виражає їх, описує, категоризує, класифікує. Саме мова формує емоційну картину світу представників різних лінгвокультур. Емоції завжди виникають завдяки певній абстрактій чи специфічній ситуації, яку називають типовою (категоріальною) ситуацією. Художній дискурс (текст) є особливим типом комунікативно-прагматичної діяльності мовця, в якій емоційна складова виконує ряд важливих функцій: вона описує емотивні категоріальні ситуації, вербальні і невербальні дії людини, засоби та способи представлення та вербалізації емоцій.

1.4 Дослідження емоцій у трьохвимірному комплексі: мовний, когнітивний та психологічний компоненти вивчення

Емоції – це один із основних і всепроникаючих аспектів людського досвіду, який має свій сценарій подій (виникнення і завершення). Єдність мовного, когнітивного та психологічного емотивного стану. «Особистісність» емоцій має універсальний характер, відображає суб'єктивне оцінне ставлення до існуючих або можливих ситуацій та об'єктивного світу. Емоції формують у деяких поняттях індуктивно-прагматичний сектор, що знаходить відображення в емотивної семантиці слова, співвідносного з даним поняттям [38] .

Мовний компонент дослідження емоцій:

На сучасному етапі проблема співвідношення мовних одиниць та вираження ними емоцій на усіх мовних і невербальних рівнях вважається досить поширеною у мовознавчих колах. Мовний компонент дослідження

[38] Шаховський В.И. О лингвистике емоций. Язык и эмоции: Сб. науч.Тр. ВГПУ. - Волград: Перемена 2012-416с.

емоцій передбачає вивчення характеристики мовлення мовців засобами їх мовного вираження.

Деякі мовознавці вважають вираження емоцій є домінантним елементом мови. Вони зазначали, що без емоцій мова не змогла би повноцінно функціонувати, адже людині необхідно ділитися враженнями та переробляти інформацію про навколишнє середовище, і відсутність емотивної складової унеможливлювало б цей процес. Відтак, ми можемо підкреслити, що емоційна функція мови полягає в тому, що вона є універсальним засобом вираження унікального неповторного внутрішнього світу людини. І цей світ розкривається мовними засобами: чим досконаліше мовець володіє мовою, тим виразніше, повніше, яскравіше постає перед людьми як особистість. Найкращий засіб передачі емоційних переживань у літературному творі, які являють собою складову частину культури будь-якого народу, є використання мовних засобів [39].

Мовний компонент емоцій представлений мовними засобами вираження емоцій мовця та мовного позначення, інтерпретації емоцій як об'єктивної сутності мовця і слухача. Лексика емоцій найбільш зорієнтована на об'єктивацію емоцій у мові, їх інвентаризацію, емоційна лексика пристосована для вираження емоцій мовця й емоційної оцінки об'єкта мови. Таким чином, лексика емоцій включає слова, предметно-логічне значення яких складають поняття про емоції [40].

Дослідники окремо виділяють такі явища, як називання емоцій та мовне вираження емоцій. Засоби називання емоцій не завжди належать до емотивної лексики. А мовне вираження емоцій у художньому тексті може

[39] Шаховский В. И. Лингвистическая теория эмоций. М. : Гнозис, 2008. 416 с.

[40] Бабенко, Л.Г. Лінгвістичний аналіз художнього тексту. Теорія і практика: Підручник. Практикум [Текст] / Л.Г. Бабенко. - М.: Флінта; Наука, 2003. - 496 с.

бути в прямій мові персонажа чи в авторському описі просодії, міміки, жестикуляції, проксеміки персонажа, що переживає ту чи іншу емоцію. Тобто, як зазначає Н. Киселюк, на мовному рівні емоційний стан можна «назвати, описати чи виразити» [41].

Емотивність з'являється «в змісті різних мовленнєвих і мовних одиниць у вигляді спеціалізованих семантичних компонентів. Індивідуальні емоційні переживання формують той досвід, що робить їх пізнаваними». «Емоційні стани людини не можуть бути виражені мовними засобами однозначно, хоча здатність мови виражати емоції є одною з її фундаментальних властивостей» [42] .

В.Шаховський серед емотивної лексики виділяє емотиви (мовні одиниці з емоційною семою у семантичній структурі), за якими фіксує такий понятійний зміст: "мовні одиниці, у семантичній структурі яких є емоційна частка у формі семантичної ознаки, семи, семного конкретизатора, значення, завдяки чому ця одиниця адекватно вживається всіма носіями мови для вираження емоційного ставлення / стану того, хто говорить" ; асоціативи -емотиви (лексичні одиниці, в яких міститься ідея емоції); параемотиви (слова, які безпосередньо не виражають емоції)[43].

Шаховський В.І. ввів у науковий обіг поняття емосеми, сутність якої так розкривається в його концепції: "Це специфічний вид сем, що співвідносяться з емоціями говорить і представлених у семантиці слова як

[41] Киселюк Н.П. Вербальні та невербальні засоби актуалізації емоційного стану в художньому дискурсі (на матеріалі англомовної прози XX – XXI століть) : автореф. дис. канд. філол. наук : / Н. П, Киселюк. – К., 2009.

[42] Киселюк Н.П. Вербальні та невербальні засоби актуалізації емоційного стану в художньому дискурсі (на матеріалі англомовної прози XX – XXI століть) : автореф. дис. канд. філол. наук : / Н. П, Киселюк. – К., 2009.

[43] Шаховський В.И. О лингвистике емоций. Язык и эмоции: Сб. науч.Тр. ВГПУ. - Волград: Перемена 2012-416с.

сукупність семантичної ознаки " емоція " та семних конкретизаторів: " любов "," презирство "," приниження "та інші, список яких відкрито і які варіюють згаданий семантична ознака (специфікатор) у різних словах по-різному [44].

Отже, сема емотивності бере участь у маніфестації емоцій у семантиці слова. Займаючи різні позиції в семній структурі слова; може відображати емоційний процес щодо будь-якого мовця в процесі комунікації [45].

Є. Ковалевська в основу класифікації мовної характеристики закладає два критерії: спосіб вираження (характеристика мовними засобами та змістом висловлювання або тільки змістом) та вміст (національна, соціальна, професійна, психологічна). Розкриття характеру персонажа у його мовленнєвій структурі проходить або шляхом лінгвостилістичної інтенсифікації емотивного стану, тобто неодноразового використання семантично близьких мовних одиниць, концентрованих навколо об'ємних текстових змістів, або ж завдяки екстенсифікації, тобто кількісному накопиченню семантично і стилістично неоднорідних мовних одиниць, що породжують у своїй сукупності певне характерологічне значення [46].

Когнітивний компонент дослідження емоцій

Дослідження емоцій перейшли в когнітивну площину, адже саме когнітивна наука дає можливість нового осмислення співвідношення мови, емоції, образів і екстралінгвістичного середовища.

---

[44] Шаховский В. И. Лингвистическая теория эмоций. М. : Гнозис, 2008. 416 с.

[45] Шаховский В. И. Лингвистическая теория эмоций. М. : Гнозис, 2008. 416 с.

[46] Ціхоцький І. Мова прози Івана Франка (стилістичні новації): Монографія. – Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2006. – 282 с.

В конітивній лінгвістиці дослідженню емоцій присвячено праці: А. Вежбіцької, О. С. Кубрякової , Дж. Лакоффа, М. Джонсона, А. Ортоні, Дж. Клоура, А. Коллінза, Ю. Апресяна, Р. Дірвена і М. Верспура та ін.

За твердженням Ю. Д. Апресяна, емоції – мисленнєво - оцінні процеси, одні з головних складників як вербального, так і невербального аспектів комунікативної особистості [47].

А. Вежбіцька класифікує емоції за прототипними ситуаціями, сценаріями емоцій. Інтерпретація нашого емоційного стану за допомогою таких сценаріїв, як і ця гіпотеза в цілому підтверджуються тим, що емоційні концепти, що виражаються в різних мовах, дуже добре моделюються за допомогою таких сценаріїв, скорочено позначають ситуації, які сприймаються носіями даної культури як загальнопоширені і помітні [48].

Отже, для точного опису емоцій дослідниця пропонує застосувати відповідну метамову (мова призначена для опису мови). Важливим концептуальним моментом цього підходу є висновок про те, що інформація в такому сценарії завжди пов'язана із виділеною когнітивною оцінкою ситуації, в якій виявляється та чи інша мова. Такі сценарії емоцій, за А. Вежбіцькою, полягають у порівнянні емоційних концептів і виявленні подібностей і відмінностей між ними, проходять 2 етапи розвитку:

Етапи проживання емоцій:

1) занурення в емоційний стан;
2) вихід з емотивного стану, подолання ситуації.

[47] Апресян Ю.Д. Исследования емоции / Підручник. - Москва.- 1997, 405с.

[48] Вежбицкая А. Язык. Культура. Познания(с англ). – Москва (русские словари). - 1996. -416с.

А. Вежбіцька класифікує назви емоцій наступним чином:

1. Емоції, пов'язані з «поганими речами» (смуток, нещастя, горе, засмучення, відчай).
2. Емоції, пов'язані з «хорошими речами» (радість, щастя, задоволення, захоплення, хвилювання).
3. Емоції, пов'язані з людьми, котрі скоїли погані вчинки, і викликають негативну реакцію (лють, гнів, божевілля).
4. Емоції, пов'язані з роздумами про самого себе, самооцінкою (каяття, провина, сором, приниження, збентеження, гордість, тріумф).
5. Емоції, пов'язані зі ставленням до інших людей (любов, ненависть, повага, жаль, заздрість)[49]

Дж. Лакофф і М. Джонсон досліджують емоції за оцінним і прототипним компонентами (профілюванням), через висвітлення актуальних складових метафори. Як зазначає Дж. Лакофф, базуючись на дослідженнях Е. Рош, можна виокремити дві категорії емотивних явищ: прототипні ефекти та ефекти базового рівня. Свідомість оперує образами, базуючись на певних прототипах і базових категоріальних структурах.

За Дж. Лакоффом, емоції впливають на мисленнєвий процес вирішення ситуацій: 1) усвідомлення проблемної ситуації; 2) виявлення альтернатив вирішення проблемної ситуації; 3) оцінка альтернатив; 4) вибір альтернативи (власне прийняття рішення) [50].

Область джерела в когнітивній теорії емотивності представлена узагальненим досвідом практичного життя людини в світі. Знання в області джерела організовані в вигляді «схем образів» (image schemas) - відносно простих когнітивних структур, що постійно відтворюються в

[49] Вежбицкая А. Язык. Культура. Познания(с англ). – Москва (русские словари). - 1996. – С. 246.
[50] Дж. Лакофф, М. Джонсон. М. Метафоры, которыми мы живем / Metaphors We Live By: Едиториал УРСС, 2004.- 256 с.

процесі фізичної взаємодії людини з дійсністю. До схем образів відносяться, наприклад, такі категорії, як «вмістилище», «шлях», «баланс», «частина-ціле» [51].

Стосовно когнітивного методу А. Ортоні, Дж. Клоура, А. Коллінза, то емоції в такому випадку визначаються через призму способів сприйняття та тлумачення навколишнього світу та змін, що відбуваються в ньому. В межах цієї теорії емоції розглядаються в тісному зв'язку з когнітивними процесами, а їх зв'язок обґрунтовується наступним чином: когніція викликає емоції, оскільки вона емоціогенна, а емоції впливають на когніцію, втручаючись у всі когнітивні процеси. Звідси випливає суть лінгвістичної концепції емоцій, яка полягає в тому, що людина (суб'єкт) відображає довколишній світ вибірково, виокремлюючи в ньому лише необхідне або цінне для неї в конкретний момент.

Дослідники виділяють такий поширений клас емоцій, як базові – джерело ілюзорності, це певного роду переживання, які супроводжують оцінні судження. Ці судження складаються як із підсвідомих знань, отриманих з генетичною інформацією і фактів та переживань, витіснених до підсвідомості, так і з досвіду, отриманого від народження [52].

Емоції слугують джерелом оцінки і впливають на формування перцептивного образу. Характер емоції дає підстави для закріплення образу або прагнення його витіснити із пам'яті (можливий інший варіант: закріплення у свідомості або витіснення до підсвідомості). Інтелектуальні

[51] Дж. Лакофф, М. Джонсон. М. Метафоры, которыми мы живем / Metaphors We Live By: Едиториал УРСС, 2004.- 256 с.

[52] А. Ортони, Дж. Клоур, А. Коллинз Язык и интеллект. – М. – Прогресс,1996. – с. 416.

процеси активуються емоціями, при чому емоції активують асоціативні процеси та складають “прогноз” можливих вражень і реакцій [53].

Серед дослідників емоцій особливу увагу приділяє оцінці П. Екман. Вчений підтримує думку, що однією з головних причин виникнення емоцій є оцінне судження, називаючи його механізмом автоматичної оцінки. Такі автоматичні оцінювачі – стійкі ментальні утворення, доведені до рефлективного рівня. Емоція виражає суб’єктивне відношення людини до чогось через переживання [54].

Сьогодні когнітивна теорія емоцій (емотиологія), що об’єднує досягнення когнітивної психології і лінгвістики, окреслила нову проблематику вивчення емотивних явищ. У дослідженнях використовуються отримані в інших галузях знання про емоції (зокрема, дані когнітології), на основі яких розробляється лінгвістична концепція емоцій. Тому цілком логічним є те, що емотиологію визначають як науку про вербалізацію, вираження і комунікацію емоцій [55] .

Емоції є мотиваційною основою свідомості, мислення і соціальної поведінки. Установлено, що емоції входять в структуру свідомості і мислення, що вони тісно пов’язані з когнітивними процесами і з mental style. Кожна емоція має свої характерні ознаки, які формують мислення суб’єкта [56] .

Сьогодні існує два погляди на зміст емоцій:

---

[53] Шаховський В.И. О лингвистике емоций. Язык и эмоции: Сб. науч.Тр. ВГПУ. - Волград: Перемена 2012-416с.

[54] Екман П. Психология эмоций. Я знаю, что ты чувствуешь / П.Экман. – СПб.: Питер, 2011. – 334 с.: ил.

[55] Мягкова Е. Ю. Эмоционально-чувственный компонент значения слова: вопросы теории - Курск, 2000

[56] Шаховський В.И. О лингвистике емоций. Язык и эмоции: Сб. науч.Тр. ВГПУ. - Волград: Перемена 2012-416с.

1) культурно-релятивістський, який стверджує, що емоції етноспеціфічні і здатність їх переживати залежить від типу культури, лінгвоетнічної належності людини ;

2) універсальний, прихильники якого стверджують, що емоції є універсальними і будь-яка емоція відкрита для переживання людиною незалежно від її національної належності й культурних чинників, а національно-специфічним може бути тільки ставлення до емоцій [57].

Етапи когнітивних здійбностей емоцій:

1) ідентифікація емоцій та їх вираження;
2) регулювання емоцій;
3) використання емоційної інформації в процесі мислення.

Когнітивний підхід до тлумачення емоцій базується на таких принипах:

1. Сприйняття емоцій дозволяє ідентифікувати емоції та визначати адекватність їх вираження.

2. Підвищення ефективності мислення за допомогою емоцій передбачає вміння довільно керувати емоціями, висловлювати свою точку зору та оцінку ситуацій, які сприяють вирішенню завдань (інтерес, допитливість) та використовувати будь-який емотивний стан в практичній діяльності.

3. Розуміння емоцій означає здатність усвідомлювати причини появи емоцій, встановлювати зв’язки між різними емоційними проявами, вміння аналізувати емоційні стани.

[57] Ильин Е. П. Эмоции и чувства /Е. П.Ильин. – СПб.: Питер, 2001. – 752 с.

4. Керування емоціями відображає здатність диференціювати емоції, контролювати їх; вміння знижувати інтенсивність прояву негативних емоцій, викликати емоції позитивного спрямування.

Таким чином, у відповідно до цієї концепції, будь - який щабель емотивно - інтелектуального конструкта виявляється пов'язаним з окремими мисленєєвими операціями і точкою зору як найвищою ментальною точкою [58].

Психологічний компонент дослідження емоцій:

Емóції (від фр. emotion — «хвилювання», «збудження») — це психічний процес, складний стан організму середньої тривалості, що відображає суб'єктивне оцінне ставлення до реальних або ймовірних ситуацій та об'єктивного світу, призводить до дії симпатичної нервової системи і підвищення життєдіяльності організму, генетично визначену реакцію організму, пов'язану з пристосуванням і закріплену на біологічному рівні [59].

«Емоції - це суб'єктивні психологічні стани, що виражаються у формі безпосередніх переживань, відчуттів приємного або неприємного, ставлення людини до світу і людей, до процесу і результату його практичної діяльності» [60].

Сутність емотивних концептів неможливо зрозуміти без залучення психологічних знань про особистість та її емоційну сферу, оскільки мовлення є не лише інструментом культури, але й інструментом емоцій.

---

[58] Fontanari J.F. A structural model of emotions of cognitive dissonances, (пер. з англ. Структурна модель емоцій когнітивних дисонансів) 2012

[59] Екман П. Психология эмоций. Я знаю, что ты чувствуешь / П.Экман. – СПб.: Питер, 2011. – 334 с.: ил.

[60] Кэррол Э. Изард «Психология эмоции» — СПб.: Питер, 2012 . — 464 с: ил. — (Серия «Мастера психологии»)

Емоції є специфічною формою ставлення людини до світу. Думки та емоції зливаються у процесі комунікативної діяльності, при цьому емоції часто превалюють. Кожна мовленнєва особистість, незалежно від культурних відмінностей, переживає одні і ті ж базові емоції, і це споріднює людей різних культур. Емоція як психофізіологічний процес забезпечується лише однією даністю – функціональними системами організму людини.

В дискусії про емоції вчені В. Вундт, Дж. Уотсон, Г. Ланге, У. Джемс, Д. Раппопорт, У. Кеннон, П. Анохін, П. Сімонов та ін. намагалися розкрити природу емоцій "зсередини", висуваючи різні теорії про організацію психічної діяльності людини, про взаємозв'язки між психічними утвореннями.

К. Ізард, С. Томкінс, П. Екман запропонували досліджувати емоції як вони є. Реальні емоційні явища, які всі можуть спостерігати, та їх експресивні прояви стали об'єктом наукового дослідження. Так, було висунуто гіпотезу про елементарні та комплексні емоційні явища, тобто базові та похідні емоції, які сьогодні активно обговорюються у західній психології [61].

Існує 4 основних типи даних, які використовують при вивченні емоцій: 1) мова; 2) самозвіт (інтроспекція); 3) поведінка; 4) фізіологія [62].

Теорія емоцій Джеймса - Ланге (англ. James-Lange theory of emotion) психологічна теорія емоцій, висунута одночасно і незалежно один від одного Ст. Джеймсом (1884) і датським анатомом Р. Ланге (1885).

---

[61] Кэррол Э. Изард «Психология эмоции» — СПб.: Питер, 2012 . — 464 с: ил. — (Серия «Мастера психологии»)

[62] Хомская Е. Д., Батова Н. Я. Мозг. Емоции. Нейропсихологическое иследование. – М., 1998. – С. 10

Психологічна теорія емоцій Джеймса – Ланге: виникнення емоцій, згідно з цією теорією проходить через сигнали в організмі людини, які надходять у центральну нервову систему, тим самим породжуючи емоційне переживання. Набір емоційних переживань людини набагато багатший і ширший, ніж спектр тілесних реакцій [63].

На думку Джеймса, емоція являє собою відображення тілесних процесів у свідомості; емоція - всього лише комплекс внутрішніх відчуттів і не більше, наприклад, щоб викликати приємне переживання, треба поводити себе так, немов воно вже настало. Сприйняття збудливого факту (сумна звістка, небезпека тощо) безпосередньо, рефлекторним шляхом викликає тілесні зміни (кровообігу, дихання, міміки), а наше відчуття (відчуття) цих змін і є емоція.В розглядуваній концепції емоцій її виникнення і протікання має таку послідовність:

причина (стимул) - тілесне зміна відчуття; те, що приймається за причину (відчування), виявляється саме наслідком (результат тілесних змін). «Ми засмучені, тому що плачемо; розгнівані, тому що наносимо удари».

Отже, на думку Джеймса, емоція являє собою відображення тілесних процесів у свідомості; емоція - всього лише комплекс внутрішніх відчуттів і не більше [64] .

Ланге особливо підкреслював висував роль судиннорухової системи у виникненні емоцій і приписував їй першорядного значення, без неї ми не знали б ні радості, ні гніву, ні турбот, ні страху». Сформульована як закон

[63] Cannon, Walter (December 1927). «The James-Lange Theory of Emotions: A Critical Examination and an Alternative Theory» (пер. з англ. У.Джеймс «Что такое эмоция») The American Journal of Psychology. 39: 106—124.

[64] Cannon, Walter (December 1927). «The James-Lange Theory of Emotions: A Critical Examination and an Alternative Theory» (пер. з англ. У.Джеймс «Что такое эмоция») The American Journal of Psychology. 39: 106—124.

Джеймса-Ланге, в цій теорії йдеться про про можливості керування внутрішніми почуттями і емоціями: здійснюючи дії, характерні для того чи іншого внутрішнього почуття, ми зазвичай починаємо викликати й саме почуття [65].

Пол Екман розглядає емоції в психолого-фізіологічному аспекті і розглядає дві проблеми: фізіологічні прояви емоцій і універсальність емоції. Екман розрізняє два основних види фізіологічних проявів емоцій: міміку і Автономну Нервову Діяльність (АНД) - комплекс фізіологічних реакцій тіла, що включає в себе швидкість серцебиття, температуру тіла (у когнітивному аспекті це прирівнюєть до невербалістики) [66].

Автор стверджує, що кожна емоція характеризується своєю власною, тільки їй властивою, мімікою і АНД. Таким чином, емоції можуть бути однозначно ідентифіковані за своїми фізіологічним проявами, наприклад, страх, жалість, радість. Міміка і АНД, властиві емоціям, останні згідно з цією теорією є універсальними і не залежать від мови і культури. П. Екмана доводить, що під час виникнення емоцій значну роль відіграють фізіологічні особливості як ідентифікатори емотивного стану антропоцентрів [67].

Емоційна оцінка дійсності суб’єктом мовлення здійснюється через психічний механізм їх відображення в семантиці слів, словосполучень і мовних структурах, що використовуються для вербалізації емоцій.

Отже, у даному дослідженні єдність мовного, когнітивного та психологічного компонентів емоцій представлена у різних інтерпретація

---

[65] Cannon, Walter (December 1927). «The James-Lange Theory of Emotions: A Critical Examination and an Alternative Theory» (пер. з англ. У.Джеймс «Что такое эмоция») The American Journal of Psychology. 39: 106—124.

[66] Екман П. Психология эмоций. Я знаю, что ты чувствуешь / П.Экман. – СПб.: Питер, 2011. – 334 с.: ил.

[67] Екман П. Психология эмоций. Я знаю, что ты чувствуешь / П.Экман. – СПб.: Питер, 2011. – 334 с.: ил.

відповідно до мови емоцій перонажів та комунікативно – парадоксальних ситуацій.

1.5 Мовні засоби вираження емоцій

Під вираженням емоцій розуміють їх опосередкування, маніфестацію у мовленні, що супроводжується внутрішнім та зовнішнім переживанням. Існує два способи вираження емоцій: мовний (за допомогою мовних засобів) та невербальний (міміка, жести, пантоміміка тощо) [68].

Дослідники виокремлюють ядерні та периферійні; базові, позитивні, негативні, комплексні емоції; ті, які найбільш часто переживає людина, і ті, в яких потреба менша. В. Шаховський вважає, що для вираження однієї й тієї ж емоції люди використовують різні мовні та невербальні засоби вираження [69].

Дослідники виділяють чотири основні механізми вербалізації емоцій в художньому прозовому тексті (лексичний, фразеологічний, дескриптивний та текстового опису). Найбільшою кількістю представлено лексичну номінацію, яку презентують такі способи: іменниковий, дієслівний, прикметниковий та прислівниковий. Фразеологічна царина номінативних засобів поділяється на фразеологічні одиниці, до складу яких входить лексика емоцій, і фраземи без неї. Дескриптивний код емоційних станів виконує функцію опису екстеріоризації переживань, зокрема просодичної, мімічної, мануальної, вегетативної та рухів тіла. Механізм текстового опису є авторською і завжди імпліцитною системою вербалізації емоцій[70].

---

[68] Кузенко Г.М. Мовні засоби вираження емотивності / Кузенко Г.М. – К., – 2000 – 96с.

[69] Шаховський В. И. Эмотивнии код языка и его реализация - Волград: 2012

[70] Бабенко, Л.Г. Лінгвістичний аналіз художнього тексту. Теорія і практика: Підручник. Практикум [Текст] / Л.Г. Бабенко. - М.: Флінта; Наука, 2003. - 496 с.

Емотивність властива всім мовним рівням: фонетичному, морфологічному, лексичному і синтаксичному. Кожен з них має свою систему засобів вираження [71].

На фонетичному рівні дослідники висловлюють припущення про існування зв'язку між входженням певного звуку до складу слова та значенням цього слова. За їх твердженням, звук може викликати у свідомості мовців певне значення, тобто заміщати собою предмет чи дію, стаючи їхнім символом. Розглядаючи систему емоцій на фонетичному рівні, слід зазначити, що основними засобами їх вираження є: сполученням фонем, інтонація, темп, тембр, наголос, різні видами пауз, стиків, ритмів.

Так виникають символічні значення звуків узагалі, які поширюються на звуки мовлення. На сучасному етапі можна стверджувати, що фонеми несуть головним чином інформацію сенсорно-емотивного характеру. Наприклад, приголосні звуки, що утворюють прийом алітерації, утворюють нагромадження негативного забарвлення мовлення, відповідно, негативні емоції. Голосні звуки, нагромадження яких утворює асонанс, відповідають за вираження позитивних емоцій [72].

Емоції на **морфологічному рівні** виражаються в словах, емоційне ставлення яких до предмета або явища зумовлене граматичними способами та особливими афіксами. Відомо, що морфема — одиниця мови, яка містить не тільки форму, а й власний зміст. У порівнянні з фонемою ця одиниця вносить ще суттєвіший внесок у створення змісту. Будучи головним компонентом словотвору, морфема взаємодіє з контактними одиницями свого рівня [73].

---

[71] Шаховський В.І. Емотивна семантика слова як комунікативна сутність. СБ: Комунікативні аспекти значення. - Волгоград: Волгрен. пед. ін-т, 1990 с. 3-15

[72] Кузенко Г.М. Мовні засоби вираження емотивності / Кузенко Г.М. – К., – 2000 – 96с.

[73] Кузенко Г.М. Мовні засоби вираження емотивності / Кузенко Г.М. – К., – 2000 – 96с.

Найповніше емотивність досліджена на **лексичному** рівні. Існують різні підходи щодо виділення та опису емоційного лексичного фонду мови, що зумовлено різним розумінням поняття "емотивності" та її місцем у семантичній структурі слова. Лексика називання та опису емоцій є за своєю семантикою нейтральною. Лексичний фонд власне емотивних засобів мови формують емотиви – спеціальні лексичні одиниці, що виражають емоції [74].

Згідно з підходом до емотивності В.І. Шаховського, існує три групи лексики для мовної репрезентації емоцій:

1) лексика, що називає емоції;
2) лексика, що описує емоції;
3) лексика, що виражає емоції.

Дослідники В.А. Чабаненко, Т.В. Аносова при розгляді лексичних засобів для передачі емоцій виділяють серед них три групи:

- мовні одиниці, які безпосередньо виражають емоції (це емоційні вигуки),
- категорія слів, що називають або характеризують емоції людини,
- мовні одиниці, які можуть і виражати, і передавати емоційне ставлення мовця до будь-якого предмета або явища [75].

Отже, у лексичному запасі кожної мови присутні не лише слова з яскраво вираженим стилістичним забарвленням або зі структурним компонентом, який дає змогу виразити емоції, а й слова, чиї емоційні якості перебувають у потенціалі, і використання яких у певному

[74] Шаховський В.І. Емотивна семантика слова як комунікативна сутність. СБ: Комунікативні аспекти значення. - Волгоград: Волгрен. пед. ін-т, 1990 с. 3-15

[75] Чабаненко В.А. Стилістика експресивних засобів української мови. Запоріжжя : ЗДУ, 2002. 351 с.

контексті надає слову емоційного забарвлення, що дає їм можливість впливати на реципієнта цього контексту[76].

На синтаксичному рівні для вираження емоцій можуть вживатися окличні, питальні, еліптичні, інвертовані речення, вставні елементи. Чим вищий ступінь емотивного напруження, тим вищий ступінь дезорганізації синтаксичної структури. Перерваність, повтори, незакінченість синтаксичних конструкцій характерні для високої концентрації емоцій. Хоч і неможливо виділити набір синтаксичних структур, що використовуються для вираження певної емоції, все ж можна простежити деякі закономірності. Наприклад, для вираження подиву характерні питальні, питально-заперечні структури, повтори, перервані та незакінчені речення. Окличні речення та дезорганізація структури часто вживається для передачі позитивних, та, здебільшого негативних емоцій [77] .

Наступним видом мовного вираження емоцій є опис. На відміну від їх спонтанного прориву у мовлення, опис є свідомим вираженням емоційного стану мовними засобами. Опису підлягає, як правило, не емоція в цілому, а її зовнішня експресія: міміка обличчя, очей, губ, пантоміміка, тембр голосу, інтонація тощо. Лексика називання та опису емоцій є за своєю семантикою нейтральною. Лексичний фонд власне емотивних засобів мови формують емотиви – спеціальні лексичні одиниці, що виражають емоції. У своїй семантичній структурі вони обов'язково містять емоційний компонент [78].

Специфікою текстового дослідження є аналіз авторського бачення світу, що дає змогу виявити приховані механізми мовної репрезентації

[76] Шаховский В.И. О лингвистике эмоций // Язык и эмоции. – Волгоград: Перемена. – 1995.

[77] Шаховский В.И. О лингвистике эмоций // Язык и эмоции. – Волгоград: Перемена. – 1995.

[78] Шаховский В.И. О лингвистике эмоций // Язык и эмоции. – Волгоград: Перемена. – 1995.

певних явищ. Текстовим механізмом вербалізації емоційних станів персонажів є конструкції, в яких відсутні лексеми на позначення емоцій, але контекстне використання проявляє не тільки наявність емоційних переживань, але і їх вид, опис, характеристику[79].

1.6 Невербальні засоби вираження емоцій

Невербальне вираження емоцій представлене в художньому тексті «мовою жестів» у когнітивно – прагматичному вимірі, відповідно до ситуації в якій знаходяться мовці. До невербальні засобів вираження емоцій відносяться всі «навколомовні засоби, які входять до складу паралінгвальної сфери комунікації». У рамках невербальної комунікації виділяють поняття невербальних способів, які визначаються як «засоби несловесного вираження емоцій у мовленнєвому акті і несловесні елементи, які беруть участь у процесі вербалізації [80].

До таких засобів вираження емоцій належать:

- одиниці кінетичної системи: жести, міміка, погляди, використання простору
- мова рухів тіла, неконтрольовані чи контрольовані дії мовців, динаміка поведінки мовців у час розгортання емоції;
- елементи фонації: модуляція голосу, паузи, комунікативно значуще мовчання, збудженість психологічного стану мовців [81].

Невербальні засоби вираження емоцій супроводжують всяку мовну діяльність, проявляючись мовою тіла, зовнішніми ознаками поведінки мовців, що співвідносяться з вираженою бажаною емоцією, наприклад:

---

[79] Бабенко, Л.Г. Лінгвістичний аналіз художнього тексту. Теорія і практика: Підручник. Практикум [Текст] / Л.Г. Бабенко. - М.: Флінта; Наука, 2003. - 496 с.

[80] Горелов И. Н. Невербальные компоненты комуникации / И.Н. Горелов. – М. 2009. – 112с

[81] Горелов И. Н. Невербальные компоненты комуникации / И.Н. Горелов. – М.: 2009. – 112с

піднімати брови – здивування; закривати очі – задоволення; надувати губи – обурення; наморщити лоба – гнів; посмішка – щастя/радість; поцілунок – любов/кохання і т.п. Невербальне вираження емоцій в сукупності становить словникову природну мову. Мова рухів тіла, жестові символи – це когнітивні процеси свідомості мовців, що бувають контрольованими чи неконтрольованими, відповідно до парадоксальної ситуації та протікання емоцій [82].

Ю. Апресян, тлумачачи структуру емоцій, виділив три невербальні складові їх виникнення: причину емоції, власне емоцію і її наслідки. Дослідник розробив універсальний сценарій опису виникнення і розвитку емоцій, саме у невербальних фазах їх вираження:

1. першопричина емоції – зазвичай фізичне сприйняття або ментальне споглядання певного стану речей;

2. інтелектуальна оцінка цього стану речей як імовірного чи неочікуваного, бажаного або небажаного для суб'єкта;

3. власне емоція, зумовлена станом речей, який людина сприйняла або споглядала, і її інтелектуальною оцінкою цього стану речей, невербальним вираження у процесі мовлення [83].

Термінологічне розмаїття в системі засобів вираження категорії емотивності і в номінації самої категорії пов'язане з різними підходами до проблеми вивчення даного компоненту конототивної складової семантичної структури слова. Емотивність як функціонально-семантична категорія мови реалізується та актуалізується в мовленні за допомогою ядерних та периферійних лексичних та синтаксичних конструкцій, що мають відношення до різних рівнів мовної системи. Зважаючи на

[82] Горелов И. Н. Невербальные компоненты комуникации / И.Н. Горелов. – М.: 2009. – 112с.

[83] Апресян Ю.Д. Исследования емоции / Підручник. - Москва.- 1997, 405с.

емотивність як психологічний феномен, який притаманний людині у її когнітивній діяльності, мовний чинник відіграє неабияку важливу роль, для вираження емотивних станів мовців, таким чином творячи, єдиний нерозривний мовно, когнітивно – психологічний компонент виникнення емоцій [84].

Сутність механізму опосередкування емоцій у мовленні пояснюється таким чином: людина здатна відображати в мові не просто навколишній світ, а тільки те, що необхідно в даний момент, що видається для неї значним. Цей процес регулюють емоції, які виступають у ролі посередника між світом і його відображенням у мові. Емоції як психічне явище відтворюють у свідомості людей їх емоційне ставлення до дійсності. Емоційні оцінювання дійсності відображаються в семантиці мовних засобів, що використовуються для вербалізації. Вони кодовані у вигляді компонентів, що формують емотивність слова – здатність відтворювати у відповідних типізованих умовах досвід вербального вираження певних емоційних ставлень суб'єктів до того, що несе дане слово-образ [85].

Мовні засоби вираження емоцій відображають текстове переплетення, систему мовних фактів, невербальні засоби вираження емоцій досліджують сховані за текстом моделі когнітивно – психологічних переживань, що творять складу структуру розгортання емоцій у художньому мовленні мовців. Тому в даній роботі емоції досліджені у трьохвимірному аспекті мова – когніція – психологія.

---

[84] Шаховський В. И. Эмотивнии код языка и его реализация - Волград: 2012

[85] Шаховский В.И. Категоризация эмоций в лексико-симантической системе языка. – Воронеж: Изд-во Воронежск. гос. ун-та, 1987. – 192с.

1.7 «Емотивність» художнього тексту

Емотивність – це емоційність у мовному значенні, тобто чуттєва оцінка об'єкту, вираження мовними або мовленнєвими засобами відчуттів або переживань людини. В широкому розумінні емотивність охоплює всі мовні засоби відображення емоцій; об'єднує семантично близькі мовні одиниці різних рівнів [86].

Емотивність, за В.А. Масловою, – це «лінгвістична характеристика тексту (лексикону) як сукупності мовних засобів, здатних справити емоційний ефект, тобто викликати у реципієнта відповідні емоції». Емотивність є однією з функцій мови, поряд із комунікативною та когнітивною. Для того, щоб переконатися, що будь-який конкретний діалог виконує саме емотивну функцію, передає емоції та почуття, необхідно вміти знаходити мовні засоби, за допомогою яких реалізується ця функція [87].

Мовознавець К. Бюлер, вивчаючи емотивну функцію мови, виявив спеціальні мовні засоби: порядок слів, еліпсис, інтонацію, протяжне вимовляння звуків тощо. А.М. Яворська, у свою чергу, категорію емотивності розуміє як полістатусну категоріальну ознаку, яка відображає емоційний стан людини і представлена на різних рівнях мовної системи та мовлення [88].

---

[86] Шаховский В.И. Проблема разграничения экспрессивности и эмотивности как семантической категории лингвостилистики // Проблемы семасиологии и лингвостилистики / В.И. Шаховский. - Вып.2. - Рязань: изд-во Рязанского педагогического ин-та,1975.

[87] Маслова В.А. Когнитивная лингвистика: Учебное пособие / В.А. Маслова. – Минск.:ТетраСистемс, 2004.- С.256

[88] Кузенко Г.М. Мовні засоби вираження емотивності / Кузенко Г.М. – К., – 2000

Поняття емотивності в роботі В. І. Шаховського розуміється як ″іманентно властива мові семантична властивість виражати системою своїх засобів, емоційність як факт психіки, відображений у семантиці мовних одиниць соціальні та індивідуальні емоції″. До того ж, емоційність є спонтанною властивістю мовлення, а емотивність – це передбачувана, усвідомлювана властивість мовлення, пов'язана з пошуком мовних засобів, які цілеспрямовано надають йому емоційності для вагомого впливу на адресата. На мовному рівні емоції трансформуються в емотивність, тобто емоції є психологічною категорією, а емотивність – мовною [89].

«Емотивом» В.І. Шаховський вважає мовну одиницю, головна функція якої полягає у «вираженні емоції мовця, тобто якщо ця її здатність однаково і для відправника, і для одержувача мови відображена в емотивному аспекті його лексичного значення (тобто в його конотації), і якщо при заміні цієї одиниці синонімом емоційність інформації зникає (знімається)». Також він ввів наукове поняття емосеми, сутність якого розкривається як окремий вид сем, що співвідносяться з емоціями того, хто говорить. Ці семи виражаються у семантиці слова як сукупність семантичної ознаки «емоція» і семних конкретизаторів: «любов», «зневага», «приниження» тощо. Сема емотивності може відображати емоційний процес стосовно будь-якої особи: тієї, що говорить, слухає або якоїсь третьої особи [90].

У ході дослідження В.І. Шаховський встановив три типи емотивності слова: власне емотивність, емотивність як одна з реалізацій семантики слова і контекстуальна емотивність. Відповідно, встановлені і три рівні

---

[89] Шаховський В.И. О лингвистике емоций. Язык и эмоции: Сб. науч.Тр. ВГПУ. - Волград: Перемена 2012-416с.

[90] Шаховский В.И. Проблема разграничения экспрессивности и эмотивности как семантической категории лингвостилистики // Проблемы семасиологии и лингвостилистики / В.И. Шаховский. - Вып.2. - Рязань: изд-во Рязанского педагогического ин-та,1975.

вираження емотивності: 1) емотивно значення; 2) конотація як компонент, зв'язаний з логіко-предметним компонентом значення; 3) рівень емотивного потенціалу [91] .

О. Селінова розуміє під емотивністю у сучасній мовознавчій науці складову конотативного компоненту у семантичній структурі мовної одиниці, який репрезентує емоційне ставлення носіїв мови до позначеного. Емотивність може формувати й денотат значення слова, що створює суперечність у розгляді денотата й конопата у встановлені межі між ними [92].

І.М. Літвінчук називає емотивністю «результат інтелектуальної інтерпретації емоційності, що транслюється в мові та мовленні». М.В. Гамзюк розуміє під емотивністю мовне вираження емоцій. Автори словника Kleines Wörtebuch der Stilkunde виділяють поняття Emotionalität, яке відповідає українському «емоційність», під яким учені розуміють «можливе позначення суми емоційних, тобто пов'язаних з душевним переживанням, елементів тексту» [93].

Є. Ю. Мягкова пропонує використовувати поняття «емоційне навантаження слова», розуміючи під цим поняттям «ті якості слів, завдяки яким вони виражають і називають емоції» [94].

Сучасні дослідники відзначають, що емотивність – це також і текстова категорія, підпорядкована інформативності або модальності, яка виражає емоційне ставлення адресанта (автора), його функції у тексті,

---

[91] Шаховський, В.І. Категоризація емоцій у лексико-семантичній системі мови [Текст] / В.І. Шаховський. - М.: ЛКІ, 2008. - 208с.

[92] Селіванова 2006: Селіванова, О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія / О. О. Селіванова. – Полтава: Довкілля-К, 2006. – 716 с.

[93] Литвинчук И. Н. Прагматика эмотивного текста (психосемантическое экспериментальное исследование) – Київ, 2019

[94] Мягкова Е. Ю. Эмоционально-чувственный компонент значения слова: вопросы теории - Курск, 2000

дійових осіб, імовірність емоцій реального чи модельованого авторською свідомістю гіпотетичного читача щодо описуваних подій, явищ, персонажів, їхньої поведінки й аналізується за допомогою емоційно заряджених текстових компонентів [95] .

«Текст – це витвір мовленнєвого процесу, що відзначається завершеністю, об'єктивований у вигляді письмового документу, літературно оброблений у відповідності з типом цього документу, твір, який складається з назви (заголовка) і ряду особливих одиниць (понадфразових єдностей), об'єднаних різними типами лексичного, граматичного, логічного, стилістичного зв'язку, і має певну цілеспрямованість і прагматичну настанову» [96].

Емотивність тексту має дві сторони: план змісту і план вираження. Емотивно зміст розподіляється за основними рівнями тексту: з одного боку, він у вигляді емотем входить до когнітивного змісту тексту, а з іншого, – складає емотивну частину прагматичних стратегій автора. У плані вираження емотивність є лінійна і представлена в тексті набором мовних і текстових маркерів емоцій, мотивованих багаторівневим емотивним змістом [97].

При дослідженні емотивності як категорії художнього необхідно враховувати особливості текстової семантики, а також природу людських емоцій, найважливішими властивостями яких є їхня предметність (спрямованість на світ) і суб'єктивність (приналежність суб'єкту). Саме

---

[95] Процак Л.М. Емотивний простір художнього тексту// Вісник Львівського університету. Серія філологічна. – Львів

[96] Литвинчук И. Н. Прагматика эмотивного текста (психосемантическое экспериментальное исследование) – Київ, 2019

[97] Шаховский В.И. Категоризация эмоций в лексико-симантической системе языка. – Воронеж: Изд-во Воронежск. гос. ун-та, 1987. – 192с.

тому при концептуальному моделюванні емотивності розглядаються референційний, інтенційний і рецептивний аспекти текстової, розмежування яких зумовило виділення трьох складових емотивності:

- предметності як присутності в художньому тексті емоціогенних знань;
- залученості, тобто втілення в тексті емоційних намірів автора;
- сугестивності як вказівки на ймовірне емоційне реагування читача на текстову дійсність [98] .

В. І. Шаховський виділяє мовні та немовні компоненти емотивного тексту. До перших він відносить «емотивну лексику, фразеологію, набір емотивних конструкцій, емоційні «кінеми» і «просодеми» в їх лексичному значенні». А емоційна ситуація, яка включає в себе «емоційну пресупозицію, емоційні наміри, емоційні позиції кумунікантів у момент спілкування та їх спільний емоційний настрій», відноситься до невербального компоненту [99] .

Під емотивним текстом ми розуміємо висловлення, сформульоване одним чи кількома реченнями, яке «передає поряд з факультативною і емоційну інформацію (чи тільки лише її) за допомогою як мінімум одного емотивного засобу – лінгвістичного чи паралінгвістичного (кінесика, фонація), який виражає визначену емоцію, більш чи менш адекватно усвідомлювану всіма комунікантами в даній ситуації» [100].

---

[98] Шаховський В.И. О лингвистике емоций. Язык и эмоции: Сб. науч.Тр. ВГПУ. - Волград: Перемена 2012-416с.

[99] Шаховский В.И. Категоризация эмоций в лексико-симантической системе языка. – Воронеж: Изд-во Воронежск. гос. ун-та, 1987. – 192с.

[100] Процак Л.М. Емотивний простір художнього тексту/ Стаття

<u>РОЗДІЛ 2</u>. МОВНІ ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ ВІДТВОРЕННЯ ЕМОТИВНИХ СТАНІВ МОВЦІВ У ХУДОЖНЬОМУ МОВЛЕННІ НА МАТЕРІАЛІ ПОВІСТЕЙ І. ФРАНКА «ПЕРЕХРЕСНІ СТЕЖКИ» ТА «ОСНОВИ СУСПІЛЬНОСТІ»

Модель художнього мовлення І.Франка реалізує свій потенціал, насамперед, у царині мовного портретування. Коли авторський виклад не має потреби імітувати живе розмовне мовлення, бо «творцем тексту мусить бути людина із рафінованим стилем та чуттям граматичної норми, то в усноповідному варіанті автор виступає ніби стенографістом усного мовлення героя, що дає більше простору для диференціювання мовлення персонажів різного соціального чи психологічного формату»…[101] .

Мова емоцій у прозі Франка виформовує індивідуальне лексико – семантичне поле, де присутня внутрішня боротьба між свідомим та підсвідомим, між розумом та почуттям, між раціо та емоціо [102].

Дослідники творчості Івана Франка до пріоритетних мовностильових ознак прозової манери письменника відносять конкретність мови, тобто адекватність мовлення дійових осіб об’єктивному мовленню соціальних верств; природність, тобто вживання тільки наявних у мовній дійсності граматичних і стилістичних конструкцій без штучного новотворення; стислість інформації і динамізм оповіді; повну підпорядкованість розумового і почуттєвого в авторському мовленні й у мові персонажів.

[101] Франко З.Т. Засоби художньої експресії у мові творів Івана Франка // Укр. мова і література в школі. – 1979. – № 12. – С. 25.

[102] Ціхоцький І. Мова прози Івана Франка (стилістичні новації): Монографія. – Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2006. – 282 с.

“Представлення типів” у виконанні Франка пов’язане із відтворенням певної мовної моделі для кожного окремого типу персонажа [103] .

Здатність людини керувати словесним вираженням емоцій, пропускати їх через ситуативні, соціальні та інші фільтри свідомості, залежно від яких одні й ті самі емоції можуть знаходити різні лексично-семантичні вираження, вказує на інтелектуальність комунікативної емотивності.

Проаналізуємо трактування емоцій мовними засобами вираження, способи їх представлення та розгортання емотивних станів героїв повістей І.Франка «Перехресні стежки», «Основи суспільності» на матеріалі окремих фрагментів художнього дискурсу(тексту) *(вибраний аналіз).*

2.1 Мовні засоби вираження емоцій у художньому мовленні на матеріалі повісті І. Франка «Перехресні стежки»

1. *« - **Невже се вона?** – питав він сам себе і напружав свій зір, щоб якнайліпше побачити, пізнати її. Він стояв при вікні, що було замкнене**, і боявся відчинити його, боявся навіть ворухнутися,** щоб не сполошити привида, товчок в груді, стояв до половини захований за фрамугою вікна так,щоб вона не мусила його побачити,коли справді, **як йому здавалося, пасе очима його вікно**». [ІФ,с.227]* [104].

Базова Емоція : **ЗДИВУВАННЯ, СТРАХ**

Мовні засоби вираження емоцій:

Невже – *засіб вираження емоції «здивування», представлений у ролі питальної частики, що вказує на певний ступінь вияву емоції.*

[103] Франко З.Т. Засоби художньої експресії у мові творів Івана Франка // Укр. мова і література в школі. – 1979. – № 12. – С. 25.

[104] Франко І. Перехресні стежки// Зібрання творів у п’ятдесяти томах. _ Т. 20. – К.: Наукова думка, 1979. – С.179 -459.

питав – *морфологічний засіб вираження емоції «здивування»,поданий в особовій формі дієслова, 3 ос. одн., спрямований на очікуванн відповіді.*

боявся – *засіб прояву емоції «страх» ,конкретний опис стану героя, за допомогою особового дієслова в 3 ос. одн., в значення відчувати страх – « боятися».*

навіть –*лексичний інтенсифікатор психоемоційного стану людини; у тексті повісті є препозитивним до дієслова, виконує роль підсилювальної модальної частки, яка вказує на певну міру вияву страху.*

«пасе очима» - *модифікований автором фразеологізм, який є слугує засобом інтенсивності вияву емоції, тобто вияв надмірного контролю.*

2. *« На тій лавочці в тій хвилі сиділа дама в чорному, сим разом не завельонована, з лицем, оберненим просто до Євгенієвого вікна. Зирнувши туди* ***припадково****, Євгеній* ***не міг відірватися*** *від того лиця. Але Євгеній* ***почув*** *при виді того знайомого лиця* ***той давно звісний йому товчок у груді****, якого не почував на вид жадного іншого лиця. [ІФ,с.227]*

<u>Проста Емоція: ЗАХОПЛЕННЯ/ ПОДОБАЄТЬСЯ</u>

<u>Мовні засоби вираження емоцій</u>*:*

Припадково – *мовний засіб вираження емоції, репрезентує інтенсивність прояву емотивного стану героя; виражений прислівником способу дії, що підсилює дієприслівниковий зворот.*

не міг відірватися – *синтаксичний засіб вираження емоцій, вказує на максимальний ступінь «захоплення» емотивного стану героя, у тексті виконує роль складеного дієслівного присудка.*

той давно звісний – *модифікований автором лексичний засіб вираження психоемоційного стану героя, репрезентований за допомогою прикметника та вказівного займенника.*

3. *Але* ***<u>дама</u>*** *не вставала. Не відвертаючи лиця, вона* ***<u>сиділа недвижно, мов кам'яна фігура.</u>*** *В одній руці держала парасольку, другу поклала свобідно на поруччя лавочки, немов відпочивала після надто довгого проходу.*

4. *Євгеній стояв також, не сміючи ворухнутись.* ***<u>У його душі з кождою хвилею змагався неспокій. Його мучила непевність</u>****.»* [ІФ,с.227]

<u>ЕМОЦІЇ: БАЙДУЖІСТЬ (об'єкт); НЕСПОКІЙ, НЕВПЕВНЕНІСТЬ (суб'єкт)</u>

<u>Мовні засоби вираження емоцій :</u>

Недвижно – *морфологічний засіб максимального ступеня вираження емоції «байдужість», представлений прислівником*

мов кам'яна фігура – *семантично - інтенсивний засіб вираження емоції, переданий порівняльним зворотом, який що підсилює ступінь вияву емоційного стану байдужості об'єкта*

змагався неспокій /мучила непевність – *мовні засоби, що спрямовані, власне на суб'єкта,підкреслюючи розгортання даних емоцій; виражені за допомогою особових дієслів 3 ос. одн.,вжиті в переносному значенні, набувають оживлення, чинять вплив на героя.*

5. *Непереможний,* ***<u>внутрішній голос рівночасно шептав йому щось таке чарівне,солодке, відкопував у його душі такі клейноди щирого,глибокого почуття, що його серце билося чимраз живіше, перед очима зачали бігати темні, рожеві і золоті точки, по тілі проходила дрож, прилив чуття почав затоплювати розум,почав навертати думки на свій лад</u>****».*[ІФ,с.228]

Емоція: <u>КОХАННЯ, ХВИЛЮВАННЯ</u>

<u>Мовні засоби вираження емоцій:</u>

таке чарівне, солодке – *лексичні засоби вираження емоції, синонімічні за своєю природою, мають властивість описувати емотивний стан героя.*

клейноди щирого, глибокого почуття – *лексема «клейноди» - в Н.в.мн., яка вказує на загальний опис емоції, вираження міри можливості охоплення «кохання», в ролі атрибутики «почуття»; використання якісних прикметників «щирого, глибокого», вказують на персоніфікований стан вираження емоцій.*

проходила дрож – *авторська модифікаційна інтерпретація опредмечення явища, виражена особовим дієсловом 3 ос.одн.ж.р., мин.ч., недок в., дійсн.сп., пас.ст., вказує на дію вияву емотивності лексеми «дрож» - лексема, виражена ім. в Н.в., ж.р., одн.; на позначення емоції «хвилювання».*

прилив чуття почав … - *синтаксична конструкція як мовний засіб вираження сукупності емоцій, емоції в даному фрагменті трактуються як «чуття», розвиток дії емоції представлений лексемою «прилив» - ім.. Н.в., ч.р., одн. та початкову точку розгортання емоцій простежуємо за допомогою особового дієслова «почав» в 3 ос.одн., ч.р., док.в., дійсн.сп.,мин.ч.*

6. *«Він схопився з ліжка і почав одягатися. **Якась тривога обхопила його. Повітря сеї комнати давило його, він потребував свіжого повітря**, широкого простору, щоб не задушитися. Але, **одягшися, він почув себе таким безсильним, таким нещасним, що мусив сісти на крісло коло столика. І нараз у його голові забулькотіли нові думи**, понеслася їх течія зовсім у противнім напрямі, ніж досі»* [ІФ,с.228] .

Складні емоції: ТРИВОГА, НЕЩАСТЯ, ЗБЕНТЕЖЕНІСТЬ.

<u>Мовні засоби вираження емоцій:</u>

Якась - *Лексичний інтенсифікатор психоемоційного стану людини у тексті виражений препозитивно до іменника лексемою якась (виражає емоційну оцінку явища або вищого ступеня якості, властивості).*

давило - *морфологічний засіб вираження емоції «нещастя /збентеженість», вказує на міру можливого наслідку для суб'єкта, представлений у ролі особового дієслова 3 ос.одн., протягом тривалої дії, оживлення дійсності*

таким – *лексема, засіб вираження психоемоційного стану людини, (указує на високий ступінь вияву певної ознаки, властивості, якості, стану)*

7. *«Думка, що се може бути вона, що він отсе зараз, за хвилину, побачить <u>те дороге лице</u>, якого не бачив уже десять літ, та яке, проте,* ***<u>ані на хвилю не загасло в його душі, світилося в ній, як сонце, і боліло, як незгоєна рана, – ся думка, радісна і страшна, захоплювала йому дух, робила його п'яним, безтямним</u>****».* [ІФ,с.228]

Метаемоції: <u>РАДІСТЬ – СТРАХ (PN)</u>

<u>Мовні засоби вираження емоцій:</u>

Не згасало, світилося і боліло – *споріднені синтаксичні засоби, що слугують наслідком вираження емоцій, в ролі безособових дієслів*

як незгоєна рана – *модифікований авторський порівняльний зворот, який вказує на інтенсивність проживання емоцій і трактується як наслідок попереднього емотивного стану героя; є засобом інтенсифікації значення дієслова «болить»*

думка радісна і страшна – *антонімічні лексеми, що передають емотивний стан суб'єкта,утворюють мета емоцію.*

захоплювала йому дух - *засіб вербалізації інтенсивності вияву емоції «страх» є модифікований автором фразеологізм*.

п'яним і безтямним – *споріднені лексеми, що виражають ступінь впливу емоції на суб'єкта, ознаки проживання емоцій.*

8. *«Євгеній сидів* ***<u>мов у тумані</u>****. Йому здавалося, що заглядає в пивницю, повну гнилі і поганого хробацтва.* ***<u>Його думка жахалася дальшої перспективи подружнього життя</u>****.* ***<u>Остатні слова Стальського диркнули в його душі</u>****,* ***<u>як диркає віз,</u>*** *наткнувшися серед бігу на великий камінь серед шляху»[*ІФ,с.229].

<u>Складні емоції: ЖАХ, ОГИДА, СТРАХ</u>

<u>Мовні засоби вираження емоцій:</u>

Мов у тумані – *модифікований авторський порівняльний зворот вираження емоцій, який вказує на інтенсивність проживання емоцій суб'єктом.*

Думка жахалася – *модифікована синтаксична конструкція, що слугує як засіб вираження емоцій героя, оживлення явища.*

Слова диркнули – *синтаксичний авторський засіб вираження емоцій, що вказує на міру наслідку емотивного стану для самого суб'єкта*

Як диркає віз – *модифікований авторський порівняльний зворот, що вказує на спосіб вияву виражених емоцій героя*

9. «***Він почував, що виглядає смішно, що на його лиці видно змішання, тривогу та непритомність***, *і для того хотів трохи прийти до себе.* ***Ішов звільна, озираючися на всі боки та махаючи ліскою в руці.*** *Попробував навіть* ***тихенько свистати*** *якусь арію,* ***але його уста тремтіли і були сухі*** *і зо свистання* ***не вийшло нічого****»* [ІФ,с.228] .

Складні емоції: ТРИВОГА ,СТРАХ,НАДІЯ, РОЗЧАРУВАННЯ:

Змішані емоції: ТРИВОГА, СТРАХ

Метаемоції: НАДІЯ – СТРАХ (PN)

Мовні засоби вираження емоцій:

Почував, виглядає смішно *–діалектичний модифікований лексичний засіб вираження і оцінки власного емотивного стану, виражений особовим дієсловом в 3 ос. одн.*

Тихенько свистати – *синтаксичний засіб вираження емоцій, зменшено – пестлива форма одного з компонентів вказує на міру вияву емотивного стану.*

Не вийшло нічого – *синтаксична конструкція, що показує, за допомогою заперечних компонентів, результат емоційних коливань суб'єкта*

10. *Ось він доходить до закруту.* ***Коліна трясуться під ним, рука перестає махати ліскою, очі тривожно біжать по стежці до лавки – лавка порожня. Його немов обілляв хто зимною водою****, але рівночасно він чує, що* ***на душі у нього легше, свобідніше****. Він приспішує кроку. Коли вона пішла, то можна ще догнати ї».*[ІФ,с.228]

Складна емоція: РОЗЧАРУВАННЯ як наслідок непідтверджених прогнозів, **НАДІЯ, ЗБУДЖЕННЯ**: виникає як результат непідтверджених надій - втрата «духовної рівноваги».

Метаемоції: НАДІЯ – РОЗЧАРУВАННЯ (PN)

Мовні засоби вираження емоцій:

Очі тривожно біжать – *модифікований авторський синтаксичний засіб вираження емоцій, спосіб вияву емотивного стану героя репрезентовано прислівником та метафоричним забарвленням конструкції.*

Немов обілляв холодною водою – *модифікований авторський порівняльний зворот, який показує ступінь вираження емоцій та впливу на суб'єкта.*

На душі легше, свобідніше – *синонімічні лексичні засоби проживання емоцій героєм, виражені вищим ступенем порівняння прислівників, які вказують на міру прояву емоцій.*

11. У Євгенія сильно забилося серце, в голові затуманилося**, і він зупинився та оглянувся за Стальським.. **І він долонею натисну на груди в тім місці, де сильно билося його серце»… [ІФ,с.229] .

Змішані емоції: ЗАХОПЛЕННЯ, ЗАКОХАНІСТЬ, загальне ВРАЖІННЯ

Мовні засоби вираження емоцій:

Сильно забилося серце – *ступінь наслідку проживання емотивного стану, виражений прислівником міри та ступеня «сильно», який вказує на інтенсивність вираження емоцій; дію емоції простежуємо в особовій формі дієслова, 3 ос. одн. с.р., док.в.*

12. «Євгеній глядів на нього очима, повними здивування і нервової тривоги.** Нічого не сталося, – **говорив байдужно Стальський**, – тільки я від того вечора перестав говорити з нею. Перестав знати її, бачити її, дбати про неї. **Євгеній усміхнувся тим силуваним сміхом, у якім проблискує несмілий скептицизм**» І він засів знов коло бюрка і взяв до рук книжку. **Він силкувався сконцентрувати свою волю, зібрати докупи свої

<u>думки</u>, *щоб слідити за тим, що написано в книжці..* ***<u>Очі бігали по літерах, минали коми і точки, але душа не приймала в себе нічого з тих літер</u>***. [ІФ,с.230]

Складні/ змішані емоції: <u>ЗДИВУВАННЯ, ТРИВОГА, УСМІХ, ЗНЕВІРА, ХВИЛЮВАННЯ, БАЙДУЖІСТЬ</u>

<u>Мовні засоби вираження емоцій:</u>

Повними здивування – *лексична сполука як засіб вираження емоції «здивування», підсилена прикметником, для підкреслення інтенсивності емоції*

нервової тривоги – *лексична сполука, репрезентована іменником і залежним прикметником, який описує і вказує характерну ознаку вираженої емоції.*

говорив байдужно– *лексичний засіб вираження емоцій, представлений словосполученням, а саме, поєднанням дієслова з прислівником, який фактично вказує на прожиту героєм емоцію*

перестав говорити – *синтаксична конструкція, виражена складеним дієслівним присудком, на позначення емоції «байдужість», що супроводжена образою; чітко простежується словесна/ комунікативна поведінка героя, який проживає дану емоцію*

усміхнувся силуваним сміхом – *мовний засіб, так звана авторська модифікована фразеологічна сполука, вираження комплексної емоції «усміх через силу», одним із факторів прояву даної емоції, є дієприкметник «силуваний»*

несмілий – *лексема, представлена активним дієприкметником минулого часу, що характеризує суб'єкта в момент проживання емоції*

душа не приймала нічого – *модифікований авторський мовний засіб вираження душевного стану героя в момент протікання емоцій, чітко вказує на несприйняття довколишньої дійсності, за допомогою заперечних часток*

13. *«**Йому було соромно,** що вид якоїсь,правдоподібно,зовсім незнайомої дами так відразу **вивів його з духовної рівноваги**, **соромно** й того, що сей вид,досі ще мав таку силу над його душею… **Кілька сот разів він зарікався забути її, не думати про неї, вирвати її з серця, як хопту.** І від кількох літ йому здавалося, що осягнув сю мету. **Від кількох літ він не почував ані тої дрожі, ані того любовного одуру, ані тої тривоги, яку вперед викликав у його душі її образ, сам спомин про неї. А тепер на тобі**! **Соромно! Соромно піддаватися таким вражінням**!»*[ІФ,с.229]

Складні емоції: СОРОМ, ВРАЖІННЯ, НЕЗАДОВОЛЕННЯ, РОЗДРАТУВАННЯ.

Мовні засоби вираження емоцій:

Було соромно – *синтаксична конструкція, представлена складеним дієслівним присудком, один вказує на прямий неприхований емоційний стан героя*

Вивів з духовної рівноваги – *модифікований авторський мовний фразеологічний засіб передачі емотивного стану героя, трактується як «позбавити спокою, витримки»*

Забути, не думати – *споріднені мовні засоби вираження комплексної емоції «роздратування», виражені інфінітивними формами дієслів, що вказують на намагання суб'єкта виконати певну дію.*

Вирвати зі серця – *модифікована авторська фразеологічна сполука, що трактується як "примушувати забути когось / щось», мовний засіб примусового проживання емоції суб'єктом.*

Як хопту – *мовний засіб вираження проживання емоції, репрезентований у вигляді порівняльного звороту, який вказує на автоську характеристику емотивного стану героя*

не почував *ані тої дрожі* – *мовний засіб вираження емоції, представлений у вигляді особового дієслова 3 ос.одн, із заперечною часткою – не,словесний опис кінцевого етапу проживання емоції – «згасання/ не почування нічого»*

викликав у душі її образ – *модифікований авторський словесний засіб вираження емоції, у вигляді особового дієслова 3 ос. одн., вказує на оживлення дії*

Сам спомин про неї – *модифікований авторський вислів, що трактується як емоція в момент її виникнення, виражений конкретно одією лексемою - іменником «спомин» - це емоція, тобто оживлення явища*

14. *«Він танцював з нею кілька турів, обмінявся кількома банальними фразами,* ***<u>не придаючи свойому першому вражінню надто великого значіння</u>****. Він навіть не запитав її, хто вона, не запитав про се нікого з товаришів комітетових, і так вони розійшлися. Кілька день минуло.* ***<u>Євгеній згадував не раз панночку, але без особливого зворушення</u>****. Він був занятий лекціями і не хотів думати про любощі, то й* ***<u>силкувався поборювати свої "любовні примхи"</u>****, як він називав подібні епізоди, що* ***<u>трафлялися</u>*** *йому вже не раз* [ІФ,с.230] .

Ситуація: знайомство Євгена Рафаловича з Регіною Стальською, випадкова зустріч на вулиці.

Змішані емоції: СПРИЙНЯТТЯ, РОЗГУБЛЕНІСТЬ, СПОКІЙ, ХВИЛЮВАННЯ, ЗБУДЖЕННЯ

Мовні засоби вираження емоцій:

Не придаючи надто великого враження – *синтаксична конструкція як мовний засіб вираження емоції «спокій/байдужість»,виконує роль дієприслівникового звороту; для підсилення ефекту даної емоції використано частку – не, а також прислівник міри і ступеня «надто», який вказує на високу інтенсивність перебігу емотивного стану героя .*

Навіть не запитав – *мовний засіб вираження емоції «розгубленість», представлений словосполукою особового дієслова 3 ос.одн, із заперечною часткою – не, що вказує на негативний характер емоції та відповідно негативний вплив емотивного стану на героя, в процесі якого виникають негативні наслідки перебігу подій; навіть – підсилювальна модальна частка, яка вказує на міру/ ступінь вираження даної емоції*

Згадував – *засіб прояву емоції «хвилювання», виражений особовим дієсловом 3 ос. одн., трактується як початкова точка виникнення даної емоції, тобто «згадка про об'єкта наштовхує на хвилювання»*

Без особливого зворушення – *модифікований мовний засіб вираження описової характеристики емоції героя, представлений словосполученням іменника «зворушення», що вже фактично трактує емотивний стан суб'єкта із залежною прийменниково – іменниковою формою «без особливого», що вказує на ступінь інтенсивності даної емоції, а прийменник –без, на заперечення, негативний результат прожитої емоції.*

не хотів думати … то й силкувався поборювати – *синтаксичні конструкції, виступають у ролі засобу вираження емоції «збудження»,*

представлений однорідними складеними дієслівними присудками, перший із заперечною часткою –не, що вказує на негативний характер емотивного стану героя; другий фактично одним словом виражає всю характеристику протікання емоції, «силкувався» - тобто намагатися»

трафлялися – *діалектна, згрубіла форма у значенні «траплятися / відбуватися», виражена особовим дієсловом 3 ос. мн., що виказує негативну оцінку подій*

15. **«***Він зараз пізнав її і зараз зробив увагу,* ***<u>що пізнає її по ході</u>****, її хід мав у собі щось незвичайне, чого він досі не завважив у жадної женщини,* ***<u>щось таке плавне, свобідне, гармонійне</u>****…* ***<u>Він з якимось не то подивом, не то переляком глянув у її лице, і йому відразу зробилося так, немовби хто ледовою шпилькою прошпигнув його серце</u>*****…*** ***<u>«Він затремтів, уклонився їй</u>*** *і* ***<u>зупинився мов одурілий ..Здиблю її другим разом і вже хоч би що, а мушу пристежити, де вона живе..»</u>*** [ІФ,с.231]

Складні емоції: <u>ЗБУДЖЕННЯ, НАДІЯ, АФЕКТ</u>

<u>Комплексна емоція: РОЗГУБЛЕНІСТЬ внаслідок ПОДИВУ і ПЕРЕЛЯКУ</u>

Метаемоції: <u>ТРИВОГА – ПОДОБАЄТЬСЯ (NP)</u>

<u>Мовні засоби вираження емоції:</u>

Щось незвичайне, щось таке – *однорідні словосполучення, які позначають невизначеність емотивного стану суб'єкта, виражені прикметниково – займенниковими формами*

Не то подивом, не то переляком – *мовний засіб вираження комплексної емоції «розгубленість» через подив і переляк, репрезентований повторюваним сполучником «не то …не то», який вказує на додаткове підсилення/ акцентування уваги емотивного стану героя; лексеми*

«подивом, переляком» є безпосередніми показниками прожитої емоції суб'єкта, у формі О.в. одн., який набуває статусу оволодівання героя даними емоціями

Немовби хто ледовою шпилькою прошпигнув його серце – *модифікований авторський порівняльний зворот, який метафорично описує вплив емоції на суб'єкта, таким чином, вказуючи на семантику інтенсивності перебігу емоції*

Зупинився, мов одурілий – *порівняльний зворот, як мовний засіб вираження складної емоції – «афективного стану», що відображає семантику інтенсивності прояву емоцій, містить у своєму складі слово-інтенсифікатор – «одурілий», що яскраво підсилює ступінь вияву емотивного стану.*

16. *«**З нетерплячкою ждав Рафалович найближчого балу**. **У Євгенія горіло серце, щось займалося в душі, мов невгасний огонь**; панночка все стояла у нього перед очима то в рожевій баловій сукні, то в простім плащику і з легесенькою усмішкою, як ішла своїм маєстатичним ходом по вулиці. Не бачачи її, **закріплював у своїй пам'яті кождий її рух,** кожде слово, кождий відтінок її голосу, кожду рисочку її лиця.* [ІФ,с.231] .

Складні емоції: ХВИЛЮВАННЯ, НАДІЯ, ЛЮБОВ

Метаемоції: НЕСПОКІЙ – ПОДОБАЄТЬСЯ (NP)

Мовні засоби вираження емоцій:

З нетерплячкою – мовний засіб вираження емоції «хвилювання» із високим рівнем напруженості, вказує на кульмінаційну точну протікання даної емоції, представлений прийменниково – іменниковою формою, прийменник – з та іменник в О.в. одн.ж.р.,І відміни, мішаної групи, має властивість оволодівання героя, власним емотивним станом.

Горіло серце – *синтаксичний засіб метафоричної передачі емотивного стану героя «неспокій/хвилювання», досягнуто кульмінаційної точки протікання емоції, максимальний ступінь прояву найвищої точки досягнення емоції представлене безособовим дієсловом «горіло».*

Перед очима – *морфологічний засіб вираження наслідку емоції, представлений у прийменниково – іменниковій формі, прийменник – перед та іменник у формі О.в. мн., словосполучення вказує на тривалий емотивний стан героя,який є результатом пережитих раніше відчуттів*

Закріплював у пам'яті кожде... - *морфологічний засіб вираження метаемоції «подобається», внаслідок чого словосполучення виконує роль тривалого наслідку пережитих раніше емоцій, представлений особовим дієсловом 3 ос.одн., яке описує функцію впливу даної емоції на суб'єкта, а прийменниково – іменникова форма «у пам'яті» трактує місце впливу емоції.*

17. «*Він* ***заховував її образ у найскритішій глибині своєї душі, боячись, щоб ані хтось інший****, ані він сам не доторкнувся її навіть жадним нечистим помислом:* ***"любовна халепа", він бентежився, тратив охоту до праці, зітхав і ходив блудом; тепер сього не було нічого****; найбільше* ***бажав конче здибати її,*** *але, проходивши по вулицях, вертав додому і з подвоєною енергією брався до роботи…* «***В ньому виросла і з кождим днем кріпшала надія, що колись-таки він зустрінеться з нею****, і, ще не знаючи, хто вона і яка, він почав у своїй голові укладати можність оженитися з нею.* ***Він почував, що з такою жінкою він міг би бути щасливим; що така любов, як та, що зароджувалася в його душі****, коли б знайшла собі взаїмність, могла б бути підвалиною до щасливого подружжя».* [ІФ,с.231]

Складні емоції: <u>СТРАХ, ЗДИВУВАННЯ, ЗБЕНТЕЖЕННЯ, ЗАДОВОЛЕННЯ</u>

Складні емоції: <u>НАДІЯ, ЛЮБОВ, ЩАСТЯ</u>, афективний стан: **<u>БАЖАННЯ як ЗАЛЕЖНІСТЬ</u>**

<u>Мовні засоби вираження емоцій:</u>

Заховував… у найскритнішій глибині душі – *мовний засіб вираження емоції, семантика слів вказує на проживання «страху і збентеження»,трактування емоцій виражене особовим дієсловом 3 ос.одн. мн.ч.,з контрольованим наміром «заховати в собі виникнення емоцій»; а лексема «найскритніший», виражена найвищим ступенем простої форми порівняння прикметників, вказує на інтенсивність (найвищу точку) прояву даної емоції*

«любовна халепа» - *модифікований авторський фразеологічний вислів, емоція в такому випадку трактується як проблемне явище, що має сильний вплив на суб'єкта, виражене у формі словосполучення, іменник «халепа», що фактично є показником впливу емоції на героя та залежний прикметник, який характеризує причину виникнення даного емотивного стану і його розвитку відповідно до подальшого перебігу подій*

тратив охоту – *модифікований авторський вислів, що слугує засобом вираження емоції «збентеження», представлений у формі особового дієслова 3 ос. одн. мин.ч. з іменником Зн.в., семантика яких означає «втрачати бажання», тобто згасання /завершення емоції, кінцеву точку дії емоції на суб'єкта»*

зітхав і ходив блудом – *авторський модифікований морфологічний засіб вираження емоції «збентеження /страх», репрезентований у вигляді фразеологічного порівняння, експресивне забарвлення поданих слів свідчить про негативний наслідок проживання емоції суб'єктом,*

представлені у формі особового дієслова «зітхав» в 3 ос. одн.мин.ч. та синтаксичною конструкцією – складеним іменним присудком

бажав конче здибати – *модифікований авторський вислів, що слугує засобом вираження афективного стану героя - «бажання як залежність», представлений синтаксичною конструкцією складеного дієслівного присудка, що вказує на побажання героя в момент перебування в даному стані*

виросла…кріпшала надія – *морфологічний засіб вираження складної емоції «надія», представлена однорідними присудками у формі особових дієслів 3 ос. одн.ж.р.док.виду, які відповідають за описову характеристику та оживлення відчуття героя і є так званим перехідним етапом протікання даної емоції*

міг бути щасливим – *синтаксичний засіб вираження емоції «щастя», трактований складним присудком, а саме особовою формою «міг» модального дієслова, зв'язки у формі інфінітива «бути» та предикативного члена іменної частини «щасливим», загалом конструкція безпосередньо вказує на можливість розвитку даної емоції*

зароджувалася в душі – *авторський модифікований метафоричний засіб вираження емоції «любов», яка має властивість персоніфікуватись на суб'єкт, представлений особовим дієсловом 3 ос. одн. ж.р. мин.ч. недок.в., вказує на початкову стадію проживання даної емоції*

18. *« **Євгеній відразу зупинився як вритий**: одна з тих учениць була та сама панночка, що торік на балу і на вулиці **зробила на нього таке сильне враження. Тепер враження було ще сильніше. Панночка була вся в***

<u>чорному</u> *і, вийшовши з комнати, заслонила своє лице довгим, чорним, густим вельоном, – очевидно, носила по кімось жалобу»* . [ІФ,с.233]

Базові емоції: <u>ЗДИВУВАННЯ, ХВИЛЮВАННЯ, ВРАЖІННЯ</u>

Проста емоція<u>: ПОДОБАЄТЬСЯ.</u>

Метаемоції: <u>ВРАЖІННЯ – ПОДОБАЄТЬСЯ (РР)</u>

<u>Мовні засоби вираження емоцій:</u>

Зупинився як вритий – *авторський модифікований фразеологічний вислів, що виступає в ролі порівняння, вказує на ступінь впливу емоції на суб'єкта, представлений у формі особового дієслова 3 ос. одн. ч.р. мин.ч. док.в., семантика слова показує результат/наслідок – завершальну стадію проживання емоції «здивування/хвилювання»; «вритий» - дієприкметник пасивного стану, минулого часу підсилює вираження даної емоції, показує ступінь впливу емоції на героя що вплинуло на фізичні дії героя, а саме, припинення руху.*

Сильне враження…ще сильніше – *лексичний засіб вираження базової емоції «враження», акцент на інтенсивності впливу даної емоції, міра/ступінь протікання емоції, виражене прикметником «сильне» та прикметником вищого ступеня порівняння простої форми… «ще сильніше», описано характеристику міри емотивного стану суб'єкта, яка має властивість зростати, сильнішати відповідно до перебігу подій.*

19. <u>«Євгеній слідив за нею очима, далі щось немов пхнуло його</u>. <u>Він пустився бігти вниз сходами у офіцині, перебіг подвір'я</u>, <u>не було його видно</u>. <u>Він боявся чогось, стидався чогось</u>*; йому здавалося, що коли б панночка в жалобі запримітила, що він слідить за нею, то* ***<u>він від одного її погляду впав би, згорів би на місці</u>****».* [ІФ,с.234]

Базова емоція: <u>СУМ;</u>

Складні емоції: СТРАХ,СОРОМ

Афективний стан: ОДЕРЖИМІСТЬ

Мовні засоби вираження емоцій:

Слідив за нею очима – *мовний засіб вираження афективного стану героя, що виражений «одержимістю», супроводжується відтінком суму, представлений у ролі особової форми дієслова 3 ос. одн. ч.р.– «слідив – тобто переслідувати людину під дією одержимого стану», дія якого спрямована на об'єкта.*

Боявся, стидався чогось – *синтаксичні засоби вираження емоції «страх та сором» у формі особової форми дієслова 3 ос. одн.ч.р.недок.в., причину яких неможливо з'ясувати, адже представлені неозначеним займенником «чогось»*

Від одного її погляду впав би, згорів би на місці – *синтаксична конструкція, як мовний засіб вираження емоцій «страх/сором», причиною пережитого емотивного стану є дії об'єкта, що за умови взаємодії із суб'єктом може спричинити виникнення даних емоцій. Результат можливих прожитих емоцій, виражений умовним способом дієслова «впав/згорів» із допоміжною часткою – би; тобто два компоненти однієї синтаксичної конструкції взаємозалежні.*

20. **«***… **У Євгенія серце забилося страшенно, світ йому закрутився, очі застелило якимсь туманом, і він сам навіть не тямив**, як і коли встав з місця, поклонився панночці і вислухав, як пані представляла їх одно одному:* ***"Пан Євгеній Рафалович" – "Панна Регіна Твардовська… Він не мав відваги ані разу зирнути на неї, боявся її, мов злодій, прилапаний у чужій коморі, тремтів і сидів, мов на шпильках, чуючи тільки одно – що вона тут, близько нього, що від неї виходить якась таємна непереможна сила і проймає, пронизує, обезсилює його.*** [ІФ,с.235]

Складні емоції: <u>НАДІЯ, ЛЮБОВ, СТРАХ (ніяковість)</u>

Метаемоції: <u>ЛЮБОВ – СТРАХ (PN)</u>

Базові емоції: <u>ЗАДОВОЛЕННЯ, СПОКІЙ.</u>

<u>Мовні засоби вираження емоцій</u>:

Страшенно – *лексема, в ролі мовного засобу вираження складної емоції «страх», репрезентований прислівником, (похідне від ад'єктивованого прикметника – «страшенний») , що вказує на інтенсивність емотивної оцінки суб'єкта, за допомогою суфікса –енн, тобто міру вияву вираженої емоції*

Навіть не тямив – *модифікований засіб метаемоції «любов/страх», що представлений особовим дієсловом 3 ос.одн.ч.р та підсилювальної модальної частки – навіть, яка вказує на міру вияву даної емоції*

Не мав відваги – *авторський фразеологічний вислів, який слугує засобом вираження емоції «страх», заперечна частка – не, вказує на відсутність бажаної емоції*

Ані разу зирнути – *авторський фразеологічний вислів, який є засобом вираження емоції «страх», заперечна частка –ані, вказує на емотивний стан героя в момент мінімального контакту із об'єктом*

боявся її, мов злодій – *модифікований авторський порівняльний зворот, що виконує функцію мовного засобу вираження емоції «страх», представлений особовою формою дієслова 3 ос. одн.ч.р. недок.в.,тобто «боявся», як наслідкова реакція суб'єкта на об'єкт*

прилапаний тремтів – лексичний засіб вираження емоції «страх», представлений за допомогою пасивного дієприкметника минулого часу, що вказує на негативну оцінку перебуваю чого емотивного стану героя;

лексема «прилапаний» вказує на дію суб'єкта в моменті розвтку даної емоції, «тремтів» - особова форма дієслова 3 ос. одн.ч.р. мин. ч., недок.в., безпосередньо називає дану емоцію

сидів, мов на шпильках- *авторський порівняльний засіб вираження емоції «страх», представлений особовою формою дієслова 3 ос. одн.ч.р, мин.ч. недок.в. та порівняльним сполучником «мов», який вказує на своєрідну характеристику дій героя*

якась таємна, непереможна сила – *морфологічний засіб вираження емоції «надія/сила», у ролі іменника сила, що фактично називає прожиту емоцію та описова характеристика даного емотивного стану суб'єкта виражена однорідними прикметниками*

проймає, пронизує, обезсилює його – *модифікований авторський засіб вираження емотивного стану героя, який має властивості оживлення дійсності, представлений однорідними присудками, дія яких спрямована на суб'єкта*

21. ***« Тільки тепер він почув, як сильно він полюбив сю дівчину, яка магічна сила в'яже його з нею***. *"**Доле моя, доле! Чом ти не такая, як доля чужая?"** – бриніло в ухах Євгенія, поки його тямка перебирала ті спомини. Важка тінь пізніших подій упала на ті **безмежно щасливі хвилини, які переживав він відтепер отам**, у тім пустім покоїку при розбитім фортеп'яні».* [ІФ,с.235]

Базові емоції: ***ЛЮБОВ (як магічна сила)*, ЩАСТЯ, НАПРУЖЕННЯ:**

Мовні засоби вираження емоцій:

Тільки тепер він почув … - *синтаксична конструкція, як мовний засіб/показник часового відліку проживання емоції «любов», виражений*

часткою тільки, яка вказує на міру інтенсивності прояву даної емоції, прислівник «тепер» безпосередньо відображає час досягнення емоції

Як сильно – *морфологічний засіб, який вказує на інтенсивність вираження емоції «любов», представлений модальною часткою «як», яка виконує роль підсилення відтінку вирежння даної емоції та прислівником міри/ступеня «сильно», який, власне, називає емоцію такою як вона є*

Магічна сила в'яже- *синтаксичний засіб метафоризації емоції «любов» - як сила, оживлення явища, виражений головною лексемою «сила»,в ролі описової характеристики; залежна лексема «магічна» виражена прикметником; залежна лексема «в'яже» у формі особового дієслова 3 ос. одн. теп.ч.недок .в.*

"Доле моя, доле!... – *модифікована авторська персоніфікація як мовний засіб вираження емоції «любов», у формі поширеного звертання, емотивний стан героя досягнув кульмінаційної точки*

Безмежно щасливі хвилини – *словосполучення як засіб мовного вираження емоції «щастя», представлений головною лексемою «хвилини», описовою характеристикоюу формі прискметника та прислівник «безмежно, що вказує на міру /ступінь інтенсивності тривалої дії емоції для суб'єкта*

22. *« І він осмілився піднести очі на неї. Їх погляди зустрілися. Одну хвилину* ***<u>Євгеній напружив усю свою волю, всю душу, щоб тим поглядом сказати їй усе, чого не могли вимовити уста</u>****. І йому здавалося, що в її очах прочитав якийсь дивний рух. Зразу світилася в них якась тиха задума, спокійна цікавість».* [ІФ,с.237]

Складні емоції: <u>ЛЮБОВ, СТРАХ, СОРОМ</u>, <u>ЗАЦІКАВЛЕННЯ, СПОКІЙ, БАЖАННЯ</u>:

Метаемоції: <u>СТРАХ – СПОКІЙ (NP)</u>

<u>Мовні засоби вираження емоцій:</u>

Осмілився підняти очі – *синтаксичний засіб вираження емоції «зацікавлення», представлений складеним дієслівник присудком «осмілився підняти», який показує результат емотивного стану героя на діях»;*

Погляди зустрілися – *синтаксична конструкція вираження спільної емоції героїв «любов», лексема «погляди» - атрибути вираження емоції, лексема «зустрілися» - метафоризація явища, у ролі особового дієслова 3 ос. мн., мин.ч.док.в.*

Напружив усю свою волю … - *морфологічний засіб вираження бажаного емотивного контрольованого стану героя, в даному випадку намагання вираження прихованих емоцій, у формі особового дієслова 3 ос. одн.ч.р.док.в.мин ч., за допомогою означального займенника «усю» виражено повноту/охоплення розвитку емоції героєм*

Поглядом сказати все – *синтаксична конструкція, як засіб вираження емотивного стану суб'єкта, представлена інфінітивною формою дієслова «сказати», означальним займенником «все», що вказує на радіус охоплення впливу емоцій героя, та лексемою «поглядом», яка виконує атрибутивну функцію, в О.в. одн.*

Не могли вимовити уста – *синтаксична конструкція, як засіб вираження неконтрольованого емотивного стану, в якому перебуває мовець, представлений складеним дієслівним присудком (в складі якого наявний модальний компонент «могти»), важливу роль відіграє заперечна частка – не, яка вказує на негативний характер емоції.*

23. *«У Євгенієвій* ***<u>душі сей один момент викликав правдиву революцію</u>****. Він почував якусь* ***<u>невідому досі розкіш, сполучену з переляком</u>****.* ***<u>Сей розкішний перестрах знесилив його, спаралізував усі думки, всю волю, всі бажання. Він сидів, не бачачи, не чуючи, не хотячи нічого</u>****.* ***<u>Рука механічно бігала по клавішах</u>****, але він не чув дотику, не чув брязкоту, не знав, чи і що грає»* [ІФ,с.238] .

Складні емоції: ***<u>СТРАХ, ЗДИВУВАННЯ, ЗАХОПЛЕННЯ, ЗАКОХАНІСТЬ.</u>***

Змішані/ комплексні емоції: <u>Враження, Невизначеність – «правдива революція».</u>

<u>Мовні засоби вираження емоцій:</u>

Якусь невідому розкіш – *морфологічний засіб вираження неконтрольованих емоцій героя «захоплення», представлений однорідними прикметниками, які зображають описову характеристику основної емоції, у формі неозначеного займенника «якусь»;*

Знесилив його – *мовний засіб вираження емоції «страх», результат емоції для суб'єкта від поетапного проживання попередніх, виражений у формі особового дієслова 3 ос. одн.ч.р. док.в. мин.ч.- «знесилив», та присвійний займенник «його» - вказівка на суб'єкта впливу*

Спаралізував думки – *мовний засіб вираження емоції «страх», результат емоції для суб'єкта від поетапного проживання попередніх, виражений у формі особового дієслова 3 ос. одн.ч.р. док.в. мин.ч. – «спаралізував», метафоризація явища; атрибутом дії впливу даної емоції є лексема «думки» - ім. мн.,Зн.в.*

Не бачачи, не чуючи, не хотячи нічого – *синтаксичні однорідні вирази, як засоби вираження впливової емоції «страх», представлені у формі*

відокремлених дієприслівникових зворотів, частки – не, вказують на негативний результат попередніх подій, які вплинули на емотивне становище героя; лексема «нічого»- виражена заперечним займенником, який підсумовує результативну дію даної емоції.

24. *«Все се згадав тепер Рафалович, ходячи по веранді.* ***Колишній страх перед сим чоловіком змінився на обридження і глибоку антипатію.****"Чого се він признається до мене? Чого тішиться і заскакує, мовби ми були Бог зна якими приятелями?" – думав Рафалович.* [ІФ, с. 240]

Складні емоції: колишній СТРАХ, ОБРИДЖЕННЯ/ ОГИДА, АНТИПАТІЯ, НАСМІХ, РОЗГУБЛЕНІСТЬ.

Мовні засоби вираження емоцій:

Колишній страх перед сим– *морфологічнй засіб вираження емоції «страх», який представлений прикметником (м'якої граупи) «колишній», що вказує на ознаку минулого проживання даної емоції; прийменник «перед», вказує на об'єкта з яким пов'язане виникнення даного емотивного стану, та власне архаїчний вказівний займенник «сей» безпосередньо уточнює до кого спрямована емоція «страх».*

Змінився на – *морфологічний показник переходу емотивного стану суб'єкта від «страху» на «обридження і антипатію», відбувається заміна проживання і розвитку емоцій з вказівкою на героя, виражена особовим дієсловом 3 ос.одн.ч.р. док.в., мин.ч.; з прийменником - на, який вказує на нову набуту еомцію героя.*

Глибоку антпатію – *морфологічний інтенсифікатор, який характеризує/описує емотивний стан героя, виражений прикметником «глибокий», який є показником міри/ступеня вразливості героя даною емоцією, тобто «антипатія» досягла кульмінаційної точки розвитку*

Мовби ми були Бог зна…**–** *авторський модифікований фразеологічно – порівняльний засіб вираження емоцій, репрезентований порівняльним сполучником «мовби» та фразеологічною сполукою «Бог зна», яка трактується «як невідомо що/ щось неймовірне», таким чином вказано якою мірою для суб'єкта виражені дані емоції, які виступають результатом комунікативної ситуації* .

25. *«**Він так сильно, всею душею, всіми змислами був затоплений у своїй любові**, що час і місце не існували для нього, і він прокинувся тільки тоді, коли було по всьому і щасливий острів пропав для нього навіки» «Але він чув, що стіна відчуження не існувала між ними, **силою своєї любові чув, здавалось йому, кождий рух її душі, чув тиху гармонію тої душі, любувався кождим поривом її волі**. Євгеній, граючи напам'ять, не зводив із неї очей».* [ІФ,с.243]

Складні емоція: ЩАСТЯ, ЛЮБОВ, ОДИВЛЕННЯ, РОЗЧАРУВАННЯ.

Метаемоції: ЩАСТЯ - РОЗЧАРУВАННЯ (PN)

Базові емоції: ЗАКОХАНСТЬ, ЗАМИЛУВАННЯ

Мовні засоби вираження емоцій:

Так сильно…всею дешею…всіма змислами – *морфологічні однорідні засоби вираження емоцій, вказують на повноту вияву емотивного стану героя, представлені прислівником міри і ступеня «сильно» із стверджувальною часткою «так», що підсилює ефект прояву вираження емоції; мовні засоби вираження емоцій представлені атрибутикою емотивного стану суб'єкта, а саме, лексемами «душею, змислами» - іменники в О.в. ж.р одн, /мн.; набувають рис оволодіння даних явищ емоціями, підсиленого ефект повноти впливу емоцій на дані атрибути додають архаїчні означальні займенники «всею,всіма».*

Був затоплений у своїй любові – *синтаксична конструкція, як засіб вираження емоції «любов», вказує на міру/ступінь занурення героя в закоханий емотивний стан, представлений складеним іменним присудком «був затоплений», показує дію емотивного стану, яка почала діяти в минулому і дотеперішніх подій; внутрішнє протікання емоції героя підсилено мовним засобом «у своїй любові», тобто вказівка на вмістилище «любові»; представлений засіб вираження емоції присвійним займенником «своїй» та іменником М.в. одн. «у любові».*

…Не існували для нього – *синтаксичний інтенсифікатор вираження результату прожитих попередньо емоцій, представлений особовою формою дієслова 3 ос.мн.»існували» із заперечною часткою –не, що вказує на негативний наслідок емоцій; прийменник «для» та особовий займенник «нього», вказую безпосередню дію емоції на суб'єкта*

Щасливий острів пропав – *метафоризований морфологічний засіб вираження емоції «щастя» - як «острів», представлений прикметниковою назвою «щасливий» даної емоції; іменник «острів», як метафоричний зворот; особове дієслово в 3 ос. одн.ч.р.док.в.мин ч. «пропав, вказує на етап згасання/зникнення прожитої емоції*

Силою своєї любові – *авторський модифікований метафоризований засіб вираження емоції «любов» - як «сила», вказує на міру вияву даної емоції; представлений словосполученням «силою любові», вираженого в О.в.одн.ж.р. «силою» та синтаксично неузгодженим означенням «любові», морфологічно іменником Р.в.одн.ж.р. та присвійним займенником «своєї», який підкреслює перебування суб'єкта в цьому емотивному стані.*

Любувався кождим поривом – *синтаксичний засіб вираження емотивного стану «любов», представленого особовою формою дієслова в*

3 ос. одн. ч.р.,недок. в., мин. ч. «любувався»; означальним займенником в архаїчній формі «кождим», морфологічно репрезентованим О.в. одн.ч.р., синтаксично як узгодженне означення; емотивні коливання суб'єкта залежать від комунікативних ситуацій, в даному випадку модифікованим авторським «поривом», в О.в.одн.ч.р., тобто розвиток емоцій героя трактовані як коливання /порив, тому інтенсифікація емоцій змінна.

26. *«Стрічаючися з нею поглядом,* ***він уже не бентежився****, не мішався; так само й вона спокійно видержувала його погляд. Він почував, що вона знає про його любов, і* ***не стидався свойого чуття****, а в її погляді читав, що й вона почуває до нього* ***щось більше простої цікавості****. А попрощавшися з нею на вулиці, він виносив із того короткого товаришування з любою дівчиною* ***стільки енергії, душевної твердості і чистого підйому чуття, що цілоденна праця була йому легкою»*** [ІФ,с.244] [105]

Складні/ змішані емоції: СПОКІЙ, РІШУЧІСТЬ, ВПЕВНЕНІСТЬ, САМОВДОВОЛЕННЯ, ЗАЦІКАВЛЕНІСТЬ, ПІДНЕСЕНІСТЬ, ЗБУДЖЕННЯ.

Мовні засоби вираження емоцій:

уже не бентежився – *синтаксична конструкція, як засіб вираження емоції «спокій», репрезентована ключовим особовим дієсловом 3 ос. одн.ч.р. «не бентежився», на підтвердження даної емоції вказує заперечна частка – не, тобто у героя було відсутнє будь – яке збентеження» прислівник часу «уже», вказує на повністю завершену дію пережитих попередньо емоцій*

спокійно видержувала – *морфологічний інтенсифікатор вираження емоції об'єкта «спокій», як відповідь на емоцію суб'єкта (описану в попередньому цитованому фрагменті); зображений у ролі прислівника*

[105] Франко І. Перехресні стежки// Зібрання творів у п'ятдесяти томах. _ Т. 20. – К.: Наукова думка, 1979. – С.179 -459.

«спокійно», що називає емоцію та вказує на міру її вираження; особова форма дієслова «видержувала» в 3 ос. одн.ж.недок.в., вказує на тривалу дію способу проживання даної емоції героїнею.

він почував – *синтаксичний засіб вираження емотивного стану героя; вказівка на суб'єкта представлена особовим займенником 3ос.одн. ч.р. «він» та особовою формою дієслова «почував» 3 ос. одн. ч.р. недок.в. мин.ч., вказує на спосіб сприйняття емоцій.*

Не стидався свойого чуття – *синтаксична конструкція як засіб вираження емоції «впевненість/ рішучість»; виражена особовим дієсловом 3 ос.одн.ч.р. мин.ч. «не стидався» заперечна частка – не, підсилює ефект прояву даних емоцій, присвійний архаїчний займенник свойого, спрямовує увагу на власні чуття героя, тобто дані емоції відтворюють сприйняття самого себе і власних емоцій*

Щось більше простої цікавості – *морфологічний засіб вираження складної емоції «зацікавленість», трактується як «щось більше простої цікавості»; відтворений неозначеним займенником «щось», вказує на невизначення емотивного сприйняття дійсності суб'єктом, прислівник «більше», показує міру/ступінь вияву даної емоції»; морфологічно відтворений іменник «цікавості» в Р.в. одн. ж.р., як наближений варіант / початковий етап розвитку даної емоції, описаний прикметником «простої», синтаксично виражений узгодженим означенням.*

Стільки енергії, душевної твердості і чистого підйому чуття – *морфологічний інтенсифікатор збудженого емотивного стану героя, ключовим фактором прояву даного стану є вказівний займенник «стільки» (співвідносний із числівником), який показує об'єм охоплення емоцій, прожитих героєм протягом певного періоду .*

2.2 Мовні засоби вираження емоцій у художньому мовленні на матеріалі повісті І. Франка «Основи суспільності»

1) *«Пані Олімпії Торській мусило щось* ***страшне приснитися****. Вона напруго кинулася в ліжку,* ***затрепала ногами****, мов підстрелений птах,* ***розмахнула руками****, мов потопаючий.* ***В тій хвилі збудилася і прожогом сіла на ліжку.*** *Широко розкриті очі блудили в пітьмі, що панувала у її покої.* ***В грудях живо трепалося серце. Дихала швидко і важко, по цілому тілі пробігала дрож****»* [ІФ, с.159] [106].

Ситуація: Емотивні стани Пані Олімпії уві сні

Базова емоція: СТРАХ

Мовні засоби вираження емоцій: *(перелічити)*

Мусило щось страшне приснитися – *синтаксичний засіб вираження емоції «страх», супроводжений неозначеним займенником «щось», виступає підметом, який є вказівкою на невідому причину виникнення даної емоції; власне прикметник «страшне» є характерною ознакою прояву емоції; поштовхом до настання емоції «страх» є складений дієслівний присудок «мусило приснитися».*

Мов підстрелений птах – *модифікований авторський порівняльний зворот, виражений порівняльним сполучником «мов», лексема «птах» є прототипом емотивного стану героя в час проживання даної емоції, пасивний дієприкметник «підстрелений», вказує на забарвлення негшативної емоції; зворот виконує роль підсилення вираженого емотивного стану героя, що проживає емоцію «страх».*

Живо трепалося – *мовний засіб вираження емоції «страх», що представлена дієсловом в 3 ос. одн. мин.ч. недок .в. с.р. та залежним*

[106] Франко Іван. Основи суспільності: Повість із сучасного життя // Житє і слово. – 1894-1895. – Т. 1-4.

прислівником «живо», яке показує інтенсивність наслідку емоції для суб'єкта.

Дихала швидко і важко – *мовний засіб вираження даної емоції, який характеризує/описує розгортання емотивного стану героя, представлений особовим дієсловом в 3 ос. одн.ж.р., мин.ч., недок.в.: залежні однорідні прислівники «швидко і важко» вказують на інтенсивність протікання емоції.*

2) *«Пані в таких припадках почувала* ***страшенну тривогу, кричала і кидалась****, і тільки присутність другої людини могла її вспокоїти; і****, гнівно зціпивши зуби, пані Олімпія добру хвилю сиділа на ліжку, обома руками стискаючи з боків свої груди, щоби прискорити дихання»****.* [ІФ, с.160]

Складні емоції: ТРИВОГА, ГНІВ

Мовні засоби вираження емоцій:

Страшенну тривогу – *лексикалізоване словосполучення, виражене залежним приметником «страшенну» що слугує засобом підкреслення найвищої міри/ступеня ознаки емоції «тривога», на це вказує наявність суфікса – енн; та лексема «тривога» у формі іменника, фактично називає емотивний стан, в якому перебуває герой.*

Гнівно зціпивши зуби – *синтаксична конструкція, яка є мовним засобом вираження емоції «гнів», що представлена синтаксично дієприслівником зворотом, а точніше, відокремленою обставиною способу дії, що діє чітке визначення даного емотивного стану суб'єкта.*

Щоби прискорити – *мовний засіб вираження емоції «гнів», представлений сполучником «щоб», вказує на мету дії суб'єкта, та*

власне,вказівкою на дію мети в інфінітивній формі дієслова «прискорити», яка вказує на інтенсивність розгортання даної емоції.

3) *«**Дрож проходить по тілі**, а її рука стискає щось таке холодне, слизьке та **огидливе**... Ох, та се рука її судженого, графа Торського. **Мов важкі дощові хмари, висять над душею пані Олімпії спогади її медових місяців, прожитих з графом. Сцени, сльози, розпука...**»* [ІФ, с.163]

Ситуація: Емотивні стани Олімпії щодо графа Торського

Складні емоції: ОГИДА, НЕПРИЯЗНЬ, СУМ

Мовні засоби вираження емоцій:

Дрож проходить – *синтаксичне словосполучення як мовний засіб вираження емотивного стану «огида», репрезентований лексемою «дрож» та собовою формою дієслова 3 ос.одн. недок.в. теп.ч.*

Слизьке та огидливе – *морфологічний засіб вираження характеристики емоції «огида», показує ознаку вияву даного емотивного стану, представлений однорідними прикметниками, які вказують на негативне забарвлення виявленої емоції.*

Мов важкі дощові хмари – *авторський модифікований порівняльний зворот, який виступає в ролі атрибута виражених емоції героїні, представлений порівняльним сполучником «мов», лексемою «хмари», що є прототипом вираження емоцій, та неоднорідні прикметники «важкі і дощові», що є ознакою представлених емоцій.*

Сцени, сльози, розпука – *авторський мовний прийом назв – прототипів для виражених емоцій, які є виразниками прояву/наслідку даних емотивних станів для суб'єкта, представлені лексемами «сльози, сцени,*

розпука», які не однорідними за своєю семантичною природою, але лексично пов'язані і створюють загальну емотивну картину.

4) *«В голові пані Олімпії все мішається після сеї хвилі.* ***Жаль і надія, обридження і розкіш, гризота і радість — усе валить клубами на її душу, безладно, могучо. Вона кидається на ліжку і махає руками, мов прогонюючи дальші думки. Не хоче згадувати, навіть в уяві*** *не хоче ще раз перемірювати крок за кроком сей страшний безконечник, що довів її до її теперішнього стану».* [ІФ, с.169]

Складні/Змішані емоції: ОБРИДЖЕННЯ, ГРИЗОТА

Метаемоції: ЖАЛЬ – НАДІЯ (NP); (ХВИЛЮВАННЯ) – РАДІСТЬ (PP)

Мовні засоби вираження емоцій:

Жаль і надія, обридження і розкіш, гризота і радість – усе – *синтаксична конструкція, що слугує мовним засобом називання цілого ряду комплексних емоцій, які проживає суб'єкт; однорідні антонімічні підмети, об'єданні узагальнювальним означальним займенником «усе».*

Валиться безладно, могучо – *синтаксичне словосполучення, що є поясненням / наслідковою дією вияву попереднього переліку емоцій, виражене особовою формою дієслова 3 ос.одн., теп.ч., недок в. та залежними неоднорідними прислівникми, в ролі обсатвини способу дії.*

Мов прогонюючи дальші думки – *авторський модифікований порівняльний зворот, синтаксично трактується як поширена відокремлена обставина способу дії, має можливість вплинути на перебіг подальших подій для суб'єкта, представлений порівняльним сполучником «мов», активним дієприслівником недоконаного виду «прогонюючи», з конкретною вказівкою на місце перебуваня емоцій « в думках» , лексема*

«думки» у Зн.в.мн.,прикметник «дальші», вказує на перспективу розгортання подальших емоцій.

Не хоче згадувати…перемірювати – *синтаксичний засіб вираження емоції, виражений однорідними складеними дієслівними присудками із заперечною часткою –не, що вказує на негативний харктер емотивного стану*

Навіть в уяві – *мовний засіб вираження місця емоції – «в уяві», представлений імен. М. в. одн., синтаксично трактується як обставина місця, підсилювально – видільна частка «навіть», вказує на інтенсивність прояву емоції.*

Страшний безконечник –*морфологізоване словосполучення, що є назвою –прототипом даній емоції, представлений лексемою «безконечник», та прикметником « страшний», що синтаксично виступає узгодженим означенням, яке характеризує прототип емоції.*

5) ***О. Нестор не видержав****. Ся цинічна бесіда молодого панича* ***збентежила його душу****,* ***відкликнулась в ній усею силою обурення****, на яке тільки він був спосібний. Зірвався зі свого місця, випрямився перед Адасем, вищий від нього о цілу голову, і, хоч увесь тремтів, мов тростина на вітрі, крикнув… Та тут не стало в нього сили. Нерви взяли своє. Адась стояв на місці.* ***Цинічний усміх не щез з його лиця при тім вибуху о. Нестора****, першім вибуху, який від давніх-давніх літ з ним притрафився».* [ІФ, с.222]

Ситуація: Емотивні стани Адася Торського у творі

Базова емоція: ОБУРЕННЯ

Складні емоції: ЗБЕНТЕЖЕННЯ, НАСМІХ, НАПРУЖЕННЯ

Метаемоції: ЗБЕНТЕЖЕННЯ – ОБУРЕННЯ (NN)

Мовні засоби вираження емоцій:

Збентежила його душу – *морфологічний засіб вираження емоції «збентеження» з вказівкою на уражене місце героя, а саме на «його душу», лексема «душа» виражена ім. Зн.в. одн. ж.р. з присвійним займенником «його», викликане даною емоцією; особова форма дієслова «збентежила»в 3 ос. одн. ж.р. док.в. мин.ч., конкретно називає перебування емотивного стану героя під впливом даної емоції.*

відкликнулась в ній – *мовний засіб вираження емоції, представлений особовою формою дієслова у 3 ос.одн.ж.р., док.в.,мин.ч. та синтаксично зв'язаною обставиною місця, у формі іменника М.в.одн.ж.р., морфологічно засіб виражений вказівним займеником «ній» та прийменником «в» .*

усею силою обурення — *морфологічне словосполучення як засіб вираження міри/ступеня інтенсивності емоції «обурення», її способу впливу на героя, представлений лексемою «сила» у формі іменника О. в. одн.ж.р., з вказівкою на здатність емотивного стану оволодівати над суб'єктом сприйнятя даної емоції, та означальним займенником, що синтаксично виступає у ролі узгоджуваного означення і вказує на повний вияв міри вираження емоції.*

мов тростина на вітрі – *авторський модифікований порівняльний зворот, вказує на характер прототипу, який проживає емоції, виражений за допомогою порівняльного сполучника «мов»; власне, лексеми «тростина» ім. Н.в.одн.,ж.р., 1 відміни, тв.гр., яка трактує умовне позначення суб'єкта проживання емоції; «на вітрі» - синтаксично виступає в ролі обставини місця, морфологічо виражене ім. М.в. одн. ч.р.*

Цинічний усміх не щез – *синтаксична конструкція, що слугує мовним засобом вираження емоції, представлена лексемою «усміх» (ім. ч.р. 2 відміни, тв.гр), синтаксично є підметом, на який закцентована найбільша увага і є конкретною назвою аналізованої емоції; до групи підмета*

відноситься характеристика даного емотивного стану у формі прикметника, синтаксично виражений узгодженим означенням із негативним забарвленням, тобто вказівкою на негативну емоцію; на розвиток протікання емоції вказує особова форма дієслова «не щез» в 3 ос. одн. ч.р.із заперечною часткою –не, яка підсилює ефект присутності даної емоції у героя, синтаксично виступає присудком.

6) *«**О. Нестор був так збентежений і зворушений до глибини душі, що не був в силі розміркувати над сими питаннями. Він почував тільки страх, небезпеку і непевність тут, де тепер находився**, і другий раз, тремтячи і хапаючись, **мов перелякана безпомічна дитина, встав з крісла і почав збиратися до відходу**. Сим разом ані пані Олімпія, ані Адась не зупиняли його, не промовили до нього ані слова».* [ІФ, с.224]

Складні емоції: ЗБЕНТЕЖЕННЯ, ЗВОРУШЕННЯ, небезпечний СТРАХ (переляк), ВІДЧАЙ

Базова емоція: ЗБЕНТЕЖЕННЯ

Метаемоції: ЗБЕНТЕЖЕННЯ – ЗВОРУШЕННЯ (NP)

Мовні засоби вираження емоцій:

Був так збентежений і зворушений – *синтаксиний засіб вираження емоції «збентеження», репрезентований складеними однорідними іменними присудками у складі дієслова –зв'язки «був» та іменними частинами «збентежений і зворушений»; прислівник «так» вказує на ступінь інтенсивності емоції на даному етапі розвитку.*

До глибини душі - *мовний засіб вираження емотивного стану героя, вказує на фінальну точку в динаміці розвитку даної емоції, представлений прислівником міри і ступеня*

Не був в силі розмірковувати –*авторський модифікований синтаксичний засіб вираження емоції, представлений словосполученням «не був в силі», синтаксично виступає в ролі підмета», інфінітив «розмірковувати», виступає в ролі наслідку проживання даної емоції для суб'єкта*

Почував тільки страх, небезпеку і непевність – *синтаксична конструкція, яка є засобом вираження емоції «страх» із супроводжуючими комплексними емоціями, що в сукупності становлять морфологізовані однорідні іменники, а синтаксично - однорідні додатки; особова форма дієслова «почував» 3 ос. одн.ч. мин.ч. недок.в., вказує на суб'єкта в процесі проживання даних емоцій; обмежвальна частка «тільки» акцентує/звужує увагу на негативний характер загального емотивного стану героя.*

Тремтячи і хапаючись – *мовний засіб прояву вираження емоції, синтаксично виступає в ролі відокремлених однорідних обставин, в сукупності трактуються як дієприслівники недок.в.*

Мов перелякана безпомічна дитина – *авторський порівняльний зворот, що слугує засобом передачі емотивного стану героя в момент відповідних подій, що його стосуються і відповідно впливають на розгортання емоції; порівняльний сполучник «мов» з лексемою «дитина» ім. Н.в.сп.р.одн. 1 відміни, тв.гр.,становляють порівняльний ефект образу героя відповідно до прожитої ним емоції; однорідні дієприкметники пасивного стану минулого часу ж.р.одн.* **«***перелякана, безпомічна», описують емотивний стан мовця.*

7) *«**Хороблива уява, зворушена недавно перебутою сценою, бентежила всю його душу, паралізувала всі зостанки його енергії**, постоявши хвилю з витріщеними очима перед вікном, метнувся **безтямно***

в другий бік, бо щось іншого ***звернула йому на ум збентежена уява****. Він дивився і не видів, пригадував і не тямив, метався то сюди, то туди, хапався за одно, друге й десяте, ані в чому не міг найти ладу, ні з чим не вмів дати собі ради».* [ІФ, с.231]

Базова емоція: ЗВОРУШЕННЯ,ЗБЕНТЕЖЕННЯ, (БЕЗТЯМНІСТЬ)

Емотивний стан Збентеження переростає в афективний стан Безтямність

Наявна метафорична модель: «Збентеження – уява»

Мовні засоби вираження емоцій:

Хвороблива уява … збентежена уява – *словосполучення як мовний засіб вираження емоцій на певних етапах їх розгортання, в даному випадку, перший етап проживання комплексної емоції «безтямність», виражений сполученням «хвороблива уява»; спільна лексема «уява» - іменник Н.в.одн. ж.р.1 відміни тв.гр.,; прикметник «хвороблива», показує стан перебування емотивного стану героя під дією першого етапу емоції; другий етап – це перехід комплексної емоції «безтямність» - у «збентеження», де емотивний стан героя змінено на «збентежену уяву», в сукупності мовні засоби становляють синонімічні пари.*

Зворушена недавно… – *морфологізоване словосполучення для вираження емотивного стану героя, синтаксично виступає в ролі відокремленого означення та прислівник «недавно», свідчить про минулу дію емоції героя , яку він нещодавно пережив.*

Бентежила всю його душу – *мовний засіб вираження емоції «збентеження», представлений особовою формою дієслова «бентежила» в 3 ос. одн., ж.р.мин.ч., недок.в., лексема «душа» вказує на максимально уражене місце перебування емоції для героя,виступає у формі ім. Зн.в. одн.ж.р.1 відміни, міш.гр., супроводжене присвійним займенником «його»,,*

означальний займенник «весь» вказує на повну міру оволодіння героя даною емоцією.

Паралізувала всі зостанки його енергії – *лексикалізована конструкція, набуття абстрактного значення, а саме попередньо проаналізованої лексеми «уява», можливості здійснювати певні дії, в даному випадку «паралізувати», особова форма дієслова у 3 ос. одн.ж.р., док.в.мин.ч., трактується як вихідна точка динаміки загального емотивного стану героя, з наслідком на «всі зостанки його енергії».*

постоявши хвилю з витріщеними очима – *синтаксичний мовний засіб вираження емоцій героя, представлений дієприслівниковим зворотом, тобто відокремленою обставиною способу дії; «хвилю» - вказівка на короткий час проживання даної емоції;*

дивився і не видів, пригадував і не тямив – *синатксичний модифікований авторський засіб вираження комплексної емоції «збентеження», репрезентоване синтаксично однорідними присудками, та семантичного антонімічними дієсловами із допоміжною заперечною часткою –не; за допомогою єднального сполучником «і».*

метнувся безтямно – *синтаксичне слововсполучення для вираєення емоції героя, представлене особовим дієсловом у 3 ос. одн. ч.р. док.в., мин.ч., показує швидкість протікання емотивного стану героя, та прислівник способу дії «безтямно», префікс –без, вказує на неконтрольований процес розгортання емотивного стану героя в момент його дій.*

не міг найти ладу, ні з чим не вмів дати собі ради – *модифікований, авторський, фразеологічний засіб вираження емоції героя; спрямований на прояв негативного характеру емоції, що представлений із додаванням*

допоміжної заперечної частки - не, - ні з чим не, синтаксично простежується наявність складених однорідних дієслівних присудків, що утворюються поєднанням повнозначної частини мови з дієсловами-зв'язками; зворотний займенник «собі» акцентує увагу на суб'єкті проживання даної емоції.

8) *«**О. Нестор усе ще сидів, опертий ліктями о стіл і затуливши долонями зажмурені очі. Він увесь тремтів, вдивляючися очима фантазії в** ті несамовито блискучі очі графині Торської, котрі тепер ясніли перед ним, ненастанно, **вперто свердлуючи його до дна душі**, так само, як свердлували його тоді, в фатальній хвилі його найтяжчого упадку».* [ІФ, с.237]

Ситуація: Відносини Пані Олімпії та О. Нестора (До і Після)

Базові емоції: СУМ – ВІДЧАЙ

Складні емоції: СТРАХ, сильна ЗЛІСТЬ (впертий погляд)

Метаемоції: СТРАХ – прихована ЗЛІСТЬ (NN)

Мовні засоби вираження емоцій:

він увесь тремтів – *синтаксичний засіб вираження емоції «страх», займенник «він» вказує на суб'єкта переживання емоції, синтаксично виступає підметом; особова форма дієслова «тремтів» у 3 ос одн.ч.р. недок.в., мин.ч. показує спосіб прояву емоції; означальний займенник «увесь» , вказує на повну міру вияву емотивного стану героя.*

несамовито бискучі очі – *морфологічний засіб вираження емоції, який вказує на зовнішні показники емотивного стану героя внаслідок виявленої емоції, прислівник «несамовито», показує високий ступінь прояву проживання емоції.*

вперто свердлуючи його до дна душі – *авторський, синтаксичний мовний засіб вираження емоції, представлений у ролі дієсприслівникого звороту, тобто відокремленої обставини способу дії; прислівник «вперто», вказує на спосіб дії емоції на героя; особова форма дієслова представлена дієприслівником активного стану, недоконаного виду, показує форму вияву впливу емоції на героя; власне, вказівний займенник «його» акцентує увагу на суб'єкті, який переживає перебіг даної емоції; інтенсивність прояву емоції, а саме завершальна точка розвитку емоції, чітко простежується у метафоричному словосполучення «до дна душі», вираженому прийменником «до», лексемою «дна» у формі Р.в. ім., с.р., та синтаксично неузгодженим означенням «душі», яке представляє місце досягнення фінальної точки розгортання даної емоції.*

найтяжчого упадку – *морфологізоване словосполучення, яке вказує на ступінь інтенсивності проживання емоції на суб'єкта, зумовлене найвищим ступенем простої форми порівняння прикметників «найтяжчого» та синонімічний прототип даної емоції у формі лексикалізованого іменника «упадок».*

9) ***«Само поняття щастя ми покраяли, пошматкували…хімічно так, що з нього нічого не лишилося***. *Ну, а тоді, звісно, прийшов розум і сказав:* ***ніякого щастя нема і бути не може»***. [ІФ, с.261]

Базова емоція: ЩАСТЯ (або є, або немає)

Мовні засоби вираження емоцій:

ми покраяли, пошматкували…– *синтаксиний засіб вираження комплексної емоції «щастя»; репрезентований особовим займенником «ми» синтакично виконує роль підмета; однорідні присудки «покраяли, пошматували» вказують на способи дій суб'єктів у даному емотивному стані.*

нічого не лишилося –*мовний засіб вираження емоції, як результат попередніх подій на подальший розвиток емоції; заперечний займенник «нічого» в даному випадку вказує на фінальний етап прожитої емоції; «не лишилося» - особове дієслова у формі 3 ос. одн.с.р.док.в. мин.ч.; частка – не, підсилює ефект негативного розгортання подій;*

ніякого щастя нема і бути не може – *мовний засіб вираження емоції «щастя», представлене заперечним займенником «ніякого», що вказує на відстуність даної емоції з точки зору суб'єкта, враховуючи те, що неконтрольований емотивний стан героя свідчить про наявність даної емоції; про відсутність даної емоції свідчить також присудкове словов «нема» у поєднанні із складеним дієслівникм присудком)або складним?).*

10) «*От те* ***<u>бажання щастя</u>****, з одного боку,* ***<u>невигасле, але ще скріплене, вирафіноване, заострене, а з другого боку, ота абсолютна невіра в можність щастя — се й є той внутрішній розрив, котрим усі ми хоруємо».</u>*** [ІФ, с.261]

Складна емоція: <u>Бажання/Можність ЩАСТЯ, НЕВІРА</u>

Метаемоції: <u>ЩАСТЯ – НЕВІРА (PN)</u>

бажання щастя – *морфологізоване словосполучення, як засіб передачі вираження бажання емоції, представлене лексемою «бажання» імен. 1 відміни, м'якої групи, синтаксично виступає підметом у поєднанні із неузгодженим означенням «щастя».*

невигасле, але ще скріплене, вирафіноване, заострене – *морфологізовані, засоби опису емоції героя; виражені активним дієприкметником мин.ч. «невигасле»; однорідними пасивними дієприкметниками мин.ч. «скріплене, вирафіноване, заострене»; в сукупності дані дієприкметники поєднюються антонімічними зв'язками,*

що чітко відокремлені протиставним сполучником «але» та прислівником міри і ступеня «ще», який ласне вказує на позитивну динаміку розвитку емоції.

абсолютна невіра в можність щастя –*морфологізована конструкція для вираження емоції, представлена лексемою «невіра» ім. 1 відміни, тв.гр., що конкретною назвою емотивного стану мовця, прикметник «абсолютна» підкреслює міру/ступінь вияву інтенсивності емоції, тобто емоція виражена в повній /максимальній мірі, досягла кульмінаційного напруження; здатність до переходу емоції «невіра» у комплексну емоцію «щастя» автор модифікує лексемою «можність», яка є абстрактним іменником, тобто немає реального втілення.*

той внутрішній розрив- *мовний засіб вираження емоції у ролі словосполучення, представлений вказівним займенником «той» з прикметником м'якої групи, «внутрішній» синтаксично становляють узгоджені однорідні означення; лексема «розрив», іменник 2 відміни, тв.гр. - прототипна назва основної емоції.*

11) ***«О. Нестор*** — ***блідий як стіна, тремтячий, ледве живий зо страху***. ***Він порушував ротом, махав руками, — видно, хотів кричати, хотів щось страшне виявити, та не міг видобути голосу з горла***. *Пані Олімпія, що весь час його неприсутності* ***була неспокійна****, то виходила до сіней, то заглядала в вікно, то щось шептала з Адасем».* [ІФ, с.266]

Базова емоція: СТРАХ

Метаемоція: СТРАХ – неСПОКІЙ (прихований) (NN)

Мовні засоби вираження емоцій:

Блідий, як стіна – *авторський порівняльний зворот, що виражає емотивний стан героя, який перебуває під впливом даної емоції,*

прикметник «блідий», показує характерну зовнішню ознаку/ступінь героя внаслідок переживання негативно забарвленої емоції; порівняльний сполучник «як» у складі словосполучення з лексемою «стіна», власне, вказує на порівнюваний прототип героя.

тремтячий, ледве живий – *морфологічний засіб вираження емоції «страх», репрезентований дієсприкметником активного стану теп.ч., який показує форму прояву емоції героя, «ледве живий»- прислівник «ледве» вказує на міру/ ступінь інтенсивності впливу емоції на героя.*

хотів кричати, хотів щось страшне виявити – *синтаксична конструкція, як мовний засіб вираження емоції, представлена складеними однорідними дієслівними присудками а саме особовими формами дієслова 3 ос. одн. мин., ч.р. «хотів» та інфінітивом « кричати, виявити»; неозначений займенник «щось» у складі з прикметником «страшне» вказує на невизначеність причини появи емоції «страх».*

не міг видобути – *синтаксичний засіб вираження емоції «страх» у ролі складеного дієслівного присудка, виступає у ролі наслідку пережитих подій для героя, заперечна частка «не», вказує на негативний характер емоції.*

була неспокійна – *синтаксична конструкція, яка виступає у ролі складеного іменного присудка, що складається з допоміжного дієслова-зв'язки «була» та іменної частини «неспокійна», показує стан героя в момент проживання даної емоції.*

12) *«**<u>Щез її маєстатичний спокій, щезла свобода і веселість смертельна тривога</u>**, **<u>страшенна нетерплячка</u>** гнали її. **<u>Лице облила блідість, тонкі губи розхилилися і тремтіли нервово, по всім тілі</u>***

пробігала якась холодна дрож. *Пані Олімпія,* ***перелякана і до глибини душі збентежена сею новиною****, взяла його за руки і лагідно впровадила оп'ять до його покою…»* [ІФ, с.269]

Комплексні емоції: **маєстатичний СПОКІЙ, ВЕСЕЛІСТЬ, смертельна ТРИВОГА, ЗБЕНТЕЖЕННЯ**

Складні емоції: СВОБОДА, НЕТЕРПІННЯ, ПЕРЕЛЯК

Метаемоції: Переляк – Збентеження- переходять в АФЕКТ (NN)

Метафорична модель зміненого стану свідомості: Збентеження - Афект

***Мовні засоби вираження емоцій*:**

Маєстатичний спокій – *лексичний інтенсифікатор вираження емоції «спокій», представлений прикметником «маєстатичний», в значенні «величний», який вказує на високу міру /ступінь вираженого характеру даної емоції.*

щезла свобода і веселість – *синтаксичний засіб для вираження даних емотивних станів героя, «щезла» виступає в ролі особового дієслова в 3 ос. одн. ж.р., док.в.,мин.ч. та вказує на раптове зникнення (фінальний етап) прожитих раніше емоцій.*

смертельна тривога, страшенна нетерплячка – *морфологічний засіб для вираження комплексних емотивних станів героя, який описує/характеризує прожиті емоції у вигляді прикметників «смертельна, страшенна»(прикметниковий суфікс –енн), які вжиті для підкреслення найвищої міри ознаки досягнення емоцій.*

гнали її – *авторський мовний засіб вираження дій емоцій, впливу емотивного стану героя на його власні вчинки, персоніфікується у даному контексті; представлений особовим дієсловом «гнали» в 3 ос. мн.,мин.ч.*

недок.в., трактується як показник руху /швидкості впливу емоцій на суб'єкта.

холодна дрож – *лексичний інтенсифікатор вираження емотивного стану героя, представлений прикметником «холодна», який виконує граматичну роль опису властивості приналежного слова «дрож».*

до глибини душі збентежена – *синтаксичнйи засіб вираження міри/ступеня емоції «збентеження», представлений обставиною способу дії «до глибини душі», тобто внаслідок даного емотивного стану герой досягнув найвищої/найглибшої точки проживання емоції.*

13) *«**Пані Олімпія ходила по саду мов мара, мигалась то тут, то там**. **Її душа була збентежена**, і **вона шукала найгустіших закутків, найтемнішого сутінку, щоб бути самою**. **Та неспокій доганяв її** й там, не давав їй сидіти ані стояти на місці, гнав її далі. Звичайно тільки вечорами нападало паню таке снування, а вдень, поза садом, вона була зовсім спокійна, тямуща і говірлива.* [ІФ, с.272]

Складні емоції: АФЕКТ, ЗБЕНТЕЖЕННЯ

Метаемоції: НЕСПОКІЙ – СПОКІЙ (NP)

Метафорична модель: «ЗБЕНТЕЖЕННЯ – МАРА»

Мовні засоби вираження емоцій:

Мов мара – *порівняльний зворот, використаний для підсилення загального емотивного стану героя, за допомогою порівняльного сполучника «мов», лексема «мара» ім.ж.р. 1 відміни,тв.гр, створює так званий ефект «обезсилення» героїні, внаслідок прожитої емоції «збентеження»*

Була збентежена – *синтаксичний засіб прояву емоції «збентеження», вистуає у ролі складеного іменного присудка, вираженого іменною*

частиною мови «збентежена», що, власне, називає дану емоцію, в поєднанні з дієсловом-зв'язкою «була».

Щоб бути самою – *синтаксичний вираз, що слугує засобом вираження результату емотивного стану героїні, представлений обставиною мети «щоб побути», означальний займенник «сама» використаний для досягнення фінальної/завершальної точки проживання емоцій – усамітнення.*

Неспокій доганяв її – *синтаксичний засіб вираження емоції «неспокій», який персоніфікується і набуває можливості володіти суб'єктом, який, власне, проживає емоцію, лексема «неспокій», завдяки префіксу – не, набуває статусу негативності, дії емоції виражені особовим дієсловом «доганяв» в 3 ос.одн.ч.р., мин.ч. недок.в. та вказівник займенник «її», що вказує на суб'єкта .*

Не давав сидіти…ані стояти на місці – *синтаксичний засіб вираження емотивного стану «неспокій», аналогічно, як і в попередньому випадку, персоніфікується і набуває можливості володіти суб'єктом, виступає у ролі складеного дієслівного присудка, що утворюються поєднанням повнозначної частини мови з дієсловами-зв'язками ,а саме «не давав сидіти, ані стояти», представлений засіб особовими однорідними дієсловамм в 3 ос. одн. ч.р.,мин.ч, недок.в., із заперечною часткою – не, та підсилювальним сполучником -ані, які вказують на заборону будь – яких дій суб'єкта.*

14) *«**Була се дійсно якась <u>слабість</u>. <u>Пані Олімпія зразу не звертала на неї уваги</u>**, <u>симптоми її зразу були майже незначні</u>. <u>Але **тепер напади сеї слабості за кождим разом були дужчі, довші**. **Вони заповідалися завсігди якоюсь таємного тривогою; в груді починало не ставати**</u>*

<u>повітря, віддих робився частіший.</u> *В такім разі пані ні за що не могла видержати, не могла всидіти ані встоятись на однім місці».* [ІФ, с.273]

Базова емоція: ТРИВОГА (переживання)

Метафорична модель:(емотивний стан суб'єкта впливає на фізичний стан): <u>ТРИВОГА – СЛАБІСТЬ</u>

<u>Мовні засоби вираження емоцій:</u>

Се дійсно якась слабість – *морфологізований інтенсифікатор вираження емотивного стану героїні, використаний авторською архаїчною формою вказівного займенника «се», прислівником способу дії «дійсно», що вказує на правдивість фактів, прикметник «якась» ж.р., тв.гр, навпаки, здійснює ефект сумніву /невпевненості у мовному вираженні даної емоції; лексема «слабість» 3 відміна іменника, власне називає емотивний стан фізичного перебування героїні та за всіма ознаками мовного вираження, уторює метафоричну модель комплексних емоцій: «слабість – тривога».*

Не звертала уваги – *синтаксична модель нейтральної поведінки суб'єкта відносно до наявного емотивного перебування, виражена фразеологічним словосполученням «не звертала уваги», представлена особовим дієсловом «не звертала» 3 ос. одн., ж.р., недок.в., мин.ч., із заперечною часткою –не, яка вказує на негативний відтінок емотивного переживання героїні.*

тепер напади сеї слабості за кождим разом були дужчі, довші – *морфологічний засіб вираження емотивного комплексного переживання героїні, прислівник «тепер», вказує на теперішній час проживання даного емотивного стану; лексема «напади» ім.Н.в. мн., представлена в ролі атрибутики емоції; «сеї» - вказівний архаїчний займенник, для підсилення уваги на даній емоції; синтаксично модифікований авторський вираз « за кождим разом» виступає в ролі часової обставини, яка вказує і на темп наростання емоції; атрибутика якої мовно виражена синонімними*

прикметниками (однорідними означеннями) міри/ ступеня інтенсивності емоції – «дужчі, довші). Представлений мовний фрагмент вираження даної емоції відображає розвиток, динаміку руху емотивного стану суб'єкта відповідно до парадоксальних ситуацій.

завсігди якоюсь таємною тривогою – *морфологізований вираз для вираження емоції «тривога», прикметник «якоюсь таємною», вказує на описовий характер даної емоції,невизначеної, притаманної лише для суб'єкта; прислівник часу «завсігди», свідчить про сталий характер емоції під час її настання.*

15) *«**У Гадини щось стисло за серце** після тої підслуханої розмови. **Щось немов важке разчарування і прочуття біди заворушилось у його душі. О. Нестора обкрадено**! Завтра о. Нестор іде геть зо двора, значить, **на будуще також нема надії**!»* [ІФ, с.285]

Ситуація: Пограбування О. Нестора (емотивні стани всіх героїв)

Складні емоції: РОЗЧАРУВАННЯ, прочуття біди, НАДІЯ, ЗДИВУВАННЯ (шоковий стан)

Метаемоції: НАДІЯ – РОЗЧАРУВАННЯ (PN)

Метафорична модель персонофікації : «РОЗЧАРУВАННЯ – ЖИВА ІСТОТА» - *«заворушилося в душі»*

Мовні засоби вираження емоцій:

Щось немов важке … – *морфологічний засіб вираження емоції «розчарування», представлене неозначеним займенником «щось», порівняльним сполучником «немов» та прикметником «важке», в сукупності даний мовний вираз вказує на невиразність емотивного стану героїні в момент вираження даної емоції.*

Прочуття біди – *лексикалізований вираз, представлений як окремий емотивний стан суб'єкта, синонімний до «розчарування», можна трактувати як сполуку головного іменника «прочуття», що синтаксично виступає в ролі підмета і залежного неузгодженого означення «біди», що в сукупності ямкраво підкреслює нгативне забарвлення емотивного стану героїні відповідно до ситуації.*

Нема надії – *мовний засіб вираження емотивного «безнадійного» стану суб'єкта, що свідчить про присутність метаемотивного стану «надія – розчарування», тобто наявність «надії», скасована за допомогою заперечної частки «нема» і в результаті виражає негативну емоцію.*

16) *«А стара чарівниця-ніч бачила все те, чула все те, бачила й чула ще далеко більше.* ***Не новина їй людські злочини, людські терпіння, людська тривога****, та проте вона любить такі сцени, розсипає всі свої багаті чари,* ***щоб додати таким сценам якнайбільше дикої поезії, проймаючого жаху****.* ***Вона любить дразнити людей, підбуджувати їх фантазію і заповнювати її тисячними уроєними страхіттями****,* ***більшими і страшнішими від дійсної дійсності»****.* [ІФ, с.301]

Складні емоції: ТЕРПІННЯ, ТРИВОГА, ЖАХ (людські злочини - страхіття),

Косплексна емоція: РОЗДРАТУВАННЯ

Метафорична модель Персонофікації: «стара Чарівниця Ніч – ЖИВА ІСТОТА»

Мовний засіб вираження емоції:

Людська тривога – *морфологізоване словосполучення для вираження емоції «тривога», лексема «тривога» - ім. Н.в., ж.р.одн., 1 відміни, тв., гр. слугує засобом найменування емоції; присвійний прикметник «людська», вказує на приналежність даного емотивного стану.*

якнайбільше дикої поезії, проймаючого жаху – *морфологізоване словосполучення як засіб вираження прикметної ознаки емоції «жах»; представлене метафоризованою моделлю «жах – поезія»; лексема «поезія»- в Р.в.одн. ж.р.; для підсилення ефекту негативного вираження емоції автор використовує просту форму найвищого ступеня порівняння прикметників «якнайбільше» та якісним прикметником «дикої»; лексема «жах» - ім. в Р.в. одн. ч.р., виконує роль емотивного інтенсифікатора, підсилений активним дієприкметником мин. ч.«проймаючого».*

любить дразнити людей – *синтаксичний засіб вираження комплексного емотивного стану «роздратування»; виступає у ролі складеного дієслівного присудка «любить дразнити»; спрямування /вплив емоції вказує додаток «людей», ім. Зн.в. мн.*

тисячними уроєними страхіттями - *морфологічний засіб вираження емоції «жах»; лексема «страхіття» - ім. О.в., с.р., мн. слугує атрибутом прояву даної емоції», під володінням зовнішніх чинників, мовно це підтсерджує форма О.в.; кількісний числівник «тисячами», синтаксично виступає у ролі означення, вказує на масштабність впливу емоції; активний дієприкметник «уроєними» трактується як «уявний», що надає емотивному стану містичності, таким чином створюючи загальну характеристику емоції.*

більшими і страшнішими від дійсної дійсності – *морфологічний засіб вираження емотивного стану «страх», представлений простими формами вищого ступеня порівняння однорідних прикметників «більшими і страшнішими», які поєнані єднальим сполучником «і»; лексема «дійсності» - в Р.в. одн., ж.р.3 відміни, протиставляється за допомогою прийменника – від, так зване розмкежування емотивного стану від*

реальності; і для підсилення ефекту використовується прикметник «дійсної».

17) *«Щось таке невидиме, невловиме та чутке і могуче тремтіло в природі**, мов німа тривога перед приходом грізного судді**. Чулося щось мов глибоке, насилу здавлюване зітхання; **тривога сірою мрякою повзла низом-низом, захапувала щораз більше простору, холодом віяла супроти пречистого, безхмарного неба**...»* [ІФ, с.303]

Базова емоція: ТРИВОГА, ЗІТХАННЯ

Метафорична модель персонофікації: «ТРИВОГА – ЖИВА ІСТОТА»

Мовний засіб вираження емоції:

мов німа тривога – *авторський порівняльний зворот як засіб враження емоції «тривога», представлений порівняльним сполучником «мов», прикметник «німа» виявляє описову характеристику/ознаку емоції,лексема «тривога», безпосередньо вказує на назку пережитої емоції.*

Чулося щось мов глибоке насилу здавлюване зітхання – *мовний засіб вираження емотивного стану, що представлений словосполученням «здавлюване зітхання», лексема «зітхання» показує зовнішню ознаку емотивного стану героїні, пасивний дієприкметник «здавлюване» виражає описову характеристику емоції; безособове дієслово «чулося» та неозначений займенник «щось» показують невизначеність емотивного стану суб'єкта; порівнльний сполучник «мов» описує внутрішній стан героїні як вираз «глибоке насилу».*

тривога сірою мрякою повзла низом-низом – *синтаксичний засіб вираження емоції «тривога», як персоніфікований вислів, виражений особовим дієсловом «повзла» 3 ос. одн.ж.р. мин.ч. недок.в., характеристику ознаки емоції представляє прислівник способу дії «сірою*

мрякою» та повторюваний прислівник «низом-низом», вказує на спосіб і місце творення емоції.

щораз більше – *морфологізований інтенсифікатор вираження розвитку емоції, зображує динаміку наростання емоції у формі сполучення прислівника міри і ступеня «більше» та підсилювальної частки «щоразу», що вказує на інтенсивну тривалість перебування в даному емотивному стані.*

18) *«Пані Олімпія спала як убита. Перший раз від довгого часу сеї ночі спала твердо, спокійно.* ***Перший раз не мучили її ніякі змори, не почувала страху, не прокидалася, не кричала крізь сон****…Ось увійшла до спальні Параска —* ***смертельно бліда, перелякана, вся тремтить, важко дихає; видно, страшне щось висить на її поблідлих, широко розхилених устах****».* [ІФ, с.308]

Базові емоції: СПОКІЙ, СТРАХ(переляк)

Мовний засіб вираження емоції:

Не почувала страху – *синтаксичний мовний засіб вираження емоції «страх», виступає в ролі особового дієслова «не почувала», 3 ос.одн. ж.р., недок.в., мин.ч., заперечна частка – не, вказує на негативну реакцію суб'єкта на дану емоцію.*

смертельно бліда, перелякана – *морфологічний засіб вираження емоції «переляк», зовнішні чинники вираження емоції виступають в ролі складного прикметника, граматична характеристика якого відповідає за ознаку кольору «бліда» та «смертельно» із додатковим відтінком, вказує на міру/ ступінь вияву пережитої емоції.*

видно, страшне щось висить – *синтаксичний засіб для вираження емоції «страх», репрезентоване неозначеним займенником «щось», яке вказує на*

невизначеність емотивного стану героїні; власне назва даної емоції мовно зображена як прикметник с.р. «страшне»; «висить» - особове дієслово в 3 ос.одн. с.р., недок., теп.ч., яке виражає дію емоції; прислівник способу дії «видно», виступає в ролі вставного слова і слугує припущенням об'єкта стостовно емотивного стану суб'єкта.

19) ***«— Господи! — скрикнула пані****, та таким якимось голосом, відмінним від дотеперішнього,* ***не то радісним, не то смертельно переляканим, що всім мов ножем у груди кольнуло****.* ***Пані стояла мов остовпіла,*** *не сміючи зирнути на те, що її служниці робили з о. Нестором. Тільки слова садівника оп'ять укололи її, мов шило».* [ІФ, с.311]

Складні емоції: РАДІСТЬ, смертельний ПЕРЕЛЯК, ОСТОВПІННЯ (афективний стан)

Метаемоції: РАДІСТЬ – ПЕРЕЛЯК (PN)

Мовний засіб вираження емоції:

«— Господи! — скрикнула пані, та таким якимось голосом – *синтаксичний засіб вираження складного емотивного стану «переляк», представлений окличним звертанням «Господи!», це той випадок, коли настання емоції одночасно виражається мовним способом, взаємодіючи ментально – мовленнєво і психологічно. На активну(голосну) реакцію вказує особове дієслово «скрикнула» - 3 ос. одн. ж.р., док.в., мин.ч.; на мовне обрамлення вияву емоції вказують займенники: вказівний «таким» та неозначений «якимсь».*

не то радісним, не то смертельно переляканим – *морфологічний засіб вираження комплексних емоцій «радість – переляк», що в сукупності становлять емотивну модель; представлений сурядними розділовими сполучниками «не то ... не то», які вказують на протиставний характер емотивного стану героїні; власне, емоції описані за допомогою*

прикметника «радісним» - ч.р. одн., О.в. та складного прикметника «смертельно переляканим» ч.р., одн. О.в., «смертельно» у складі прикметника становить максимальний ступінь вираження даного емотивного перебування.

Мов ножем … кольнуло – *порівняльний авторський зворот, для вираження метаемоції , що утворює так звану емотивну модель «радість – переляк», утворена за допомогою порівняльного підрядного сполучника «мов», та атрибутом вираження емоції «ножем» - ім.О.в.одн.,ч.р.; зовнішні дії, спрямовані на суб'єкта, що спричинені даною емоцією, представлені особовим дієсловом «кольнуло» - 3 ос. одн., с.р., док.в., мин.ч.*

Стояла **мов остовпіла –** *порівняльний зворот, який показує наслідок пережитої емоції для суб'єкта, за допомогою порівняльного підрядного сполучника «мов»; та, власне, опис зовнішньої міри прояву героїні, представлений особовим дієсловом «остовпіла» - 3 ос. одн., ж.р., мин.ч., док.в.; яке вказує на максимальний вплив емоції на героїню і передає афективний стан «остовпіння».*

Слова укололи її, мов шило –*синтаксичний засіб вираження атрибутики емоції» які в даному фрагменті виражені лексемою «слова» - ім.Н.в., мн. – слугують причиною виникнення певної емоції; умовну властивість зображено у формі особового дієслова 3 ос. мн., док.в., мин.ч. (надання якості зброї); вказівний займенник «її», акцентуєж увагу на героїні; порівняльний підрядний сполучник «мов» і лесема «шило» - ім.с.р., одн. протиставляють здатність діяти таким чином на сприймача емоції.*

20) «***Поза її плечима пішов мороз, страх по лиці розлився смертельною блідістю, на чоло почав виступати холодний піт***. *Сі слова були для пані Олімпії* ***мов перший вистріл****, що розпочинає битву,*

мов острога для коня. В її очах блиснула енергія. ***Неспокій пропав, вона випрямилась»***. [ІФ, с.316]

Складні/змішані емоції: **СТРАХ, ЕНЕРГІЯ (запал), НЕСПОКІЙ, ОСТРОГА (як битва)**

Метаемоції: СТРАХ – ЕНЕРГІЯ (NP)

Метафорична метеорологічна та субстанційна модель : «СТРАХ – МОРОЗ», «СТРАХ – РІДИНА»

Мовний засіб вираження емоції:

Сі слова – *морфологізоване словосполучення для вираження емоції «страх», лексема «слова», як атрибут даного емотивного стану; архаїчний вказівний займенник «сі», підсилює ефект впливу навколишніх подій на емоції героїні.*

мов перший вистріл… мов осторога для коня – *авторські модифіковані порівняльні однорідні звороти, які є мовним засобом для вираження емоції «страх»; представлені порівняльними сполучниками «мов».*

блиснула енергія – *синтаксичний вираз, як мовний засіб вираження емотивного перебування «енергія» , що в даному контексті слід розглядати як комплексну емотивну модель емоцій: «страх – енергія». Лексема «енергія» ім.Н.в., ж.р., одн. 1 відміни, м'якої гр., вказує на даний емотивний стан суб'єкта; дія прояву даної емоції мовно відображена у вигляді особового дієслова «блиснула» 3 ос.одн., ж.р., док.в., мин.ч.дійсного сп.; дієслово виражає миттєвий вплив емоції на людину, що впливає на подальшу динаміку емотивного стану героїні.*

неспокій пропав – *мовний засіб вираження емоції «неспокій», лексема «неспокій», власне, відповідає за найменування емотивного стану героїні, префікс –не, вказує на негативний відтінок емоції; фрагмент мовного засобу вираження емоції зображає фінальний етап розвитку /згасання*

даної емоції,виступаючи у ролі особового дієслова в 3 ос.одн.ч.р., док.в., мин.ч. «пропав».

21) *«**Якийсь несупокій затрепався в її душі. В грудях зробилося так тісно,** що їй формально булося страшно ввійти між чотири стіни свого непривітного помешкання. В тій хвилі очі її, склонені вниз, мимохіть якось піднялись угору, визирнули на улицю. **І в тій же хвилі ноги під нею задилькотіли, в груді сперло дух, немовби й серце перестало битися; холодний піт виступив по всьому тілі. Пані помертвіла, стала на місці мов вкопана, а в очах її потемніло**».* [ІФ, с.317]

Базові емоції: НЕСУПОКІЙ, СТРАХ

Метаемоції: СТРАХ – ОСТОВПІННЯ (афективний стан) (NN)

Метафорична модель персонофікації: **«НЕСУПОКІЙ – ЖИВА ІСТОТА**»

Мовні засоби вираження емоцій:

Якийсь несупокій затрепався … – *авторський модифікований синтаксичний спосіб вияву емотивного стану «несупокій», виражений лексемою «несупокій», ім.Н.в.одн.,ч.р., що слугує назвою пережитої емоції; неозначений займенник «якийсь», вказує на невизначеність героєм власної емоції, підсилює сумніви.*

їй формально булося страшно – *авторський модифікований синтаксичний засіб вираження емоції «страх», представлений безособовою формою дієслова «булося»і прислівником «страшно»; мовним підтвердженням перебування героїні в такому емотивному стані є прислівник способу дії «формально», тобто «офіційно»; особовий займенник «їй», вказує на суб'єкта проживання емоції*

немовби й серце перестало битися – *авторський порівняльний зворот, який слугує засобом вираження емоції «страх», представлений порівняльним підрядним сполучником «немовби», атрибутом впливу даної емоції слугує лексема «серце» - ім.Н.в.,одн., с.р.,2 відміни, м'якої групи; синтаксично виражений складений дієслівний присудок «перестало битися» слугує так званою фінальною точкою/завершальним етапом розвитку даної емоції.*

мов вкопана – *порівняльний зворот для вираження емотивного афективного стану «остовпіння», представлений порівняльним підрядним сполучником «мов» та активним дієприкметником «вкопана», який показує ступінь прояву емоції на героїні.*

22) *«…**Скрикнула, чуючи прилив холодної тривоги і промовила з докором Пані, але з таким якимось відтінком бодрості в голосі**, що слухач був би **підмітив якусь таємну радість** при такім ореченні. І, **збираючи докупи всі сили свого духу**, вона сказала до Гадини, **силуючись вимовити се якнайспокійніше і найрівнодушніше**».* [ІФ, с. 315]

Складні емоції: ТРИВОГА, ДОКІР, БАДЬОРІСТЬ, таємна РАДІСТЬ, СПОКІЙ, РІВНОДУШНІСТЬ

Метаемоції: ТРИВОГА – БАДЬОРІСТЬ (NP); РАДІСТЬ – РІВНОДУШНІСТЬ (PN)

Змішані емоції: Бадьорість – таємна Радість

Метафорична модель персоніфікації: «ТРИВОГА – ЖИВА ІСТОТА»

Мовні засоби вираження емоцій:

Прилив холодної тривоги – *морфологічний засіб вираження емоції «тривога», представлений словосполученням «прилив тривоги», який вказує на динаміку емотивного стану героїні; характеристику негативної ознаки даної емоції підтверджує прикметник «холодної».*

Промовила з докором – *синтаксичний вислів, як засіб вираження складної емоції «докір», виступає в ролі особового дієслова «промовила» в 3 ос.одн.,ж.р.мин.ч., док.в., тобто в словах (мовному вираженні) героїні можна простежити вияв даної емоції, за допомогою прислівника способу дії «з докором» .*

З таким якимсь відтінком бадьорості – *морфологізований засіб вираження емотивного стану «бадьорості», на позитивний показник емоції вказує лексема «відтінок» - ім. О.в. ч.р.одн.2 відміни, тв.гр.,, та синтаксично виражене неузгоджене означення «бадьорості», підсиленої уваги до висловлення даного емотивного стану надають прийменник «з» та однорідні займенники вказівний «таким», неозначений «якимсь» в .О.в.*

якусь таємну радість – *морфологічний засіб вираження емоції «радість», представлений неозначеним займенником «якусь», що вказує на невпененість суб'єкта у власній емоції, власне, назва емоції в даному фрагменті представлен лексемою «радість» - ім. Н.в., одн., ж.р., 3 відміни; та характеристику ознаки описує прикметник «таємна».*

силуючись вимовити се якнайспокійніше і найрівнодушніше – *авторський модифікований дієприслівниковий зворот (синтаксично відокремлена обставина)- «силуючись вимовити»; зображає намагання суб'єкта видати справжні емоції за змішані складні, таким чином приховуючи правдивий емотивний стан перед оточуючими об'єктами, утворюючи емотивну антонімічну модель «тривога – спокій», «радість – рівнодушність/ байдужість»; цей процес також можна назвати своєрідною емотивною майстерністю. Вказівним архаїчним займенником «се», автор вказує на мовну комунікацію героїні, а спосіб вияву комунікативного акту, представлений однорідними прикметниками найвищого ступеня простої форми порівняння прикметників*

«якнайспокійніше і найрівнодушніше», що в свою чергу вказують на міру і ступіньвияву характерних ознак виявлених емоцій.

23) *«**Говорячи се, пані Олімпія чула, як у душі її ворушиться злість і підступає до серця. Вона була гнівною** і недоступною, **в душі її ворушилося безмірно прикре та завстиджуюче чуття власної безвладності**, подібної до безвладності воза, що, раз попавши на похилу площу, сам власним тягарем безупинно котиться вниз».* [ІФ, с.321]

Базові емоції: ЗЛІСТЬ, ГНІВ

Складна емоція: БЕЗВЛАДНІСТЬ

Метаемоції: ЗЛІСТЬ – БЕЗВЛАДНІСТЬ (NN)

Мовні засоби вираження емоцій:

Говорячи се, пані Олімпія чула, як у душі її ворушиться злість - *синтаксичний інтенсифікатор вираження емоції «злість», з вказівкою на атрибути – слова суб'єкта, що власне, стали причиною для виникнення даної емоції, так званою першопочатковою точкою динаміки розгортання емотивного стану героїні, тобто ніхто інший, ніякі зовнішні чинники,крім самого суб'єкта, не вплинули в даний момент на виникнення емоції. Мовний засіб виражений відокремленим дієприслівником 2 дієвідміни недоконаного виду «говорячи» та вказівним архіїчним займенником «се»*

Вона була гнівною і недоступною – *синтаксичний засіб вираження емотивного стану «гнів», представлений особовим займенником «вона», що синтаксично вказує на суб'єкта проживання емоції, та однорідні складені іменні присудки, виражений іменними частинами мови «гнівною і недоступною» в поєднанні з дієсловом-зв'язкою «була», що вказують на негативний характер емоцій.*

чуття власної безвладності –*морфологізований інтенсифікатор вияву склданого емотивного стану «безвладність»; лексема «чуття» - ім.с.р.,4 відміни, вказує на початкову точку в динаміці даної емоції; про відношення емоції до суб'єкта її проживання свідчить прикметник «власної»; та мовно виражена емоція виступає в ролі лексеми «безвладність» - ім. Р.в. одн., ж.р., 3 відміни, синтаксично неузгодженого означення.*

24) *«Адась хоч добре чув усю оту розмову* ***<u>і в душі мало не тріскав з лютості, та проте удавав, що не чув нічого</u>*** *і захотів грати раз розпочату роль як можна найдовше.* ***<u>Адась аж трясся з лютості, гнівно фукався; то паленів, то блід, мінився на лиці та затискав зуби, як якийсь несупокій кипів в його нутрі, здавалось, що ще хвиля і він готов кинутися на тих упертих мужиків з нігтями і зубами</u>****».* [ІФ, с.332]

Складні/Змішані емоції: <u>прихована ЛЮТЬ,ГНІВ, НЕСУПОКІЙ.</u>

Метаемоції<u>: ЗЛІСТЬ – НЕСУПОКІЙ (NN)</u>

<u>Мовні засоби вираження емоцій:</u>

Мало не тріскав з лютості … - *морфологічний засіб вираження емоції «лють» з вказівкою на міру вияву, яка описана за допомогою прислівника міри і ступеня «мало», тобто виражає передкульмінаційний етап розвитку емоції; дії емоції мовно представлені особовим дієсловом «не тріскав» - 3 ос. одн., ч.р., мин.ч, недок. в., із заперечною часткою не, яка вказує на негативний відтінок емоції; сполука «з лютості» (- з прийменник) , синтаксично виконує роль обставини причини.*

та проте удавав, що не чув нічого – *морфологічний спосіб вираження емотивного стану «гнів», який описаний як протиставлення героя у вираженні власних емоції, у формі протиставного сполучника «проте»; внутрішній стан емоцій суб'єкта досягав високої точки (в попередньому*

фрагменті), а зовнішній стан приховував/закривав і не розвивав динаміку емоції у вигляді виразу « удава, що не чув нічого». На негативну якість емоції вказує заперечна частка – не, в особовому дієслові «не чув» - 3 ос. одн., ч.р., мин., недок.в.; та заперечний займенник «нічого», який вказує н відсутність будь –якої емоції.

Аж трясся з лютості – *синтаксичний засіб вираження емоції «лють», представлений видільною часткою «аж», яка вказує на високу міру/ступінь вияву емоції; зовнішній прояв емотивного стану героя виражений особовим дієсловом «трясся» - 3 ос. одн., ч.р., мин.ч., недок.в.; «з лютості» слугує обставиною причини виникнення даної емоції.*

то паленів, то блід – *синтаксичний інтенсифікатор вираження динаміки емоцій, представлений сурядними розділовими сполучниками «то…то», а також вираження зовнішніх показників суб'єкта, внаслідок впливу емоцій, представлене особовими антонімічними/протиставними дієсловами «паленів, блід» в 3 ос. одн., ч.р., мин., недок. в., які так само показують динаміку емотивного стану героя*

якийсь несупокій кипів …– *синтаксичний засіб вираження емотивного перебування героя «несупокій»; представлений, власне, лексемою «несупокій» - ім. Н.в., одн., ч.р.; неозначений займенник «якийсь» вказує на невизначеність суб'єктом власного емотивного стану; дії емоції мовно описані за допомогою особового дієслова «кипів» - 3 ос. одн., ч.р., мин.ч., недок.в.*

здавалось, що ще хвиля – *лексикалізований інтенсифікатор вираження емоції «злість», у використанні словосполуки «ще хвиля» простежується наростання кульмінаційної точки вияву емоції: тобто прислівник «ще» вказує на тривалість дії емоції, а лексема «хвиля»- ім.Н.в., ж.р., одн., 1*

відміни, м'якої групи,підтверджує дану короткочасну дію, яка в результаті дає змогу досягти бажаного ефекту ; вставне слово «здавалося», вказує на невпевненість героя у власному емотивному стані, так званий неконтрольований момент;

25) *«**Пані Олімпія раділа в душі**, що й сю навалу відвернула від свого дому; вже **Адась зі своїм звичайним цинічним усміхом моргнув до неї**... **Пані Олімпія поблідла і вхопилася за голову, Адась стрепенувся і обкрутився на місці, немовби наступив на гадюку босою ногою, а всі селяни мимоволі простягли наперед голови, немов ловлячи ухами щось нове, нечуване та страшне»**.* [ІФ, с.334] [107]

Ситуація:Кримінальний дует Матері і Сина (Пані Олімпія і Адась)

Складні емоції: **прихована РАДІСТЬ, цинічний УСМІХ**

Змішані емоції: **СТРАХ, ЗБЕНТЕЖЕННЯ**

Метаемоції: Радість – Усміх (PN)

Мовні засоби вираження емоцій:

звичайним цинічним усміхом – *морфологізований інтенсифікатор вираження метаемоції: «усміх», репрентований лексемою «усміх» - ім., О.в., одн., ч.р., 2 відміни, тв.гр.; описового ефекту додають однорідні прикметники, граматична характеристика яких вказує на ознаку нейтрального вияву даної емоції «звичайним, цинічним» в О.в. одн.*

немов ловлячи ухами щось нове, нечуване та страшне» - *авторський порівняльний зворот, характерний об'єктам відносно суб'єктів; виражений відокремленим порівняльним сполучником «немов»; в даному фрагменті можна простежити наявність фразеологічного виразу «ловити ухами», синтаксично виступає в ролі дієприслівникового звороту в складі порівняльного; точної вказівки на поставлену мету «щось*

[107] Франко Іван. Основи суспільності: Повість із сучасного життя // Житє і слово. – 1894-1895. – Т. 1-4.

почути» немає, бо внаслідок використаного неозначеного займенника «щось», можна міркувати лише про щось невизначене; показниками, що дають поштовх до конкретнішого напряму потоку інформації, від суб'єктів для об'єктів, слугують прикметники «нове, нечуване, страшне», що в свою чергу надають уявлення про характерні ознаки емоцій «страх, збентеження».

Висновок до ІІ розділу:

Отже, мовні засоби враження емоцій на поданих мовних рівнях яскраво представлені в індивідуальній мові Івана Франка, зокрема:

- **лексичними емотивами** (лексемами - здебільшого виступають у ролі іменників, прикметників, прислівників), на позначення назви емоцій, їх метафоризованого зображення чи суб'єкта, який проживає емоції, а також, індивідуальною модифікованою лексикою автора (великою кількістю діалектів та застаріли форм слів);
- **морфологічними засобами вираження емоцій**, які найширше представлені у художніх творах зображені якісні характеристики, описи емоцій та емотивних станів мовців, репрезентовані розмаїтим колом прикметників, дієприкметників, прислівників, дієприслівників та службових частин мови (вигуків, прийменників…)
- **фонематичними показниками**, які представлені у діалектних фонетичних рисах, звуконаслідуванні; у відповідних фонетичних процесах (асиміляції…) та у літаратурних прийомах (алітерація, асонанс…) яскравим вираженням емоцій з позиції звукового оформлення є, звісно, інтонація, вимова, наголос, загалом фонетична складова позиціонує емоції мовців у сенсорно - слуховому аспекті.
- **на синтаксичному рівні** емоції виражаються у складі різновидових речень (окличні, питальні, розповідні, еліптичні, інвертовані…вставні елементи), найповніше представлені особовими формами дієслів. Група цих мовних засобів представлена як розбір емоцій на синтаксичні конструкції (головні та другорядні члени речення, відокремлені члени речення), найкраще характеризується в поєднанні із морфологічним аналізом.
- **фразеологічими словосполученнями**, які також притаманні мові художніх творів Івана Франка, подекуди можна знайти афористичні чи оказіоналістичні вирази, що надають творам оригінальності.

<u>РОЗДІЛ 3.</u> СЕМАНТИКО – ПРАГМАТИЧНЕ НАПОВНЕННЯ НЕВЕРБАЛЬНИХ ЗАСОБІВ ВИРАЖЕННЯ ЕМОЦІЙ В ХУДОЖНЬОМУ МОВЛЕННІ НА МАТЕРІАЛІ ПОВІСТЕЙ І. ФРАНКА «ПЕРЕХРЕСНІ СТЕЖКИ» ТА «ОСНОВИ СУСПІЛЬНОСТІ»

Проаналізуємо етапи проживання емоцій невербальними засобами вираження, способи їх представлення та динаміку розгортання емотивних станів героїв повістей І.Франка «Перехресні стежки», «Основи суспільності» на матеріалі окремих фрагментів художнього дискурсу(тексту) *(вибраний аналіз)* .

3.1 Невербальні засоби вираження емотивних станів мовців у художньому мовленні на матеріалі повісті І. Франка «Перехресні стежки»

1. *« - Невже се вона? – питав він сам себе і напружав свій зір, щоб якнайліпше побачити, пізнати її.* ***<u>Він стояв при вікні, що було замкнене, і боявся відчинити його, боявся навіть ворухнутися, щоб не сполошити привида, товчок в груді</u>****, стояв до половини захований за фрамугою вікна так,щоб вона не мусила його побачити,коли справді,* ***<u>як йому здавалося, пасе очима його вікно</u>****». [ІФ,с.227]*[108]

<u>Базова Емоція: ЗДИВУВАННЯ, СТРАХ</u>

<u>Невербальні засоби вираження емоцій:</u>

Контрольовані дії суб'єкта для досягнення поставленої мети: «*напружав свій зір, щоб якнайліпше побачити, пізнати її», «боявся ворухнутися, щоб не сполошити»…*

[108] Франко Іван. Основи суспільності: Повість із сучасного життя // Житє і слово. – 1894-1895. – Т. 1-4.

Інтенсивність протікання емоцій: Страх та поступове його згасання, стану інтенсифікації не досягнуто.

Наслідок :« товчок в груді».

2. *« На тій лавочці в тій хвилі сиділа* ***дама в чорному****, сим разом не завельонована,* ***з лицем, оберненим просто до Євгенієвого вікна****. Зирнувши туди припадково, Євгеній* ***не міг відірватися від того лиця****. Але Євгеній почув при виді того знайомого лиця той давно звісний йому* ***товчок у груді****, якого не почував на вид жадного іншого лиця.* [ІФ,с.227]

Проста емоція: ПОДОБАЄТЬСЯ (захоплення)

Невербальні засоби вираження емоцій:

Дії агента:сиділа з лицем, оберненим просто до Євгенієвого вікна.

Оцінка агента: *«Зиркнувши туди припадково,Євгеній не міг відірватися від того лиця. Йому відразу пригадалося знайоме обличчя».*

Неконтрольовані дії суб'єкта: не міг відірватись від вікна

Інтенсивність протікання емоції: раптово зростає.

Неконтрольоване вираження емоції ЗАХОПЛЕННЯ: товчок в груді

3. *Але дама* ***не вставала. Не відвертаючи лиця, вона сиділа недвижно, мов кам'яна фігура****. В одній руці держала парасольку, другу поклала свобідно на поруччя лавочки, немов відпочивала після надто довгого проходу.* ***Євгеній стояв також, не сміючи ворухнутись. У його душі з кождою хвилею змагався неспокій. Його мучила непевність.****» [ІФ,с.227]*

Базова емоція: СТРАХ, виражена неспокоєм і непевністю.

Невербальні засоби вираження емоцій:

Дії агента: *«не вставала,не відвертаючи лиця ,вона сиділа недвижно, мов кам'яна фігура». В одній руці держала парасольку, другу поклала свобідно на поруччя лавочки, немов відпочивала після надто довгого проходу»*

Невербальні дії, що супроводжують вираження емоції СТРАХ: *«не смів поворухнутись, змагався неспокій, мучила непевність», «боявся відчинити вікно».*

Інтенсивність протікання емоцій: раптова поява Неспокою, яка рівномірно згасала, не досягаючи кульмінаційного моменту.

4. *Непереможний,* ***внутрішній голос рівночасно шептав йому щось таке чарівне,солодке, відкопував у його душі такі клейноти щирого,глибокого почуття, що його серце билося чимраз живіше, перед очима зачали бігати темні, рожеві і золоті точки, по тілі проходила дрож, прилив чуття почав затоплювати розум,почав навертати думки на свій лад»***.[ІФ,с.228]

Метаемоції: КОХАННЯ – ТРИВОГА (PN)

Невербальні засоби вираження емоцій :

Контрольовані дії суб'єкта: «Забіжу з поза угла, ввійду до парку і пройдуся повз неї, то й переконаюсь відразу,чи се вона чи ні?».

Неконтрольовані дії суб'єкта:

-фізичні: *«його серце билося чимраз живіше, перед очима зачали бігати темні,рожеві і золоті точки, по тілі проходила дрож»*

-ментальні: *«прилив чуття почав затоплювати розум», почав навертати думки на свій лад*»

Інтенсивність протікання емоцій: виникнення емоцій «Тривога», яка плавно коливалася протягом ситуації

Мета суб'єкта: пересвідчитися у вірності свого здогаду. Євгеній сприймає ситуацію зустрічі з чорною дамою як бажану і прагне продовжити її.

Емоції суб'єкта: РАДІСТЬ, РОЗГУБЛЕНІСТЬ, ЛЮБОВ, СУМ, СОРОМ.

Невербальне вираження емоцій : темні,рожеві і золоті точки, по тілі проходила дрож

Наслідки емоцій: *«серце билося чимраз живіше…по тілі проходила дрож, прилив чуття почав затоплювати розум,почав навертати думки на свій лад».*

5. *«**Він схопився з ліжка і почав одягатися**. Якась тривога обхопила його. **Повітря сеї комнати давило його, він потребував свіжого повітря**, широкого простору, щоб не задушитися. Але, **одягшися, він почув себе таким безсильним, таким нещасним, що мусив сісти на крісло коло столика. І нараз у його голові забулькотіли нові думи**, понеслася їх течія зовсім у противнім напрямі, ніж досі»* [ІФ,с.228] .

Складні емоції: ТРИВОГА, НЕЩАСТЯ, ЗБЕНТЕЖЕНІСТЬ.

Неконтрольовані дії героя: «*Він схопився з ліжка і почав одягатися. Якась тривога обхопила його».*

Контрольовані дії героя: «*одягшися, він почув себе таким безсильним, таким нещасним, що мусив сісти на крісло коло столика. І нараз у його голові забулькотіли нові думи, понеслася їх течія зовсім у противнім напрямі, ніж досі».*

Оцінка власної ситуації героя: негативна.

Зовнішнє середовище впливало на емотивний стан героя: Повітря сеї комнати давило його, він потребував свіжого повітря, широкого простору, щоб не задушитися.

Інтенсивність протікання емоцій: раптове виникнення емоції « Тривога», яка досягає рівня інтенсифікації, вираженої емотивним станом «Нещастя» та переходячи в стан Збентеження, згасання емоцій не передбачено.

6. *«Думка, що се може бути вона, що він отсе зараз, за хвилину, побачить <u>те дороге лице</u>, якого не бачив уже десять літ, та яке, проте,* ***<u>ані на хвилю не загасло в його душі, світилося в ній, як сонце, і боліло, як незгоєна рана, – ся думка, радісна і страшна, захоплювала йому дух, робила його п'яним, безтямним</u>***». [ІФ,с.228]

Складні емоції героя : <u>СОРОМ</u> <u>ЗБУДЖЕННЯ, ТРИВОГА</u> викликані можливим здійсненням мети – зустрічі з коханою жінкою

Метаемоції: <u>РАДІСТЬ – СТРАХ (PN)</u>

<u>Невербальні засоби вираження емоцій:</u>

Мета суб'єкта: побачити те дороге лице,якого не бачив уже десять літ

Невербальні дії суб'єкта: *« загасло в його душі, світилося в ній, як сонце, і боліло, як незгоєна рана, – ся думка, радісна і страшна, захоплювала йому дух, робила його п'яним, безтямним».*

Стан суб'єкта: радісний,але водночас страшний.

Неконтрольовні дії суб'єкта: *«Він біг не бачачи нікого, але пройшовши крізь турнікет до парку і опинившись на стежці, що вела до славнозвісної лавки, він мусив зупинитися»…*

Оцінка ситуації і власних дій суб'єкта є негативна. « Він почував, що виглядає смішно»

Джерело емоції: « те дороге лице»

Зовнішні прояви комплексних емоцій: « що на його видно змішання, тривогу і непритомність».

Наслідок цих емоцій: « багато говорив сам і з собою».

Оцінка власних дій і почуттів: коливається від позитивної до негативної характеристики.

Інтенсивність протікання емоцій: згасання емоцій не відбувається, воно навпаки переростає в постійний інтенсифікований стан «Збудження, Тривоги, Радості – Страху)

7. *«Євгеній сидів мов у тумані. Йому здавалося, що заглядає в пивницю, повну гнилі і поганого хробацтва.* ***Його думка жахалася дальшої перспективи подружнього життя****.* ***Остатні слова Стальського диркнули в його душі****, як диркає віз, наткнувшися серед бігу на великий камінь серед шляху»[*ІФ,с.229].

Складні емоції: ЖАХ, ЗДИВУВАННЯ, ОГИДА, СТРАХ.

***Невербальні засоби вираження емоцій*:**

Неконтрольовані дії героя: «Євгеній сидів мов у тумані. Йому здавалося, що заглядає в пивницю, повну гнилі і поганого хробацтва».

- **ментальні**: «Його думка жахалася дальшої перспективи подружнього життя, що могло розпочатися такими сценами».

Емотивний стан героя: одивлення, змінений стан свідомості.

Оцінка ситуації:негативна.

Інтенсивність почуття: висока.

Причиною появи емоції Страх є: страшна думка, про дальшу перспективу подружнього життя.

8. «***Він почував, що виглядає смішно, що на його лиці видно змішання, тривогу та непритомність****, і для того хотів трохи прийти до себе.* ***Ішов звільна, озираючися на всі боки та махаючи ліскою в руці.*** *Попробував навіть тихенько свистати якусь арію,* ***але його уста тремтіли і були сухі*** *і зо свистання* ***не вийшло нічого****»* [ІФ,с.228] .

Складні емоції: ТРИВОГА ,СТРАХ,НАДІЯ, РОЗЧАРУВАННЯ:

Змішані емоції: ТРИВОГА, СТРАХ

Метаемоції: НАДІЯ – СТРАХ (PN)

***Невербальні засоби вираження емоцій*:**

Інтенсивність протікання емоцій: виникнення змішаних емоцій: «Тривога – Страх», поступове припинення емоцій.

Зовнішні прояви емоцій:

- **Контрольовані дії:** *« Аж коли з тяжкою бідою йому взялося надати собі такий вид, він пішов стежкою закруту. Ішов звільна, озираючись на всі боки, махаючи лискою в руці. Попробував навіть тихенько насвистати якусь арію»*
- **Неконтрольовані дії:** *«Але його уста тремтіли і були сухі і зо свистіння не вийшло нічого» «Коліна трясуться під ним, рука перестає махати ліскою, очі тривожно біжать по стежці до лавки».*

виникає в результаті непідтверджених дій.

Наслідок емоцій: *« уста тремтіли і були сухі і зо свистіння не вийшло нічого» «Коліна трясуться під ним, рука перестає махати ліскою, очі тривожно біжать по стежці до лавки».*

Результат дій суб'єкта:нічого не вийшло

Оцінка ситуації з позиції суб'єкта : позитивна, оскільки збудження викликає у героя амбівалентне почуття страху і захоплення , бажання досягти мети і страх виявити своє почуття перед іншими.

9. *Ось він доходить до закруту.* ***<u>Коліна трясуться під ним, рука перестає махати ліскою, очі тривожно біжать по стежці до лавки – лавка порожня. Його немов обілляв хто зимною водою</u>****, але рівночасно він чує, що на душі у нього легше, свобідніше. Він приспішує кроку. Коли вона пішла, то можна ще догнати ї».*[ІФ,с.228]

Складна емоція: **<u>РОЗЧАРУВАННЯ</u>** як наслідок непідтверджених прогнозів**<u>, НАДІЯ, ЗБУДЖЕННЯ</u>**: виникає як результат непідтверджених надій - втрата «духовної рівноваги».

Метаемоції: **<u>НАДІЯ – РОЗЧАРУВАННЯ (PN)</u>**

<u>Невербальні засоби вираження емоцій:</u>

Неконтрольовані дії суб'єкта: *« Коліна трясуться під ним, рука перестає махати ліскою, очі тривожно біжать по стежці до лавки».*

Результат очікування суб'єкта: лавка порожня.

Неконтрольована фізіологічна реакція: відчуття холоду: Його немов обілляв хто зимною водою.

Оцінка власного емотивного стану: позитивна: але рівночасно він чує, що на душі у нього легше, свобідніше.

Мета Євгенія: наздогнати даму в чорному , підтвердити або заперечити свої здогадки.

Контрольовані дії героя: Він приспішує кроку.

Ймовірний наслідок ситуації: Коли вона пішла, то можна ще догнати її.

Контрольовані дії суб'єкта: *« За пару секунд він був на горбку, збіг униз, минув густий смерековий кломб, зирнув сюди й туди по парку».*

Результат дій суб'єкта: чорної дами ані сліду.

Оцінка ситуації: негативна.

Інтенсивність протікання емоцій: стабільна.

10. ***У Євгенія сильно забилося серце, в голові затуманилося****, і він зупинився та оглянувся за Стальським..* ***І він долонею натисну на груди в тім місці, де сильно билося його серце»…*** [ІФ,с.229] .

Змішані емоції: ЗАХОПЛЕННЯ, ЗАКОХАНІСТЬ, загальне ВРАЖІННЯ

Невербальні засоби вираження емоцій:

Невербальні дії, що супроводжують вираження цих емоцій: *«стрепенувся, мовби несподівано діткнувся проводу електричної батареї»*

Об'єкт Закоханості/захоплення суб'єкта*: «висока, струнка жіноча постать у скоромній сорній сукні, в капелюшку з простим білим пером і вельоном».*

Об'єкт Враження: постава, ріст, рухи,хода агента.

Наслідок емоцій: *«порушило в його душі якісь давні спомини і прошибло його наскрізь, У Євгенія сильно забилося серце, в голові затуманилося».*

Контрольовані дії суб'єкта: *« Озирнувся направо, не зупиняючись на ходу. І він долонею натисну на груди в тім місці, де сильно билося його серце».*

Неконтрольовані дії суб'єкта: сильно забилося серце, в голові затуманилося, стрепенувся, мовби несподівано діткнувся проводу електричної батареї.

Джерело емоцій: висока струнка жіноча постать.

Інтенсивність протікання емоцій: досягнула інтенсифікаційного рівня – «Закоханість» та поступового припиняється

11. *«**Євгеній глядів на нього очима, повними здивування і нервової тривоги.** Нічого не сталося, – **говорив байдужно Стальський**, – тільки я від того вечора перестав говорити з нею. Перестав знати її, бачити її, дбати про неї. **Євгеній усміхнувся тим силуваним сміхом, у якім проблискує несмілий скептицизм**» І він засів знов коло бюрка і взяв до рук книжку. **Він силкувався сконцентрувати свою волю, зібрати докупи свої думки**, щоб слідити за тим, що написано в книжці.. **Очі бігали по літерах, минали коми і точки, але душа не приймала в себе нічого з тих літер**.* [ІФ,с.230]

Складні/ змішані емоції: ЗДИВУВАННЯ, ТРИВОГА, УСМІХ, ЗНЕВІРА, ХВИЛЮВАННЯ, БАЙДУЖІСТЬ

Невербальні засоби вираження емоцій:

Мета героя: опанувати свої емоцій. **Оцінка ситуації**: негативна

Емотивний стан героя переходить в транс: *перестав все відчувати.*

Зовнішні прояви емоцій:

Контрольовані дії героя: «Євгеній глядів на нього очима, повними здивування і нервової тривоги»

Контрольовані вимушені фізичні дії героя: *«Євгеній усміхнувся тим силуваним сміхом, у якім проблискує несмілий скептицизм». «Він*

силкувався сконцентрувати свою волю, зібрати докупи свої думки, щоб слідити за тим, що написано в книжці».

Неконтрольовані ментальні та фізичні дії: «*Мов розбурхане море довго ще гойдається і хвилює навіть тоді, коли вже давно втишилася буря, так і його душа не зараз прийшла до рівноваги». «Очі бігали по літерах, минали коми і точки, але душа не приймала в себе нічого з тих літер».*

Інтенсивність протікання емоцій*:поява емоції: Байдужість, переходить в неконтрольований інтенсифікаційний стан – силуваний Усміх, та поступово згасає.*

12. *«**Йому було соромно,** що вид якоїсь,правдоподібно,зовсім незнайомої дами так відразу **вивів його з духовної рівноваги**, **соромно** й того, що сей вид,досі ще мав таку силу над його душею… **Кілька сот разів він зарікався забути її, не думати про неї, вирвати її з серця, як хопту.** І від кількох літ йому здавалося, що осягнув сю мету. **Від кількох літ він не почував ані тої дрожі, ані того любовного одуру, ані тої тривоги, яку вперед викликав у його душі її образ, сам спомин про неї. А тепер на тобі**! **Соромно! Соромно піддаватися таким враженням**!»*[ІФ,с.229] .

Складні емоції: СОРОМ, ВРАЖІННЯ, НЕЗАДОВОЛЕННЯ, РОЗДРАТУВАННЯ.

Невербальні засоби вираження емоцій:

Контрольовані дії суб'єкта: *« Кілька сот разів він зарікався забути її, не думати про неї, вирвати її з серця, як хопту, покрити забуттям, як прикидають сухими гілляками місце, де закопано самовбійцю».*

Оцінка суб'єкта: І від кількох літ йому здавалося, що осягнув сю мету.

Причина виникнення емоції Сором: *«вид якоїсь, зовсім незнайомої дами так відразу вивів його з духовної рівноваги», спомини про ту, котру нагадав йому сей вид,досі ще мають таку силу над його душею».*

Наслідок емоції Сором: вивів його з духовної рівноваги.

Оцінка стану суб'єкта: неусвідомлено позитивна.

Мета героя: контрольовано опанувати свої емоції.

Оцінка власного емотивного стану: *«Від кількох літ він не почував ані тої дрожі, ані того любовного одуру, ані тої тривоги, яку вперед викликав у його душі її образ, сам спомин про неї».*

Результат емотивного стану героя: *«А тепер на тобі! Якась Бог зна яка собі чорна дама отсе вже другий раз, мов заєць, перебігає йому дорогу! Соромно! Соромно піддаватися таким вражінням».*

Інтенсивність протікання емоцій: виникнення емоції «Сором» переростає в кульмінаційний момент «Роздратування» і залишається на цьому рівні.

13. *Він танцював з нею кілька турів, обмінявся кількома банальними фразами,* ***не придаючи свойому першому вражінню надто великого значіння****. Він навіть не запитав її, хто вона, не запитав про се нікого з товаришів комітетових, і так вони розійшлися. Кілька день минуло.* ***Євгеній згадував не раз панночку, але без особливого зворушення****. Він був занятий лекціями і не хотів думати про любощі, то й* ***силкувався поборювати свої "любовні примхи"****, як він називав подібні епізоди, що трафлялися йому вже не раз* [ІФ,с.230] .

Змішані емоції: СПРИЙНЯТТЯ, СПОКІЙ, ХВИЛЮВАННЯ ЗБУДЖЕННЯ

Невербальні засоби вираження емоцій:

Контрольовані дії героя*: «не хотів думати про любощі, то й силкувався поборювати свої "любовні примхи", як він називав подібні епізоди, що трафлялися йому вже не раз. Він вмовляв себе, що, властиво, панночка не представляла з себе нічого особливого».*

Результат: здибав її на вулиці.

Інтенсивніть протікання емоцій:виникнення емоцій: «Враження» поступово переросло в емотивний стан «Хвилювання» та дійшло рівня інтенсифікації, вираженого неконтрольованим станом суб'єкта: «Збудженням» та поступово припиняється.

14. **«***Він зараз пізнав її і зараз зробив увагу,* ***<u>що пізнає її по ході</u>****, її хід мав у собі щось незвичайне, чого він досі не завважив у жадної женщини,* ***<u>щось таке плавне, свобідне, гармонійне</u>****…* ***<u>Він з якимось не то подивом, не то переляком глянув у її лице, і йому відразу зробилося так, немовби хто ледовою шпилькою прошпигнув його серце</u>…*** ***<u>«Він затремтів, уклонився їй</u>*** *і* ***<u>зупинився мов одурілий ..Здиблю її другим разом і вже хоч би що, а мушу пристежити, де вона живе..»</u>*** [ІФ,с.231]

Складні емоції: <u>ЗБУДЖЕННЯ, НАДІЯ</u>

Метаемоції: <u>ТРИВОГА – ПОДОБАЄТЬСЯ (NP)</u>

<u>Невербальні засоби вираження емоцій:</u>

Неконтрольовані фізичні дії: *« глянув у її лице, і йому відразу зробилося так, немовби хто ледовою шпилькою прошпигнув його серце. Він затремтів, уклонився їй… і він, весь тремтячи, в якійсь нетямі, не озираючись побіг наперед»*

Контрольовані ментальні дії: «*Здиблю її другим разом і вже хоч би що, а мушу пристежити, де вона живе..»*

Мета*:* зустрітися з Регіною ще раз,простежити, де вона живе.

Інтенсивність протікання емоцій: виникнення емоцій: «Збудження» - переходить в інтенсифікаційний стан «Тривоги і Надії» та поступово припиняється

15. *«****<u>З нетерплячкою ждав Рафалович найближчого балу</u>****.* ***<u>У Євгенія горіло серце, щось займалося в душі, мов невгасний огонь</u>****; панночка все стояла у нього перед очима то в рожевій баловій сукні, то в простім*

плащику і з легесенькою усмішкою, як ішла своїм маєстатичним ходом по вулиці. Не бачачи її, ***закріплював у своїй пам'яті кождий її рух,*** *кожде слово, кождий відтінок її голосу, кожду рисочку її лиця.* [ІФ,с.231] .

Складні емоції: ХВИЛЮВАННЯ, НАДІЯ, ЛЮБОВ

Метаемоції: НЕСПОКІЙ – ПОДОБАЄТЬСЯ (NP)

Невербальні засоби вираження емоцій:

Контрольовані дії героя*: «закріплював у своїй пам'яті кождий її рух, кожде слово, кождий відтінок її голосу, кожду рисочку її лиця».*

Інтенсивність збудження героя зростає: «*З нетерплячкою ждав Рафалович найближчого балу»*

Мета*:* відвідати бал і зустрічатися із панночкою.

Неконтрольовані емоції героя: *«У Євгенія горіло серце, щось займалося в душі, мов невгасний огонь. Він уже перестав критикувати правильність тих рис»*

Оцінка агента:позитивна.

Результат дій героя щодо агента: *«Він уже перестав критикувати правильність тих рис»*

Інтенсивність протікання емоцій: раптова поява «Хвилювання, Неспокою» як найвищого рівня вираження емоцій, та згасання емоцій, виражене «Надією».

Естетична емоція як результат позитивної оцінки об'єкта почуття, гармонійності її постави та рухів, видозмінюється до емоції Подобається/ Задоволення, в різних аспектах

16. «*Він* ***заховував її образ у найскритішій глибині своєї душі, боячись, щоб ані хтось інший****, ані він сам не доторкнувся її навіть жадним нечистим помислом:* ***"любовна халепа", він бентежився, тратив охоту до праці, зітхав і ходив блудом; тепер сього не було нічого****; найбільше* ***бажав конче здибати її,*** *але, проходивши по вулицях, вертав додому і з*

подвоєною енергією брався до роботи… «***В ньому виросла і з кождим днем кріпшала надія, що колись-таки він зустрінеться з нею***, *і, ще не знаючи, хто вона і яка, він почав у своїй голові укладати можність оженитися з нею.* ***Він почував, що з такою жінкою він міг би бути щасливим; що така любов, як та, що зароджувалася в його душі***, *коли б знайшла собі взаїмність, могла б бути підвалиною до щасливого подружжя».* [ІФ,с.231]

Складні емоції: СТРАХ, ЗДИВУВАННЯ, ЗБЕНТЕЖЕННЯ, ЗАДОВОЛЕННЯ схвалення своїх дій.

Складні емоції: НАДІЯ, ЛЮБОВ, ЩАСТЯ

Невербальні засоби вираження емоцій:

Контрольовані дії суб'єкта: *«Він не згадував про неї нікому в розмові з товаришами, заховував її образ у найскритішій глибині своєї душі, боячись, щоб ані хтось інший, ані він сам не доторкнувся її …»* «*заховував її образ у найскритішій глибині своєї душі…»*

Мета суб'єкта: зустріти панночку і одружитися з нею.

Перспективи для себе: взаємність почуттів із панночкою.

Неконтрольовані дії героя: *«така любов, як та, що зароджувалася в його душі, коли б знайшла собі взаїмність, могла б бути підвалиною до щасливого подружжя». "любовна халепа", він бентежився, тратив охоту до праці, зітхав і ходив блудом; тепер сього не було нічого».*

Інтенсивність емоцій: зростає, кріпшає.

Герой відчуває впевненість у собі, наявне завершення попередніх хвилювань, герой переходить у стан спокою і переживає більш приємні емоції. Герой позитивно оцінює всю ситуацію.

Стан героя змінився, він представлений когнітивним модусом віри у долю як у силу, що з необхідністю виведе його у належному керунку-на ліпшу стежку. Ймовірність розгортання любовного сценарію у стосунках Євгенія

та незнайомої панночки. Стежка – що символізує емоції Заплутаності, Невпевненості, Розсіяності, Неспокою.

17. *« **Євгеній відразу зупинився як вритий**: одна з тих учениць була та сама панночка, що торік на балу і на вулиці **зробила на нього таке сильне враження. Тепер враження було ще сильніше. Панночка була вся в чорному** і, вийшовши з комнати, заслонила своє лице довгим, чорним, густим вельоном, – очевидно, носила по кімось жалобу»* . [ІФ,с.233]

Базові емоції: ЗДИВУВАННЯ, ХВИЛЮВАННЯ, ВРАЖІННЯ

Проста емоція: ПОДОБАЄТЬСЯ.

Метаемоції: ВРАЖІННЯ – ПОДОБАЄТЬСЯ (РР)

Невербальні засоби вираження емоцій:

Неконтрольовані фізичні дії героя: *« Євгеній відразу зупинився як вритий: одна з тих учениць була та сама панночка, що торік на балу і на вулиці зробила на нього таке сильне враження». «Євгеній відразу зупинився як вритий..»*

Інтенсивність емоції : зростає *«Тепер враження було ще сильніше».*

Раптова зміна стану спокою, у якому перебував герой, і перехід знову в стан збудження, спричинений появою панночки,викликає у нього відсутність контролю за фізичними та ментальними процесами.

Оцінка: позитивна з точки зору героя.

18. ***«Євгеній слідив за нею очима, далі щось немов пхнуло його**. **Він пустився бігти вниз сходами у офіцині, перебіг подвір'я**, **не було його видно**. **Він боявся чогось, стидався чогось**; йому здавалося, що коли б панночка в жалобі запримітила, що він слідить за нею, то **він від одного її погляду впав би, згорів би на місці**».* [ІФ,с.234]

Базова емоція: СУМ;

Складні емоції: СТРАХ,СОРОМ: *« Він боявся чогось, стидався чогось»*, *«він від одного її погляду впав би, згорів би на місці»*

Невербальні засоби вираження емоцій:

Контрольовані дії героя: «*Євгеній слідив за нею очима*» , *« Він пустився бігти вниз сходами у офіцині, перебіг подвір'я, але так, щоб його видно».*

Неконтрольовані фізичні дії героя: «*далі щось немов пхнуло його»*

Оцінка власних дій: негативна. Оскільки герой не досягає поставленої мети: простежити куди йде панночка – його емотивний стан знову змінюється.

Інтенсивність протікання емоцій: виникнення емоції: «Страх і Сором», яка є вираженням напруженого стану суб'єкта (інтенсифікаційна точка), припинення емоцій не передбачене;

19. «*... **У Євгенія серце забилося страшенно, світ йому закрутився, очі застелило якимсь туманом, і він сам навіть не тямив**, як і коли встав з місця, поклонився панночці і вислухав, як пані представляла їх одно одному: **"Пан Євгеній Рафалович" – "Панна Регіна Твардовська… Він не мав відваги ані разу зирнути на неї, боявся її, мов злодій, прилапаний у чужій коморі, тремтів і сидів, мов на шпильках, чуючи тільки одно – що вона тут, близько нього, що від неї виходить якась таємна непереможна сила і проймає, пронизує, обезсилює його.*** [ІФ,с.235]

Ситуація: знайомство з Регіною. *«Пан Євгеній Рафалович" – "Панна Регіна Твардовська»*

Складні емоції: НАДІЯ, ЛЮБОВ, СТРАХ (ніяковість)

Метаемоції: ЛЮБОВ – СТРАХ (PN)

Базові емоції: ЗАДОВОЛЕННЯ, СПОКІЙ.

Невербальні засоби вираження емоцій:

Неконтрольовані фізичні реакції: *«У Євгенія серце забилося страшенно, світ йому закрутився, очі застелило якимсь туманом, і він сам навіть не тямив, як і коли встав з місця»*

Неконтрольовані фізичні дії: *« Він не мав відваги ані разу зирнути на неї, боявся її, мов злодій, прилапаний у чужій коморі, тремтів і сидів, мов на шпильках, чуючи що вона тут, близько нього, що від неї виходить якась таємна непереможна сила і проймає, пронизує, обезсилює його».*

Інтенсивність протікання емоцій*:* виникнення емоцій «Надія», переростає в інтенсифікаційний момент «зустрічі Євгеня і Регіни, що виражена емоцією «Страх, Любов», та залишається на цьому рівні, не згасає.

20. ***« Тільки тепер він почув, як сильно він полюбив сю дівчину, яка магічна сила в'яже його з нею***. "***Доле моя, доле! Чом ти не такая, як доля чужая?"*** *– бриніло в ухах Євгенія, поки його тямка перебирала ті спомини. Важка тінь пізніших подій упала на ті* ***безмежно щасливі хвилини, які переживав він відтепер отам****, у тім пустім покоїку при розбитім фортеп'яні».* [ІФ,с.235]

Базові емоції: ***ЛЮБОВ (як магічна сила)*****, ЩАСТЯ, НАПРУЖЕННЯ**

Невербальні засоби вираження емоцій:

Неконтрольовані фізичні реакції*: «Вчителька вивела його з того моментального остовпіння…»*

Контрольовані мовленнєві дії: *« Доле моя, доле! Чом ти не такая, як доля чужая?" – бриніло в ухах Євгенія, поки його тямка перебирала ті спомини» .*

Причиною появи емоції суму є зростаюча інтенсивність незадоволення і необхідність прикладати значні зусилля для контролю над ними з метою скрити їх перед оточенням.

ЕМОЦІЯ ПЕРЕХОДИТЬ В СТАН АФЕКТУ: *« Чим тяжче було йому на серці,* ***<u>чим сильніше клекотіло в ньому чуття, якого він не смів виявити, тим вправніше бігали його пальці по клавішах і тим краще виходили у нього вивчені колись майже віднехочу кавалки</u>****. Любов робила його артистом, виливалася в кождім тоні, в кождім акорді, який він умів видобути з сього старого розіграного фортеп'яна» .*

Результат емоцій героя: *« чим сильніше клекотіло в ньому чуття, якого він не смів виявити, тим вправніше бігали його пальці по клавішах і тим краще виходили у нього вивчені колись майже віднехочу кавалки».*

Інтенсивність протікання емоцій: виникнення тривалої неперервної емоції «ЛЮБОВ», що досягає тривалого рівня інтенсифікації , що виражена емоцією «Щастя і Напруження», які не припинилися.

21. *« І він осмілився піднести очі на неї. Їх погляди зустрілися. Одну хвилину* ***<u>Євгеній напружив усю свою волю, всю душу, щоб тим поглядом сказати їй усе, чого не могли вимовити уста</u>****. І йому здавалося, що в її очах прочитав якийсь дивний рух. Зразу світилася в них якась тиха задума, спокійна цікавість».* [ІФ,с.237]

Складні емоції: <u>ЛЮБОВ, СТРАХ, СОРОМ</u>, <u>ЗАЦІКАВЛЕННЯ, СПОКІЙ</u>: *«Він осмілився піднести очі на неї», «в очах світилась якась тиха задума, спокійна цікавість».*

Метаемоції: <u>СТРАХ – СПОКІЙ (NP)</u>

<u>Невербальні засоби вираження емоцій:</u>

Контрольовані дії героя*: «хвилину Євгеній напружив усю свою волю, всю душу, щоб тим поглядом сказати їй усе, чого не могли вимовити уста».*

Неконтрольована фізіологічна реакція агента: *« І в тій хвилі на лиці показався легенький рум'янець, і, не дожидаючи його відповіді, вона відвернулася і пішла до свого покою».*

Інтенсивність протікання емоцій: наростання напруженого інтенсифікаційного рівня, вираженого емоцією «ЛЮБОВ («Їх погляди зустрілися»), поступово згасаючи.

22. *«У Євгенієвій* ***<u>душі сей один момент викликав правдиву революцію</u>****. Він почував якусь* ***<u>невідому досі розкіш, сполучену з переляком</u>****.* ***<u>Сей розкішний перестрах знесилив його, спаралізував усі думки, всю волю, всі бажання. Він сидів, не бачачи, не чуючи, не хотячи нічого</u>****.* ***<u>Рука механічно бігала по клавішах</u>****, але він не чув дотику, не чув брязкоту, не знав, чи і що грає»* [ІФ,с.238] .

Складні емоції: ***<u>СТРАХ, ЗДИВУВАННЯ, ЗАХОПЛЕННЯ, ЗАКОХАНІСТЬ.</u>***

Змішані/ комплексні емоції: <u>Враження, Невизначеність – «правдива революція».</u>

<u>Невербальні засоби вираження емоцій:</u>

Неконтрольовані фізіологічні реакції:безсилля, відсутність мисленнєвих,вольових виявів, зорових і слухових вражень, скованість рухів, автоматизм дій.

Неконтрольовані фізіологічні дії героя*: «У Євгенієвій душі сей один момент викликав правдиву революцію. Він почував якусь невідому досі розкіш, сполучену з переляком… Сей розкішний перестрах знесилив його, спаралізував усі думки, всю волю, всі бажання. Він сидів, не бачачи, не чуючи, не хотячи нічого.. Рука механічно бігала по клавішах, але він не чув дотику, не чув брязкоту, не знав, чи і що грає».*

Результат емоцій: *« Сей розкішний перестрах знесилив його, спаралізував усі думки, всю волю, всі бажання. Він сидів, не бачачи, не чуючи, не хотячи нічого».*

Емоції героя приглушили потік свідомості: *«Перед ним не було ані часу, ані простору; фізичні враження не доходили до його свідомості… він не чув дотику, не чув брязкоту, не знав, чи і що грає».*

Інтенсивність протікання емоцій: виникнення емоції «Здивування», яка поступово переростає в кульмінацію, яка виражена емоцією «Страх, Закоханість», не досягає точки припинення.

23. *«Все се згадав тепер Рафалович, ходячи по веранді.* ***Колишній страх перед сим чоловіком змінився на обридження і глибоку антипатію.****"Чого се він признається до мене? Чого тішиться і заскакує, мовби ми були Бог зна якими приятелями?" – думав Рафалович.* [ІФ, с. 240]

Складні емоції: колишній СТРАХ, ОБРИДЖЕННЯ/ ОГИДА, АНТИПАТІЯ, НАСМІХ, РОЗГУБЛЕНІСТЬ.

Невербальні засоби вираження емоцій:

Контрольовані дії героя: «*Все се згадав тепер д-р Рафалович, ходячи по веранді. Колишній страх перед сим чоловіком змінився на обридження і глибоку антипатію».*

Інтенсивність емоцій:припинення одних емоцій, поява інших

Оцінка власного емотивного стану героя: негативна: він в здогадках і в розгубленості з приводу ситуації**.**

24. *«****Він так сильно, всею душею, всіми змислами був затоплений у своїй любові****, що час і місце не існували для нього, і він прокинувся тільки тоді, коли було по всьому і щасливий острів пропав для нього навіки» «Але він чув, що стіна відчуження не існувала між ними,* ***силою своєї любові чув, здавалось йому, кождий рух її душі, чув тиху гармонію тої душі, любувався кождим поривом її волі****. Євгеній, граючи напам'ять, не зводив із неї очей».* [ІФ,с.243]

Складні емоція: ЩАСТЯ, ЛЮБОВ, ОДИВЛЕННЯ, РОЗЧАРУВАННЯ.

Метаемоції: ЩАСТЯ - РОЗЧАРУВАННЯ (PN)

Базові емоції: ЗАКОХАНСТЬ, ЗАМИЛУВАННЯ

Невербальні засоби вираження емоцій:

Неконтрольовані дії героя: любувався поривом її волі. Любов як гармонійний вияв взаємовідношення двох і знання цього як досконалого факту є і самим його усвідомленням.

Герой перебуває в стані зміненої свідомості - Ілюзія. Мета, до якої прагнув герой також виявляється ілюзорною, відтак герой відчуває розчарування, оскільки немає подальших перспектив, і водночас радість, оскільки в стані сну його влаштовують всі обставини. Причиною суму,розчарування героя є безмежність і стихійна сила любові, представлена уві сні у образі води, в яку занурений герой на підсвідомому рівні, душа і «змисли» не здатні були зазнати жодних змін ані в часі,ані в просторі. Результат зміненого стану свідомості героя: щасливий острів пропав для нього навіки. Світ героя концептуалізується ним як ілюзорний ментальний простір, в якому для для нього відсутні сприйняття самих відчуттів часу і місця подій, вчинків.

Інтенсивність емоцій Любов, Щастя зростає (все сильніше).

Інтенсивність емоції Закоханість: переростає в емоцію Любов.

25. *«Стрічаючися з нею поглядом, **він уже не бентежився**, не мішався; так само й вона спокійно видержувала його погляд. Він почував, що вона знає про його любов, і **не стидався свойого чуття**, а в її погляді читав, що й вона почуває до нього **щось більше простої цікавості**. А попрощавшися з нею на вулиці, він виносив із того короткого товаришування з любою дівчиною **стільки енергії, душевної твердості і чистого підйому чуття, що цілоденна праця була йому легкою»*** [ІФ,с.244] [109].

[109] Франко І. Перехресні стежки// Зібрання творів у п’ятдесяти томах. _ Т. 20. – К.: Наукова думка, 1979. – С.179 -459.

Складні/ змішані емоції: <u>РІШУЧІСТЬ, ВПЕВНЕНІСТЬ, САМОВДОВОЛЕННЯ, Щось більше простої Цікавості, ПІДНЕСЕНІСТЬ, ЗБУДЖЕННЯ.</u>

Емотивний стан: Спокій

<u>Невербальні засоби вираження емоцій:</u>

Контрольовані дії героя: *«Стрічаючися з нею поглядом, він уже не бентежився, не мішався; так само й вона спокійно видержувала його погляд. Він почував, що вона знає про його любов, і не стидався свойого чуття»*

Наслідок ситуації:*«він виносив із того короткого товаришування з любою дівчиною стільки енергії, душевної твердості і чистого підйому чуття, що цілоденна праця була йому легкою». Інтенсивність емоцій: зростає,перетворюючись в енергію, душевну твердість і чистий підйом чуттів.*

Інтенсивність протікання емоцій*:* поступове виникнення зміни одних емоцій на інші, внаслідок контрольованого зміненого стану свідомості суб'єкта «Збентеження і Страх переросли в Рішучість, Впевненість», та досягає рівня інтенсифікації, вираженого емотивним станом «Самовдоволення», поступове згасання емоцій, наповнене Енергією Любові.

3.2 Невербальні засоби вираження емотивних станів мовців у художньому мовленні на матеріалі повісті І. Франка «Основи суспільності»

1) *«Пані Олімпії Торській мусило щось **<u>страшне приснитися</u>**. <u>Вона напруго кинулася в ліжку, **затрепала ногами**, мов підстрелений птах, **розмахнула руками**, мов потопаючий. **В тій хвилі збудилася і прожогом сіла на ліжку.** Широко розкриті очі блудили в пітьмі</u>, що панувала у її*

покої. ***В грудях живо трепалося серце. Дихала швидко і важко, по цілому тілі пробігала дрож»*** [ІФ, с.159] [110].

Ситуація: Емотивні стани Пані Олімпії уві сні

Базова емоція: СТРАХ

Причина емоції: стан сну, марення.

Оцінка стану суб'єкта: неусвідомлено негативна.

Невербальні засоби вираження емоцій:

Невербальні дії, що супроводжують вираження цих емоцій: **неконтрольовані фізичні дії**:«*Вона напруго кинулася в ліжку, затрепала ногами, мов підстрелений птах, розмахнула руками, мов потопаючий. В тій хвилі збудилася і прожогом сіла на ліжку. В грудях живо трепалося серце. Дихала швидко і важко, по цілому тілі пробігала дрож»*

Джерело емоції: сон Пані Олімпії

2) *«Пані в таких припадках почувала* ***страшенну тривогу, кричала і кидалась****, і тільки присутність другої людини могла її вспокоїти; і,* ***гнівно зціпивши зуби, пані Олімпія добру хвилю сиділа на ліжку, обома руками стискаючи з боків свої груди, щоби прискорити дихання»****.* [ІФ, с.160]

Складні емоції: ТРИВОГА, ГНІВ

Оцінка стану суб'єкта: негативна.

Невербальні засоби вираження емоцій:

Невербальні дії, що супроводжують вираження цих емоцій*:* **неконтрольовані фізичні дії:** *«почувала страшенну тривогу, кричала і кидалась, гнівно зціпивши зуби, пані Олімпія добру хвилю сиділа на ліжку, обома руками стискаючи з боків свої груди, щоби прискорити дихання».*

Контрольовані ментальні дії/ результат:*присутність другої людини могла її вспокоїти.*

[110] Франко Іван. Основи суспільності: Повість із сучасного життя // Житє і слово. – 1894-1895. – Т. 1-4.

Інтенсивність емоції: зростає; тривога переростає в гнів.

Мета суб'єкта: припинити гнів.

3) *«**Дрож проходить по тілі**, а її рука стискає щось таке холодне, слизьке та **огидливе**... Ох, та се рука її судженого, графа Торського. **Мов важкі дощові хмари, висять над душею пані Олімпії спогади її медових місяців, прожитих з графом. Сцени, сльози, розпука...**»* [ІФ, с.163]

Ситуація: Емотивні стани Олімпії щодо графа Торського

Складні емоції: ОГИДА, НЕПРИЯЗНЬ, СУМ

Оцінка власного емотивного стану героя: негативна.

Невербальні засоби вираження емоцій:

Неконтрольовані фізіологічний стан суб'єкта: «*Дрож проходить по тілі* і *її рука стискає щось таке холодне, слизьке та огидливе»*

Джерело емоцій: спогади їх медового місяця; се рука її судженого, графа Торського;

Метафора персоніфікації/метеорологічна, виявляється метафорична модель: «ОГИДА – важкі дощові ХМАРИ»

Метафора субстанції, виявляється метафорична модель: «НЕПРИЯЗНЬ – СЛЬОЗИ»

Інтенсивність емоцій: протікають на одному рівні

Наслідок: Сцени, сльози, розпука

4) *«В голові пані Олімпії все мішається після сеї хвилі. **Жаль і надія, обридження і розкіш, гризота і радість — усе валить клубами на її душу, безладно, могучо**. **Вона кидається на ліжку і махає руками, мов прогонюючи дальші думки. Не хоче згадувати, навіть в уяві** не хоче ще раз перемірювати крок за кроком сей страшний безконечник, що довів її до її теперішнього стану».* [ІФ, с.169]

Складні/Змішані емоції: <u>ОБРИДЖЕННЯ, ГРИЗОТА</u>

<u>Метаемоції: ЖАЛЬ – НАДІЯ (NP); (ХВИЛЮВАННЯ) – РАДІСТЬ (PP)</u>

Оцінка власного емотивного стану героя: негативна

<u>Невербальні засоби вираження емоцій:</u>

Неконтрольовані ментальні дії: *В голові пані Олімпії все мішається після сеї хвилі, не хоче згадувати, навіть в уяві*

Неконтрольовані фізичні дії, що супроводжують виникнення емоцій: *«Жаль і надія, обридження і розкіш, гризота і радість — усе валить клубами на її душу, безладно, могучо. Вона кидається на ліжку і махає руками, мов прогонюючи дальші думки».*

Дії емоцій: все *валить клубами на її душу, безладно, могучо*

Наслідок: страшна безкінечність її теперішнього стану

Інтенсивність емоції: поступово зростає, досягається інтенсифікації – «божевілля».

Мета суб'єкта: не думати, не згадувати тих ситуацій.

5) ***<u>О. Нестор не видержав</u>***. *Ся цинічна бесіда молодого панича* ***<u>збентежила його душу</u>***, ***<u>відкликнулась в ній усею силою обурення</u>***, *на яке тільки він був спосібний. <u>Зірвався зі свого місця, випрямився перед Адасем, вищий від нього о цілу голову, і, хоч увесь тремтів, мов тростина на вітрі, крикнув… Та тут не стало в нього сили. Нерви взяли своє</u>. Адась стояв на місці.* ***<u>Цинічний усміх не щез з його лиця при тім вибуху о. Нестора</u>***, *першім вибуху, який від давніх-давніх літ з ним притрафився».* [ІФ, с.222]

Ситуація: Емотивні стани Адася Торського у творі

Базова емоція: <u>ОБУРЕННЯ</u>

Складні емоції: <u>ЗБЕНТЕЖЕННЯ, НАСМІХ, НАПРУЖЕННЯ</u>

Метаемоції: <u>ЗБЕНТЕЖЕННЯ – ОБУРЕННЯ (NN)</u>

Оцінка ситуації з позиції суб'єкта: негативна

Оцінка дій об'єкта: негативна (з відтінком цинічної насмішки)

Оцінка ситуації: напружена

Невербальні засоби вираження емоцій:

Інтенсивність протікання емоцій: зростає;

досягає **інтесифікації** – **«КРИК (перший вибух) - розлюченість»**, виражена **контрольованими фізичними діями суб'єкта**: *Зірвався зі свого місця, випрямився перед Адасем, вищий від нього о цілу голову, і, хоч увесь тремтів, мов тростина на вітрі, крикнув»* і закінчується **згасанням – «***Та тут не стало в нього сили. Нерви взяли своє».*

Причина виникнення емоцій: бесіда з Адасем.

6) *«**О. Нестор був так збентежений і зворушений до глибини душі, що не був в силі розміркувати над сими питаннями. Він почував тільки страх, небезпеку і непевність тут, де тепер находився**, і другий раз, тремтячи і хапаючись, **мов перелякана безпомічна дитина, встав з крісла і почав збиратися до відходу**. Сим разом ані пані Олімпія, ані Адась не зупиняли його, не промовили до нього ані слова».* [ІФ, с.224]

Складні емоції: ЗБЕНТЕЖЕННЯ, ЗВОРУШЕННЯ, небезпечний СТРАХ (переляк), ВІДЧАЙ

Базова емоція: ЗБЕНТЕЖЕННЯ

Метаемоції: ЗБЕНТЕЖЕННЯ – ЗВОРУШЕННЯ (NP)

Невербальні засоби вираження емоцій:

Інтенсивність протікання емоції: негативно розвивається з двома інтенсифікаційними моментами – згасання емоції – *«встав з крісла і почав збиратися до відходу».*

Оцінка ситуації: негативна

Оцінка суб'єкта: негативна щодо об'єктів

Оцінка об'єктів: прихована**,** різко негативна, щодо суб'єкта.

Мета суб'єкта: *залишити се місце*

Джерело/ причина емоцій: відносини о. Нестора – Пані Олімпії – Адася

Неконтрольовані ментальні та фізичні дії суб'єкта:*«О. Нестор був так збентежений і зворушений до глибини душі, що не був в силі розміркувати над сими питаннями. Він почував тільки страх, небезпеку і непевність тут, де тепер находився».*

Персонофікована метафорична модель: «СТРАХ – перелякана безпомічна дитина»

7) *«**Хороблива уява, зворушена недавно перебутою сценою, бентежила всю його душу, паралізувала всі зостанки його енергії**, постоявши хвилю з витріщеними очима перед вікном, метнувся **безтямно** в другий бік, бо щось іншого **звернула йому на ум збентежена уява**. Він дивився і не видів, пригадував і не тямив, метався то сюди, то туди, хапався за одно, друге й десяте, ані в чому не міг найти ладу, ні з чим не вмів дати собі ради».* [ІФ, с.231]

Базова емоція: ЗВОРУШЕННЯ,ЗБЕНТЕЖЕННЯ, (БЕЗТЯМНІСТЬ)

Емотивний стан Збентеження переростає в афективний стан Безтямність

Наявна метафорична модель: «Збентеження – уява»

Невербальні засоби вираження емоцій:

Неконтрольовані фізичні дії, що супроводжують вираження емоцій*: постоявши хвилю з витріщеними очима перед вікном, метнувся безтямно в другий бік, бо щось іншого звернула йому на ум збентежена уява»*

Оцінка подій: нейтральна

8) *«**О. Нестор усе ще сидів, опертий ліктями о стіл і затуливши долонями зажмурені очі. Він увесь тремтів, вдивляючися очима фантазії в** ті несамовито блискучі очі графині Торської, котрі тепер ясніли перед ним, ненастанно, **вперто свердлуючи його до дна душі**, так*

само, як свердлували його тоді, в фатальній хвилі його найтяжчого упадку». [ІФ, с.237]

Ситуація: Відносини Пані Олімпії та О. Нестора (До і Після)

Базові емоції: СУМ – ВІДЧАЙ

Складні емоції: СТРАХ, сильна ЗЛІСТЬ (впертий погляд)

Метаемоції: СТРАХ – прихована ЗЛІСТЬ (NN)

Невербальні засоби вираження емоцій:

Контрольовані ментальні та фізичні дії суб'єкта:*«О. Нестор усе ще сидів, опертий ліктями о стіл і затуливши долонями зажмурені очі»*

Неконтрольовані фізичні дії суб'єкта*: «Він увесь тремтів, вдивляючися очима фантазії»*

Контрольовані фізіологічні дії об'єкта: «*блискучі очі графині Торської, котрі тепер ясніли перед ним, ненастанно, вперто свердлуючи його до дна душі».*

Інтенсивність емоцій: поступово зростає і досягає і**нтенсифікації** з боку об'єкта ситуації (Пані Олімпії) - ***вперто свердлуючи його до дна душі***

Оцінка власного емотивного стану суб'єкта: прихована негативна

Оцінка об'єкта щодо суб'єкта: агресивно негативна, чітко виражена.

9) ***«Само поняття щастя ми покраяли, пошматкували, розаналізували хімічно так, що з нього нічого не лишилося****. Ну, а тоді, звісно, прийшов розум і сказав:* ***ніякого щастя нема і бути не може****. От те* ***бажання щастя****, з одного боку,* ***невигасле, але ще скріплене, вирафіноване, заострене, а з другого боку, ота абсолютна невіра в можність щастя — се й є той внутрішній розрив, котрим усі ми хоруємо».*** [ІФ, с.261]

Базова емоція: ЩАСТЯ (або є, або немає)

Складна емоція: Бажання/Можність ЩАСТЯ, НЕВІРА

Метаемоції: ЩАСТЯ – НЕВІРА (PN)

Невербальні засоби вираження емоцій:

Інтенсивність протікання емоцій: напружена(прихована або наявна), досягає інтенсифікації – *«се й є той внутрішній розрив, котрим усі ми хоруємо»,* і залишається напруженою.

Оцінка ситуації: нейтрально – негативна

Вираження дій об'єктів щодо емоцій: неконтрольовані ментальні та фізичні дії, що супроводжують вираження емоцій: *«Само поняття щастя ми покраяли, пошматкували, розаналізували хімічно…»;* контрольовані ментальні дії:«*ніякого щастя нема і бути не може»*

Наслідок: *«так, що з нього нічого не лишилося», « абсолютна невіра в можність щастя — се й є той внутрішній розрив, котрим усі ми хоруємо».* **Результат***: «внутрішній розрив, котрим усі ми хоруємо».*

Мета:бажання/можність Щастя; **Місце емоцій**: внутрі

10) ***«О. Нестор*** — ***блідий як стіна, тремтячий, ледве живий зо страху***. ***Він порушував ротом, махав руками, — видно, хотів кричати, хотів щось страшне виявити, та не міг видобути голосу з горла***. *Пані Олімпія, що весь час його неприсутності* ***була неспокійна****, то виходила до сіней, то заглядала в вікно, то щось шептала з Адасем».* [ІФ, с.266]

Базова емоція: СТРАХ

Метаемоція: СТРАХ – неСПОКІЙ (прихований) (NN)

Невербальні засоби вираження емоцій:

Інтенсивність протікання емоцій: розвивалася повільно, пасивно

Наслідок емоції Страх: *«…хотів кричати, хотів щось страшне виявити, та не міг видобути голосу з горла».*

Вираження емоції Страх: намагання КРИКНУТИ

Неконтрольовані фізичні дії суб'єкта:*«махав руками, — видно, хотів кричати, хотів щось страшне виявити»*

Вираження емоції Неспокій:через неприступність

Неконтрольвані фізичні дії об'єкта: «*то виходила до сіней, то заглядала в вікно, то щось шептала з Адасем».*

Оцінка власного емотивного стану суб'єкта: негативна, безрезультатна

Оцінка власного емотивного стану об'єкта: позитивно – негативна, прихована

11) *«**Щез її маєстатичний спокій, щезла свобода і веселість смертельна тривога**, **страшенна нетерплячка** гнали її. **Лице облила блідість, тонкі губи розхилилися і тремтіли нервово, по всім тілі пробігала якась холодна дрож.** Пані Олімпія, **перелякана і до глибини душі збентежена сею новиною**, взяла його за руки і лагідно впровадила оп'ять до його покою…»* [ІФ, с.269]

Комплексні емоції: **маєстатичний СПОКІЙ, ВЕСЕЛІСТЬ, смертельна ТРИВОГА, ЗБЕНТЕЖЕННЯ**

Складні емоції: СВОБОДА, НЕТЕРПІННЯ, ПЕРЕЛЯК

Метаемоції: Переляк – Збентеження- переходять в АФЕКТ (NN)

Метафорична модель зміненого стану свідомості: Тривога/Збентеження – Афект

Невербальні засоби вираження емоцій

Інтенсивність протікання емоцій: згасання одних емоцій(Спокій, Свобода, Веселість) і виникнення інших (Тривога, Збентеження, Нетерплячка)

Оцінка власного емотивного стану: негативно – нейтральна (з відтінком страху)

Суб'єкт знаходиться в стані **АФЕКТУ**, коли не може контролювати свої емоції, а навпаки емоції володіють і охоплюють суб'єкта.

Неконтрольовані фізичні дії, що супроводжують вираження емоцій*:* *«Лице облила блідість, тонкі губи розхилилися і тремтіли нервово, по всім тілі пробігала якась холодна дрож»*

Наслідок емоцій: *«перелякана і до глибини душі збентежена сею новиною, взяла його за руки і лагідно впровадила оп'ять до його покою…»*

12) *«**Пані Олімпія ходила по саду мов мара, мигалась то тут, то там**. **Її душа була збентежена**, і **вона шукала найгустіших закутків, найтемнішого сутінку, щоб бути самою**. **Та неспокій доганяв її** й там, не давав їй сидіти ані стояти на місці, гнав її далі. Звичайно тільки вечорами нападало паню таке сновання, а вдень, поза садом, вона була зовсім спокійна, тямуща і говірлива.* [ІФ, с.272]

Складні емоції: АФЕКТ, ЗБЕНТЕЖЕННЯ

Метаемоції: НЕСПОКІЙ – СПОКІЙ (NP)

Метафорична модель: «ЗБЕНТЕЖЕННЯ – МАРА»

Невербальні засоби вираження емоцій:

Інтенсивність протікання емоцій: коливається, емоція Неспокою і Збентеження згасає і переходить до виникнення емоції Спокою і навпаки. ***Найвища точка ситуації суб'єкта- інтенсифікація – зумовлена зміненим неконтрольованим станом свідомості - Афектом***

Оцінка власного емотивного стану: необ'єктивна

Дії Неспокою:«*доганяв її й там, не давав їй сидіти ані стояти …»*

Змінений стан свідомості суб'єкта*:***неконтрольовані фізичні дії, що супроводжують вираження емоції:** *«Пані Олімпія ходила по саду мов мара, мигалась то тут, то там.* ***Її душа була збентежена****, і вона шукала найгустіших закутків, найтемнішого сутінку, щоб бути самою» - Звичайно* ***тільки вечорами нападало паню таке сновання, а вдень, поза садом, вона була зовсім спокійна, тямуща і говірлива».***

Мета суб'єкта в стані Неспокою: *(бути самою в саду)*

Мета суб'єкта в стані Спокою*: (**бути говірливою з іншими поза садом)*

13) *«**Була се дійсно якась слабість**. **Пані Олімпія зразу не звертала на неї уваги**, симптоми її зразу були майже незначні. Але **тепер напади сеї слабості за кождим разом були дужчі, довші**. **Вони заповідалися завсігди якоюсь таємного тривогою; в груді починало не ставати повітря, віддих робився частіший.** В такім разі пані ні за що не могла видержати, не могла всидіти ані встоятись на однім місці».* [ІФ, с.273]

Базова емоція: ТРИВОГА (переживання)

Метафорична модель:(емотивний стан суб'єкта впливає на фізичний стан): ТРИВОГА – СЛАБІСТЬ

Невербальні засоби вираження емоцій:

Контрольовані ментальні дії суб'єкта:*«Пані Олімпія зразу не звертала на неї уваги, симптоми її зразу були майже незначні»*

Інтенсивність розгортання емоції: поступово зростала

Неконтрольовані фізичні дії суб'єкта, що супроводжують вираження емоцій: *«в груді починало не ставати повітря, віддих робився частіший»*

Оцінка власного емотивного стану: негативна

Результат: *«пані ні за що не могла видержати, не могла всидіти ані встоятись на однім місці».*

14) *«Вона все чула, не спала; відразу зрозуміла, що тут сталося щось страшенне. **Тривога відняла їй усю силу, всю застанову**. **Вона не знає, що робити**: чи вставати, кинутись до мужа, кликати на поміч, чи лежати і ждати рана? Ждати? Спати — ні, лежати без сну всю ніч отут при трупі! **Ні, се страшенно, вона сього не видержить**!»* [ІФ, с.276]

Базові емоції: ТРИВОГА, ПЕРЕСТРАХ

Метаемоції: Тривога – Розгубленість (NN)

Невербальні засоби вираження емоцій:

Інтенсивність протікання емоцій: зростає

Оцінка власного емотивного стану: негативна (з відтінком незрозумілості і страху)

Дії суб'єкта: неконтрольовані дії суб'єкта, що супроводжують вираження емоції:*«Вона не знає, що робити: чи вставати, кинутись до мужа, кликати на поміч, чи лежати і ждати рана?...»*

15) *«**У Гадини щось стисло за серце** після тої підслуханої розмови. **Щось немов важке разчарування і прочуття біди заворушилось у його душі. О. Нестора обкрадено**! Завтра о. Нестор іде геть зо двора, значить, **на будуще також нема надії**!»* [ІФ, с.285]

Ситуація: Пограбування О. Нестора (емотивні стани всіх героїв)

Складні емоції: РОЗЧАРУВАННЯ, прочуття біди, НАДІЯ, ЗДИВУВАННЯ (шоковий стан)

Метаемоції: НАДІЯ – РОЗЧАРУВАННЯ (PN)

Метафорична модель персонофікації : «РОЗЧАРУВАННЯ – ЖИВА ІСТОТА» - *«заворушилося в душі»*

Невербальні засоби вираження емоцій:

Інтенсивність протікання емоцій: виникнення (розчарування, прочуття біди) – досягання інтенсифікації – (усвідомдення викрадення – Здивування як шоковий стан) – згасання емоції – втрата Надії

Наслідок: неконтрольований фізіологічний процес, внаслідок виникнення емоції: *«прочуття біди»; «щось стисло за серце»; «на будуще також нема надії»*

Контрольовані ментальні дії суб'єкта*: «О. Нестора обкрадено!»*

16) *«А стара чарівниця-ніч бачила все те, чула все те, бачила й чула ще далеко більше.* ***Не новина їй людські злочини, людські терпіння, людська***

тривога, *та проте вона любить такі сцени, розсипає всі свої багаті чари,* ***щоб додати таким сценам якнайбільше дикої поезії, проймаючого жаху***. ***Вона любить дразнити людей, підбуджувати їх фантазію і заповнювати її тисячними уроєними страхіттями***, ***більшими і страшнішими від дійсної дійсності»***. [ІФ, с.301]

Складні емоції: ТЕРПІННЯ, ТРИВОГА, ЖАХ (людські злочини - страхіття)

Метафорична модель Персонофікації: «стара Чарівниця Ніч – ЖИВА ІСТОТА»

Невербальні засоби вираження емоцій:

Контрольовані дії Ночі, проектують на вираження людських емоцій: *«розсипає всі свої багаті чари, щоб додати таким сценам якнайбільше дикої поезії, проймаючого жаху. Вона любить дразнити людей, підбуджувати їх фантазію і заповнювати її тисячними уроєними страхіттями, більшими і страшнішими від дійсної дійсності»*.

Інтенсивність протікання емоцій: поступово зростають при постійному напруженні

17) *«Щось таке невидиме, невловиме та чутке і могуче тремтіло в природі,* ***мов німа тривога перед приходом грізного судді***. *Чулося щось мов глибоке, насилу здавлюване зітхання;* ***тривога сірою мрякою повзла низом-низом, захапувала щораз більше простору, холодом віяла супроти пречистого, безхмарного неба****...»* [ІФ, с.303]

Базова емоція: ТРИВОГА, ЗІТХАННЯ

Метафорична модель персонофікації: «ТРИВОГА – ЖИВА ІСТОТА»

Невербальні засоби вираження емоцій:

Дії Тривоги: *«тривога сірою мрякою повзла низом-низом, захапувала щораз більше простору, холодом віяла супроти пречистого, безхмарного неба…»*

Інтенсивність протікання емоцій: поступове наростання, охоплення

18) *«Пані Олімпія спала як убита. Перший раз від довгого часу сеї ночі спала твердо, спокійно.* ***Перший раз не мучили її ніякі змори, не почувала страху, не прокидалася, не кричала крізь сон****…Ось увійшла до спальні Параска —* ***смертельно бліда, перелякана, вся тремтить, важко дихає; видно, страшне щось висить на її поблідлих, широко розхилених устах****».* [ІФ, с.308]

Базові емоції: СПОКІЙ, СТРАХ(переляк)

Невербальні засоби вираження емоцій:

Інтенсивність протікання емоції СПОКІЙ: *нарешті з'явилося і перебуває на початковому рівні*

Інтенсивність протікання емоції СТРАХ: *поступово зростає*

Наслідок емоції Спокій: *«Пані Олімпія спала як убита; не мучили її ніякі змори»; не почувала страху, не прокидалася, не кричала крізь сон»*

Неконтрольовані фізіологічні дії суб'єкта, що супроводжують вираження емоції: *«смертельно бліда, перелякана, вся тремтить, важко дихає»*

19) *«— Господи! — скрикнула пані, та таким якимось голосом, відмінним від дотеперішнього,* ***не то радісним, не то смертельно переляканим, що всім мов ножем у груди кольнуло****.* ***Пані стояла мов остовпіла,*** *не сміючи зирнути на те, що її служниці робили з о. Нестором. Тільки слова садівника оп'ять укололи її, мов шило».* [ІФ, с.311]

Складні емоції: РАДІСТЬ, смертельний ПЕРЕЛЯК, ОСТОВПІННЯ (афективний стан)

Метаемоції: РАДІСТЬ – ПЕРЕЛЯК (PN)

Невербальні засоби вираження емоцій:

Контрольовані фізичні та ментальні дії суб'єкта, що супроводжують вираження емоцій:*«Пані стояла мов остовпіла, не сміючи зирнути на те, що її служниці робили з о. Нестором».*

Інтенсивність протікання емоцій*:* Стан **Радості** суб'єкта різко змінюється на **Переляк** та неконтрольовано різко переростає в **Остовпіння – інтенсифікаційну точку** – стан **АФЕКТУ**, згасання емоцій не передбачається.

20) «***Поза її плечима пішов мороз, страх по лиці розлився смертельною блідістю, на чоло почав виступати холодний піт***. *Сі слова були для пані Олімпії мов перший вистріл, що розпочинає битву, мов острога для коня. В її очах блиснула енергія.* ***Неспокій пропав, вона випрямилась»***. [ІФ, с.316]

Складні/змішані емоції: **СТРАХ, ЕНЕРГІЯ (запал), НЕСПОКІЙ, ОСТРОГА (як битва)**

Метаемоції: СТРАХ – ЕНЕРГІЯ (NP)

Метафорична метеорологічна та субстанційна модель : «СТРАХ – МОРОЗ», «СТРАХ – РІДИНА»

Невербальні засоби вираження емоцій:

Інтенсивність протікання емоцій:поступово зростала, досягла рівня інтенсифікації через мовленнєвий контакт, який спричинив виникнення раптової появи Енергії (запалу) та поступово згасла.

Неконтрольовані фізіологічні дії суб'єкта, що супроводжують вираження емоцій: *«Поза її плечима пішов мороз, страх по лиці розлився смертельною блідістю, на чоло почав виступати холодний піт».*

Результат*: «Неспокій пропав, вона випрямилась»*

21) *«**Якийсь несупокій затрепався в її душі. В грудях зробилося так тісно,** що їй формально булося страшно ввійти між чотири стіни свого непривітного помешкання. В тій хвилі очі її, склонені вниз, мимохіть якось піднялись угору, визирнули на улицю. **І в тій же хвилі ноги під нею задилькотіли, в груді сперло дух, немовби й серце перестало битися; холодний піт виступив по всьому тілі. Пані помертвіла, стала на місці мов вкопана, а в очах її потемніло**».* [ІФ, с.317]

Базові емоції: НЕСУПОКІЙ, СТРАХ

Метаемоції: СТРАХ – ОСТОВПІННЯ (афективний стан) (NN)

Метафорична модель персонофікації: **«НЕСУПОКІЙ – ЖИВА ІСТОТА»**

Невербальні засоби вираження емоцій:

Інтенсивність протікання емоцій: різке виникнення емоцій Несупокою, яке переростає в інтенсифікований стан Страху, і залишається на цьому рівні, не згасаючи в афективному стані Остовпіння

Оцінка власного емотивного стану: неконтрольовано негативна (з відтінком перестраху)

Неконтрольовані фізіологічні дії суб'єкта: «*… І в тій же хвилі ноги під нею задилькотіли, в груді сперло дух, немовби й серце перестало битися; холодний піт виступив по всьому тілі»*

Контрольовані фізіологічні дії суб'єкта: *«В тій хвилі очі її, склонені вниз, мимохіть якось піднялись угору, визирнули на улицю»*

Наслідок:*«Пані помертвіла, стала на місці мов вкопана, а в очах її потемніло»*

22) *«…**Скрикнула, чуючи прилив холодної тривоги і промовила з докором Пані, але з таким якимось відтінком бодрості в голосі**, що слухач був би **підмітив якусь таємну радість** при такім ореченні. І,*

збираючи докупи всі сили свого духу, *вона сказала до Гадини,* ***силуючись вимовити се якнайспокійніше і найрівнодушніше***». [ІФ, с. 315]

Складні емоції: ТРИВОГА, ДОКІР, БАДЬОРІСТЬ, таємна РАДІСТЬ, СПОКІЙ, РІВНОДУШНІСТЬ

Метаемоції: ТРИВОГА – БАДЬОРІСТЬ (NP); РАДІСТЬ – РІВНОДУШНІСТЬ (PN)

Змішані емоції: Бадьорість – таємна Радість

Метафорична модель персоніфікації: «ТРИВОГА – ЖИВА ІСТОТА»

Невербальні засоби вираження емоцій:

Вираження емоції Тривога: *«скрикнула»*

Інтенсивність протікання емоцій: виникнення емоції **«Тривога з вираженням Докору та з відтінком Бадьорості»**, досягнення **інтенсифікаційного стану** – «*збираючи докупи всі сили свого духу»,* та поступове згасання, виражене силкованими емоціями **«Спокій, Рівнодушність»**

Контрольовані мовленнєві дії: « *Скрикнула, чуючи прилив холодної тривоги і промовила з докором Пані, але з таким якимось відтінком бодрості в голосі»;*

Контрольовані вимушені ментально – мовленнєві дії суб'єкта, що супроводжуються вираженням емоцій: «силуючись вимовити се якнайспокійніше і найрівнодушніше.

Результат:*«збираючи докупи всі сили свого духу, вона сказала до Гадини».*

23) *«****Говорячи се, пані Олімпія чула, як у душі її ворушиться злість і підступає до серця. Вона була гнівною*** *і недоступною,* ***в душі її ворушилося безмірно прикре та завстиджуюче чуття власної безвладності****, подібної до безвладності воза, що, раз попавши на похилу площу, сам власним тягарем безупинно котиться вниз».* [ІФ, с.321]

Базові емоції: <u>ЗЛІСТЬ, ГНІВ</u>

Складна емоція: <u>БЕЗВЛАДНІСТЬ</u>

Метаемоції: <u>ЗЛІСТЬ – БЕЗВЛАДНІСТЬ (NN)</u>

<u>Невербальні засоби вираження емоцій</u>:

Інтенсивність протікання емоцій: стрімке виникнення емоції «Злість», яке плавно досягає рівня інтесифікації, вираженого емоцією «Гнів», та поступово згасає в емоції «Безвладність»

Наявна метафора порівняння та орієнтаційна: «*подібної до безвладності воза, що, раз попавши на похилу площу, сам власним тягарем безупинно котиться вниз»,* «БЕЗВЛАДНІСТЬ – ВНИЗ»

Контрольовані мовленнєві дії суб'єкта, що супроводжують вираження емоцій: *«Говорячи се, пані Олімпія чула, як у душі її ворушиться злість і підступає до серця. Вона була гнівною і недоступною, в душі її ворушилося безмірно прикре та завстиджуюче чуття власної безвладності».*

24) *«Адась хоч добре чув усю оту розмову* ***<u>і в душі мало не тріскав з лютості, та проте удавав, що не чув нічого</u>*** *і захотів грати раз розпочату роль як можна найдовше.* ***<u>Адась аж трясся з лютості, гнівно фукався; то паленів, то блід, мінився на лиці та затискав зуби, як якийсь несупокій кипів в його нутрі, здавалось, що ще хвиля і він готов кинутися на тих упертих мужиків з нігтями і зубами</u>****».* [ІФ, с.332]

Складні/Змішані емоції: <u>прихована ЛЮТЬ,ГНІВ, НЕСУПОКІЙ.</u>

Місце Люті, Гніву, Несупокою: *в душі, в нутрі*

Метаемоції<u>: ЗЛІСТЬ – НЕСУПОКІЙ (NN)</u>

<u>Невербальні засоби вираження емоцій:</u>

Неконтрольовані фізичні дії суб'єкта, що супроводжують вираження емоцій: *« в душі мало не тріскав з лютості, та проте удавав, що не чув нічого і захотів грати раз розпочату роль як можна найдовше. Адась аж*

трясся з лютості, гнівно фукався; то паленів, то блід, мінився на лиці та затискав зуби, як якийсь несупокій кипів в його нутрі»

Агент перебуває в стані зміненої свідомості, в ньому бореться бажання виплеснути емоції на всх, та він себе стримує, внутрішня боротьба суб'єкта зі своїми емоціями.

Інтенсивність протікання емоцій: різке виникнення найкульмінаційніших емоцій, стан інтенсифікації, виражений емоціями: ЗЛІСТЬ, ГНІВ, НЕСУПОКІЙ, проце не передбачений на згасання і припинення емотивного стану суб'єкта.

25) *«**Пані Олімпія раділа в душі**, що й сю навалу відвернула від свого дому; вже **Адась зі своїм звичайним цинічним усміхом моргнув до неї**... **Пані Олімпія поблідла і вхопилася за голову, Адась стрепенувся і обкрутився на місці, немовби наступив на гадюку босою ногою, а всі селяни мимоволі простягли наперед голови, немов ловлячи ухами щось нове, нечуване та страшне»**.* [ІФ, с.334] [111]

Ситуація:Кримінальний дует Матері і Сина (Пані Олімпія і Адась)

Складні емоції: **прихована РАДІСТЬ, цинічний УСМІХ**

Змішані емоції: **СТРАХ, ЗБЕНТЕЖЕННЯ**

Метаемоції: Радість – Усміх (PN)

Невербальні засоби виражння емоцій:

Оцінка ситуації інших *(селяни*): негативна

Оцінка ситуації для себе *(Пані Олімпія і Адась*): позитивна (з усвідомленням негативу)

Контрольовані ментально-фізичні дії, що супроводжують вираження емоцій: «*Пані Олімпія раділа в душі, що й сю навалу відвернула від свого дому; вже **Адась зі своїм звичайним цинічним усміхом моргнув до неї**...»*

[111] Франко Іван. Основи суспільності: Повість із сучасного життя // Житє і слово. – 1894-1895. – Т. 1-4.

Неконтрольовані фізичні дії: *«Пані Олімпія поблідла і вхопилася за голову, Адась стрепенувся і обкрутився на місці, немовби наступив на гадюку босою ногою»*

Інтенсивність протікання емоцій: поступова поява емоцій: «таємна Радість, цинічний Усміх», переростає в напружений стан Страху - досягає рівня інтенсифікації, та згасання емоцій не відбувається.

Висновок до ІІІ розділу:

Отже, невербальні засоби вираження емоцій у художніх творах Івана Франка представлені дуже деталізовано та реперезентовані «мовою жестів» у когнітивно – прагматичному ситуативному вимірі. Засоби невербального вираження представлені в комунікативному акті контрольованими та неконтрольованими діями мовців, відповідно до емоцій, які вони проживають в моменті.

Вербалізація емоцій відбувається через: кінесику, а саме, жести, міміку, погляди, динаміку поведінки мовців під час розгортання емотивних станів, показовий чи прихований вияв, відкритість/закритість у прояві емоцій, елементи фонації, досягнення кульмінаційних точок проживання емоцій, паралінгвістичне спілкування, символи, передача настрою мовців,когнітивний дисонанс, проксемічне значення простору, внутрішні біологічні процеси організму, психологічно – рефлекторні прояви людської психіки. Ментальні процеси є ключовими в творенні невербального вираження емоцій мовців.

У триєдиній концепції невербальні засоби вираження емоцій належать когнітивному аспекту вивчення та прямо взаємодіють як з мовленнєвими, так і з психологічними компонентами. Невербалістика є проявом людської емотивної реакції на зовнішні чинники.

ВИСНОВКИ

У відповідності до поставленої мети у даному дослідженні зроблено спробу:

трактування явища «ЕМОЦІЯ»; у дослідженні окремого нового напряму мововзнавства, а саме, когнітивної морфології; охарактеризувати мовну, концептуальну, емотивну та художню картини світу; дослідити емоції в мовному, когнітивному та психологічному аспектах; відтворити процес творення емоцій мовними та невербальними засобами вираження.

Результатами даної роботи були також дослідження рівня емотивності художнього тексту, його особливостей в індивідуальній мові автора; розгортання динаміки емоцій мовців відповідно до комунітивних ситуацій; створення динаміки та оцінної характеристики емотивних станів антропоцентрів (на матеріалі повістей Івана Франка «Перехресні стежки», «Основи суспільності»); створення діаграми «емоцій» у триєдиній концепції: «мовного, когнітивного та психологічного компонентів» (у відсотковому співвідношенні) для відображення цілісного зображення фрагментованого тексту.

Метою роботи було визначення мовних та невербальних засобів змалювання вираженого світу емоцій в художньому тексті, розгортання інтенсивності емотивних станів мовців, та практичне дослідження сукупних виявів емоцій.

У даній роботі було передбачено створення порівняльного аналізу мовних та невербальних засобів вираження емоцій у художньому мовленні, відповідно до комунікативних етапів проживання емотивних станів мовців.

Результатом дослідження стали наступні висновки:

Мовний компонент дослідження емоцій передбачає вивчення характеристики мовлення мовців засобами їх мовного вираження.

За визначенням СУМ 11 : Емоція – це переживання людиною свого ставлення до дійсності, до особистого й навколишнього життя; душевне переживання, почуття людини [112] .

В когнітивній лінгвістиці «емоції» трактуються так:

Емоції – це один з основних і всепроникаючих аспектів людського досвіду. Оскільки всі емоції мають когнітивний базис, тобто викликані певними думками або пов'язані з ними, їхні різні концептуалізації можуть співвідноситися з різними концептуалізаціями думки. Людина, яка в даний момент турбується про щось, зосереджено про це думає і тому відчуває емоції, пов'язані з його думками [113] .

Сучасна психологічна наука як новітній напрям у дослідженні емоцій подає таке визначення:

Емоції – це суб'єктивні психологічні стани, що виражаються у формі безпосередніх переживань, відчуттів приємного або неприємного, ставлення людини до світу і людей, до процесу і результату його практичної діяльності [114] .

Щодо засобів вираження емоцій, що є центром практичного дослідження, мовні та невербальні засоби вираження емоцій вступають у тісний взаємозв’язок, за допомогою якого вимальовується загальна картина динаміки емоцій антропоцентрів, доповнюючи один одного становлять єдине ціле, що сприяє легкому сприйняттю творів реципієнтами. У художніх творах невербальні засоби вираження становлять базу, але потребують мовного опису виражених подій, в свою чергу мовні засоби вираження вимагають розвитку емоцій. Тому, власне, йдеться про закономірний взаємозв’язок мовних та невербальних засобів вираження емоцій мовців.

---

[112] Словник української мови. В 11 т. — Київ : Наукова думка, 1970–1980.

[113] Вежбицька А. Язык. Культура. Познания(с англ). – Москва (русские словари). - 1996. -400с.

[114] Ильин Е. П. Эмоции и чувства /Е. П.Ильин. – СПб.: Питер, 2001. – 752 с.

У даній роботі проведено дослідження засобів вираження емоцій на основі 50 фрагментів даних художніх творів у двох інтерпритаціях: мовній та невербальній. Дослідження здійснене за допомогою когнітивного і прагматичного підходів, зокрема використано метод А. Вежбіцької, Ю. Апресяна, за яким здійснюється опис емоцій за когнітивними сценаріями; методику В. Шаховського у трактуванні емотивності художнього тексту; індивідуальний підхід автора, а саме, Івана Франка, у вираженні емоцій за допомогою мовних та невербальних засобів творення; використано мовний підхід Г.М.Кузенко у трактуванні засоботворення емоцій; згідно з психологічним методом Р. Берріоса та У.Джеймса створена динаміка емотивних станів антропоцентрів та розмежування нових типів емоцій, зокрема: складних, комплексних та метаемоцій; використано ситуативний прагматичний метод А. Ортоні, Дж. Клоура, А. Коллінза у якому відображено динаміку розгортання емоцій мовців у художньому дискурсі (тексті).

Отже, дослідження емоцій у даній роботі вибудовує триєдину концепцію «мовно – когнітивно – психологічного» аспекту вивчення явища «ЕМОЦІЯ», поєднує в собі сприйняття емоції як когнітивного ментального утворення, яке яскраво представлене мовними та невербальними засобами враження емоцій, через психологічне сприйняття і проживання, тобто ці процеси взаєпов’язані. Підсумовуючи, варто зауважити, що мовний компонент концепції становить словесний фон вираження емоцій в процесі комунікативної взаємодії, психологічний компонент є зовнішнім показником поведінки мовців, а когнітивний компонент виконує функцію стартового посередника, який тісно співвідноситься як з мовним, так і з психологічними компонентами. Початкова стадія розвитку емоції в свідомості мовців є ментальним утворенням, що з блискавичною швидкістю діє на мовний та невербальний прояв емоцій, загальний процес утворення яких дає підставу вважати «емоції» багатофункціональним явищем.

ДОДАТКИ

Табл. 1 Глобальна структура типів емоцій

Табл. 2 Діаграма "ЕМОЦІЯ" у триєдиній концепції (мовний, когнітивний, психологічний компонент)

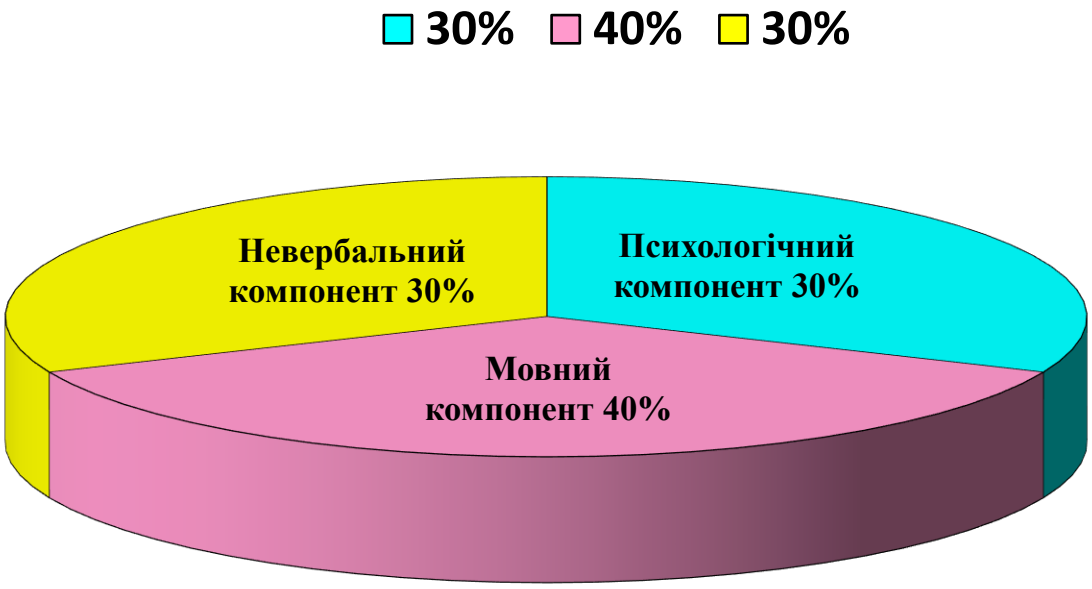

Табл. 3 Схема взаємодії виникнення емоцій

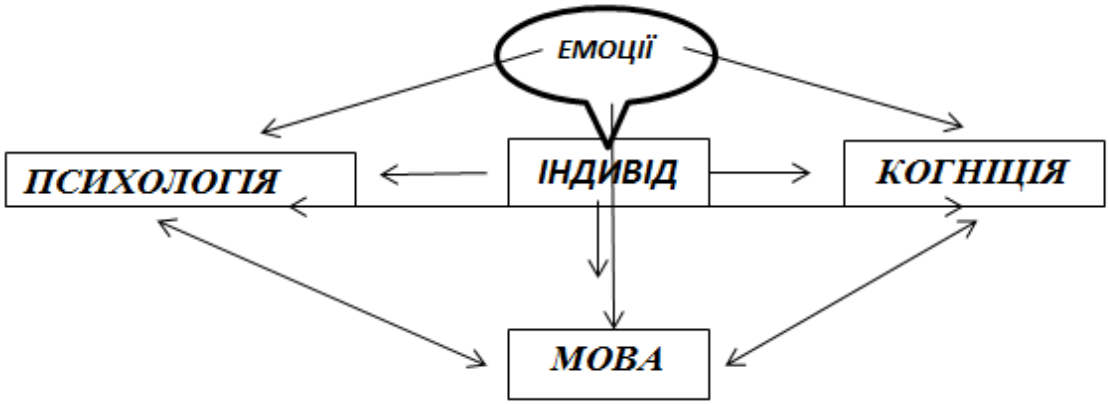

Табл. 4 Динаміка емотивних станів антропоцентрів (Є. Рафалович)

Є.Рафалович	Динаміка емотивних станів	Емоції	Оцінка
Розмови Рафаловича зі Стальським	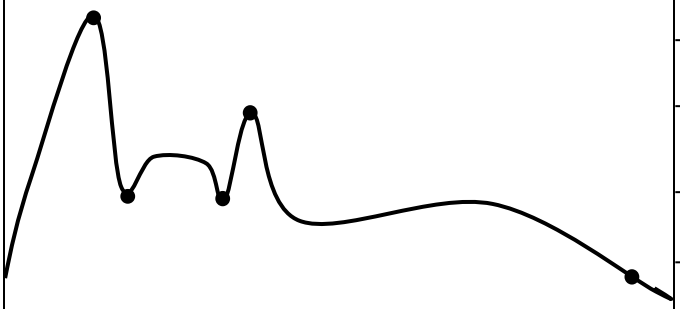	*Здивування*	+ / –
		Страх, Відраза	–
		Злість	–
		Байдужість	–
		Ненависть	–
Поява «Чорної дами, дивна реакція Рафаловича на неї. Історія любові Євгенія і Регіни. Зустріч Євгенія і Регіни у домі Стальського.	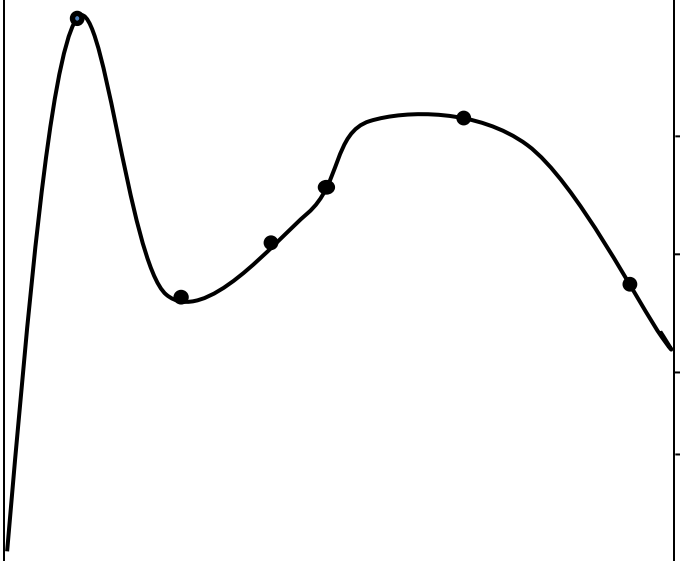	*Вражіння, Збентеження, Хвилювання*	+
		Неспокій, Тривога, Збудження	–
		Захоплення, Задоволення	+
		Закоханість,Радість	+
		Любов, Спокій,Зневіра	+ / –
		Жаль, Відчай, Розпач,Розчарування	–
● Євгеній Рафалович ▲ Регіна Твардовська ■ Валеріан Стальський (точки перетину) ★	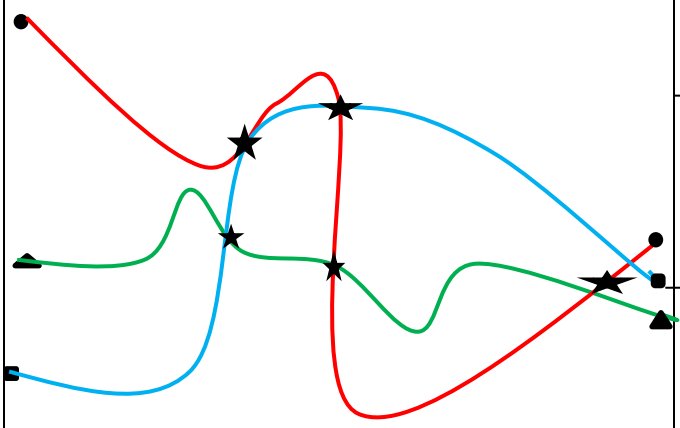	**Євгеній:** *Любов, Тривога, Гнів, Збентеження…*	+ / –
		Регіна: *Закоханість; Байдужість; Нещастя, Злість…*	+ / –
		Стальський: *Жорстокість; Злість; Напруження;*	–

Табл. 5 Динаміка емотивних станів антропоцентрів (Олімпія Торська)

Олімпія Торська	Динаміка емотивних станів	Емоції	Оцінка
Відносини Пані Олімпії з о. Нестором (ДО – ПІСЛЯ)	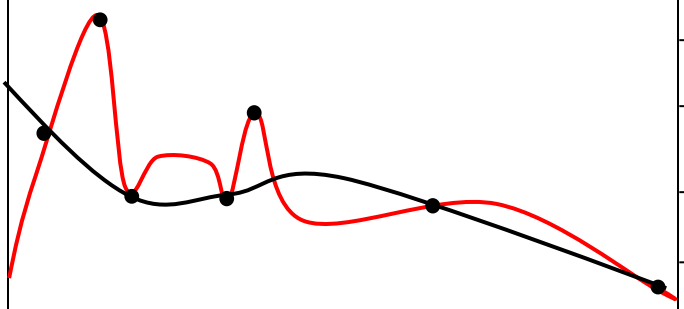	***Любов - Тривога***	+ / –
		Сум - Надія	– / +
		Спокій -Невдоволення	+ / –
		Ненависть - Відчай	–
		Байдужість	–
Майновий конфлікт – Пограбування о. Нестора (реакції героїв на ситуацію)	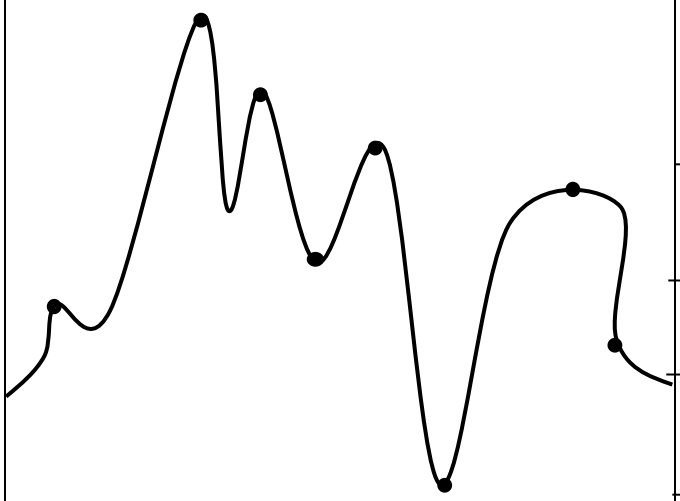	*Вражіння,Збентеження, Хвилювання*	–
		Здивування, Неспокій, Тривога, Розгублення	–
		Роздратування, Страх, Ненависть	–
		Насміх, Гнів, Надія	– / +
		Спокій, Зневіра, Відчай,Хитрість	+ / –
		Злість,Жаль,Сум Розпач,Розчарування	–
● Олімпія Торська ▲ Нестор Деревацький ■ Адась Торський (точки перетину) ★	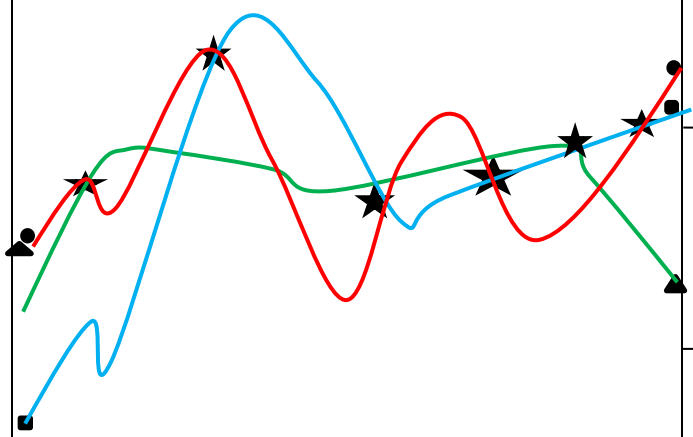	**Олімпія:** *Любов, Збентеження, Гнів, Тривога,Байдужість, Божевілля*	+ / –
		Нестор:*Любов;Жаль Побожність, Надія Нещастя;,Зневіра, Відчай; Злість*	+/–
		Адась: *Закоханість, Жорстокість, Лють, Насміх, Страх, Напруження.*	+/–

Табл. 6 Порівняльна таблиця засобів вираження емоцій (на матеріалі художнього твору І. Франка «Перехресні стежки»)

Емоція	**Комунікативна ситуація**	**Мовні засоби вираження**	**Невербальні засоби вираження**	**Результат ефективності вираження**
Страх **Надія** **Тривога** **Враження**	Є. Рафалович вперше побачив даму в чорному (Регіну)	Лексико – морфологічний спосіб вираження	Неконтрольована мова тіла	Мовні засоби вираження емоцій чіткіше описують мову тіла суб'єкта
Обурення **Сум** **Гнів** **Відраза**	Емотивні стани Є. Рафаловича при зустрічах зі В. Стальським	Лексико - синтаксичний спосіб вираження	Елементи фонації, відкриті та приховані неконтрольовані фізіологічні процеси	Сукупність видів засобів вираження емоцій показує чіткий прояв даних емоцій
Зацікавленість **Радість** **Сором** **Замилування**	Є. Рафалович, коли бачить даму в чорному –(Регіну).	Лексико – синтаксичний спосіб вираження	Неконтрольовані кінетичні дії, внутрішні фізіологічні процеси організму	Невербальні засоби вираження емоцій слугують базою для мовного опису емоцій
Розгубленість **Закоханість** **Насолода**	Випадкове знайомство Євгена Рафаловича з Регіною Стальською,	Лексикалізовані ідентифікатори та синтаксичні конструкції	Неконтрольовані рухи тіла, міміка, зміна фізіологічних процесів, когнітивний дисонанс	Сукупність способів вираження емоцій чітко окреслюють їх вияв
Любов **Щастя** **Залежність**	Відносини Євгенія і Регіни (емотивні стани Рафаловича)	Синтаксичний спосіб	Фізіологічно - неконтрольовані та когнітивно-усвідомлені прояви емоцій	Невербальні засоби вираження представлені яскравіше

Табл. 7 Порівняльна таблиця засобів вираження емоцій (на матеріалі художнього твору І. Франка «Основи суспільності»)

Емоція	**Комунікативна ситуація**	**Мовні засоби вираження**	**Невербальні засоби вираження**	**Результат ефективності вираження**
Страх **Збентеження** **Тривога**	Емотивні стани Пані Олімпії уві сні	Морфологізовані та синтаксично модифіковані структури	Неконтрольовані фізичні дії, елементи фонації, активно виражена міміка, жести	Сукупність засобів вираження емоцій взаємодіють
Любов **Радість** **Надія** **Гнів** **Роздратування** **Відчай**	Відносини Пані Олімпії та О. Нестора (До і Після)	Морфологічний засіб вираження емоцій	Приховані когнітивні та контрольовані фізичні дії,	Мовні засоби вираження більш детально описують дані емоції
Ненависть **Печаль** **Огида**	Емотивні стани Олімпії щодо графа Торського	Морфологічно – синтаксичний спосіб вираження емоцій	Неконтрольовані психологічні зміни в ментальній свідомості, фізіологічний зовнішній прояв емоцій	Мовні засоби вираження на невербальному фоні сприяють більш точній передачі емотивного стану героїні
Лють **Страх** **Надія** **Насміх** **Закоханість**	Емотивні стани Адася Торського Кримінальний дует Матері і Сина (Олімпія і Адась)	Морфолого – синтаксичний спосіб вираження з лексикалізованими ідентифікаторами	Контрольовані прояви дій, внутрішній когнітивний дисонанс, міметичний вияв емоцій	Сукупність способів вираження формують загальне зображення емоцій

Тривога **Страх** **Злість** **Надія** **Напруження**	Пограбування о. Нестора Деревацького (емотивні стани всіх героїв)	Морфолого – синтаксичний спосіб вираження емоцій	Проксемічне значення простору, пара лінгвістичне спілкування, прихованість емотивного наповнення	Мовні засоби вираження деталізовано виражають емоції

Отже, зробивши порівняльний аналіз мовних та невербальних засобів вираження емоцій в художніх творах І. Франка, можна зробити висновок, що взаємодія обох видів засобовираження емоцій є майже рівнозначною. Таким чином, засоби вираження доповнюють один одного, основним завданням яких, залишалось описати емоції якнайдетальніше. Художнім творам більш притаманне мовне вираження, а невербальні засоби слугують основою для зображуваних емоцій. У відсотковому співвідношенні засоби вираження емоцій в художніх творах становлять такі значення:

- мовні засоби вираження у художніх текстах займають – 60%
- невербальні засоби вираження у художніх текстах займають – 40%

Співвідношення засобів вираження емоцій в художніх творах І.Франка

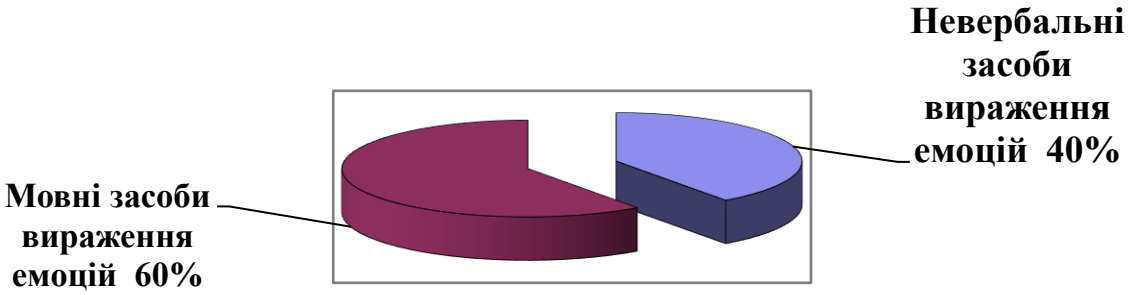

Табл. 8 Метаемоційні переживання антропоцентрів у парадоксальних ситуаціях (за Р. Берріосом) (на матеріалі повісті Івана Франка «Перехресні стежки») [115]

Герої	Метаемоції	Оцінка (Nнегатив, Рпозитив)
Євгеній Рафалович	Ненависть *через* Відразу	**N / N**
	Хвилювання *через* Зацікавлення	**N / P**
	Закоханість *через* Зневіру	**P / N**
	Збудження *через* Любов	**P / P**
	Тривога *через* Захоплення	**N / P**
	Неспокій *через* Кохання	**N / P**
	Любов *через* Відчай	**P / N**
	Задоволення *через* Закоханість	**P / P**
	Радість *через* Враження	**P / P**
	Злість *через* Страх	**N / N**
Регіна Твардовська	Розпач *через* Спокій	**N / P**
	Закоханість *через* Байдужість	**P / N**
	Злість *через* Нещастя	**N / N**
Валеріан Стальський	Жорстокість *через* Злість	**N / N**
	Розгніваність *через* Насміх	**N / N**

[115] Raul Berrios What Is Complex/Emotional About Emotional Complexity? (пер. з англ. «Виявилось, що емоцій більше ніж вважалось раніше» «Що таке складне/емоційне щодо емоційної складності?») Department of Management, Universidad de Santiago de Chile, Santiago, Chile - Front. Psychol., 12 July 2019

Табл. 9 Метаемоційні переживання антропоцентрів у парадоксальних ситуаціях (за Р. Берріосом) (на матеріалі повісті Івана Франка «Основи суспільності») [116]

Герої	Метаемоції	Оцінка (Nнегатив, Pпозитив)
Олімпія Торська	Жаль *через* Надію	**N / P**
	Радість *через* Тривогу	**P / N**
	Збентеження *через* Зворушення	**N / P**
	Втіха *через* Смуток	**P / N**
	Безумство *через* Страх	**N / N**
о. Нестор Деревацький	Пошана *через* Обридження	**P / N**
	Байдужість *через* Відчай	**N / N**
	Зачудування *через* Радість	**P / P**
	Збентеження *через* Страх	**N / N**
	Страх *через* Надію	**N / P**
Адась Торський	Надія *через* Страх	**P / N**
	Роздратування *через* Нещастя	**N / N**
	Насміх *через* Розгніваність	**N / N**
	Збентеження *через* Переляк	**N / N**
	Лють *через* Тривогу	**N / N**

[116] Raul Berrios What Is Complex/Emotional About Emotional Complexity? (пер. з англ. «Виявилось, що емоцій більше ніж вважалось раніше» «Що таке складне/емоційне щодо емоційної складності?») Department of Management, Universidad de Santiago de Chile, Santiago, Chile - Front. Psychol., 12 July 2019

Табл. 10 Список «базових» і «складних» емоцій [117]

Автор	Базові/ Складні емоції
Arnold (1960)	Гнів; Відраза; Відчай; Надія; Любов; Страх; Ненависть
Ekman (1982)	Радість ; Здивування; Гнів; Огида; Печаль; Злість
Frijda (1986)	Щастя, Зацікавлення; Захоплення; Насолода; Любов
Izard (1971)	Зневіра; Сором; Хвилювання; Збудження; Спокій
James (1884)	Горе; Байдужість; Розчарування; Задоволення; Сум
Gray (1982)	Злість; Жах; Тривога; Радість; Розгубленість;
Mowrer(1960)	Біль; Задоволення; Зневіра; Афект; Усміх, Шок
(**Емоції використані у дослідженні**)	Надія; Замилування; Розгубленість; Горе; Жаль; Тривога; Збентеження; Закоханість; Задоволення; Зніяковілість; Незадоволення; Вражіння; Невдоволення; Обридження; Трепет, Побожність, Співчуття, естетичний Захват; Роздратування; Рівнодушність; Енергія (запал) Розгубленість; Заспокоєння; Божевілля; Переляк; Розлюченість; Веселість; Неспокій; Злоба; Безнадія; Гордість; Щирість; Зворушення; Нещастя; Нетерпіння; Остовпіння; Напруженість; Безвладність; Рішучість; Сердитість; Обурення; Упертість; Безсердечність, Самоводоволення…

[117] А. Ортони, Дж. Клоур, А. Коллинз Язык и интеллект. – М. – Прогресс,1996. – с. 416.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ (ДЖЕРЕЛ)

1. Cannon, Walter (December 1927). «The James-Lange Theory of Emotions: A Critical Examination and an Alternative Theory» (пер. з англ. У.Джеймс «Что такое эмоция») The American Journal of Psychology. 39: 106—124.

2. Raul Berrios What Is Complex/Emotional About Emotional Complexity? (пер. з англ. «Виявилось, що емоцій більше ніж вважалось раніше» «Що таке складне/емоційне щодо емоційної складності?») Department of Management, Universidad de Santiago de Chile, Santiago, Chile - Front. Psychol., 12 July 2019

3. А. Ортони, Дж. Клоур, А. Коллинз Язык и интеллект. – М. – Прогресс,1996. – с. 416.

4. Алефиренко Н.Ф. Методологические основания исследования проблемы вербализации концепта / Н.Ф. Алефиренко // Вестник ВГУ. Сер. Гуманитарные науки. – 2004. – № 2. – С. 60 –66.

5. Антомонов А.Ю. Исследование структурной организации лексико-семантического поля: Дис. ... канд. филол. наук: 10.02.19. - К., 1987.

6. Апресян Ю.Д. Исследования емоции / Підручник. - Москва.- 1997, 405с.

7. Апресян Ю.Д. Образ человека по данним языка: попытка системного описания// Вопросы языкознания. -1995. -№1. - С.37-67

8. Арутюнова Н.Д. Язык и мир человека // 2-е изд., испр. — М.: Языки русской культуры, 1999.

9. Бабенко, Л.Г. Лінгвістичний аналіз художнього тексту. Теорія і практика: Підручник. Практикум [Текст] / Л.Г. Бабенко. - М.: Флінта; Наука, 2003. - 496 с.

10. Барретт Л. Ф. Як народжуються емоції – Київ, 2018

11. Бацевич Ф. Основи комунікативної лінгвістики – Київ: Академія, 2004. – 342 с. – (Альма-матер)

12. Бацевич Флорій Лінгвокомунікативні та риторико – прагматичні виміри художнього тексту (на матеріалі роману Івана Франка «Перехресні стежки»): монографія / Флорій Бацевич. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2016. – 204с.

13. Білецький А.О. Про мову й мовознавство / Білецький А.О. – К., 1996 – 243с

14. Болотов В.И. Эмоциональность текста в аспектах языковой и неязыковой вариативности.— Ташкент, 1981.

15. Бук С., Ровенчак А. Онлайн-конкорданс роману Івана Франка “Перехресні стежки” // Іван Франко: дух, наука, думка, воля: Матеріали Міжнародного наукового конґресу, присвяченого 150-річчю від дня народження Івана Франка (Львів, 27 вересня-1 жовтня 2006 р.).— Львів: Видавничий центр Львівського національного університету імені Івана Франка, 2010.— Т. 2.— С. 203-211.

16. Бук С., Ровенчак А. Частотний словник роману Івана Франка "Перехресні стежки" // Стежками Франкового тексту (комунікативні, стилістичні та лексичні виміру роману "Перехресні стежки") / Ф. С. Бацевич (наук. ред), С. Н. Бук, Л. М. Процак, А. А. Ровенчак, Л. Ю. Сваричевська, І. Л. Ціхоцький.– Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2007.— С. 138-369.

17. Бук С.Статистичні характеристики роману Івана Франка “Основи суспільності” (на основі частотного словника твору) // Вісник: Проблеми української термінології.— Львів: Національний університет “Львівська політехніка”.— 2010.— № 676.— С. 90-93.

18. Васильев Л.М. Теория семантических полей. Вопросы языкознiе Geschicания. 1971. № 5.

19. Вежбицкая А. Толкование эмоциональных концептов// Язык. Культура. Познание - 1996.

20. Вежбицькая А. Язык. Культура. Познания(с англ). – Москва (русские словари). - 1996. -416с.

21. Виготский Л.С. Мышление и речь : Психологические исследования / Л. С. Выготский. – М.: Лабиринт, 1996. – 327 с.

22. Вихованець І. Теоретична морфологія української мови: Академ. граматика української мови / І. Вихованець, К. Городенська. – К. : Універс. вид-во “Пульсари ”, 2004. – 398 с.

23. Воротников Ю. Л. «Языковая картина мира»: трактовка понятия // Гуманитарное знание: тенденции развития в XXI веке. В честь 70-летия Игоря Михайловича Ильинского / колл. моногр.; под общ. ред. Вал. А. Лукова. М.: Изд-во Нац. ин-та бизнеса, 2006.

24. Гешко Н. Лексико-Семантичне поле як системно структурне утворення та методи його дослідження //Мовознавство: АПСНІМ. – 2014. – № 2 (2)

25. Горелов И. Н. Невербальные компоненты комуникации / И.Н. Горелов. – М.: Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2009. – 112с.

26. Д. Гоулман Емоційний інтелект / Emotional Intelligence Пер. з англ. – Київ, 2018

27. Дж. Лакофф, М. Джонсон. М. Метафоры, которыми мы живем / Metaphors We Live By: Едиториал УРСС, 2004.- 256 с.

28. Екман П. Психология эмоций. Я знаю, что ты чувствуешь / П.Экман. – СПб.: Питер, 2011. – 334 с.: ил.

29. Єрмоленко С.Я. Мінлива стійкість мовної картини світу. / С.Я. Єрмоленко. // Мовознавство. – 2009.

30. Жаботинская С. А. Концепт / Домен: Матричная и Сетевая Модели. - Культура народов Причерноморья. – 2009. - № 168. – Т. 1. – С. 254-259.

31. Жаботинская С.А Когнитивная линвистика – Черкаси - Харків.- 1988, С 141-172

32. Жайворонок В.В. Проблема мовної та концептуальної картини світу і мовного їх відображення. В.В. Жайворонок. // Культура народов Причерноморья. – 2002.

33. Загнітко А. П. Система і структура морфологічних категорій сучасної української мови (Проблеми теорії) / А. П. Загнітко. – АДД. – К., 1992. – 38 с.

34. Ильин Е. П. Эмоции и чувства /Е. П.Ильин. – СПб.: Питер, 2001. – 752 с.

35. Караулов Ю.Н. Структура лексико – семантичного поля / Ю.Н. Караулов // Филологические науки. – 1972. - №1

36. Киселюк Н.П. Вербальні та невербальні засоби актуалізації емоційного стану в художньому дискурсі (на матеріалі англомовної прози XX – XXI століть) : автореф. дис. канд. філол. наук : / Н. П, Киселюк. – К., 2009.

37. Ключка Н.Я. Лексико – семантичне поле як системно – структурне утворення /Н. Я. Ключка // Наукові записки. Серія «Філологія» : [зб. наук. пр.]. – 2021. – Вип. 24.

38. Кочерган М. П. Вступ до мовознавства: Підручник. — Вид.2-ге.-К.: ВЦ «Академія», 2005. — 368 с. (Альма-матер).

39. Кубрякова Е.С. Краткий словарь когнитивных терминов / Е.С. Кубрякова, В.З. Демьянков, Ю.Г. Панкран, Л.Г. Лузина. –М.: Филол. Ф-т МГУ им. М.В. Ломоносова, 1997.- С.90

40. Кубрякова Е. С. Типы языковых значений: семантика производн ого слова / Е. С. Кубрякова. – Москва : Наука, 1981. – 200 с.

41. Кузенко Г.М. Мовні засоби вираження емотивності / Кузенко Г.М. – К., – 2000 – 96с.

42. Кэррол Изард «Психология эмоции» — СПб.: Питер, 2012 . — 464 с: ил. — (Серия «Мастера психологии»)

43. Леонтьев А.Н. Потребности, мотивы и эмоции / Леонтьев А.Н. – М., 1971 – 243с.

44. Литвинчук И. Н. Прагматика эмотивного текста (психосемантическое экспериментальное исследование) – Київ, 2019

45. Лихачев Д. С. Концептосфера русского языка / Д. С. Лихачев // Русская словесность. От теории словесности к структуре текста : антология / под ред. В. П. Нерознака. – М., 1997. – С. 280-289.

46. Маслов Ю. Введение в языкознание / Маслов Ю. – М., 1987 – 190с.

47. Маслова В.А. Когнитивная лингвистика: Учебное пособие / В.А. Маслова. – Минск.:ТетраСистемс, 2004.- С.256

48. Мягкова Е. Ю. Эмоционально-чувственный компонент значения слова: вопросы теории - Курск, 2000

49. Никитина С.Е., Фрумкина Р. О концептуальном анализе язика с точки зрения лингвиста и психолога(концепт, категорія, прототип)// НТИ. Сер.2 Инфармационные процессы и системи. – М.,1992.-№3. – С.48

50. Попова З. Д., Стернин И.А. Когнитивная лингвистика. – М.: АСТ: Восток-Запад, 2007. –С.52

51. Попова З.Д., Стернин И.А. Понятие «концепт» в лингвистических исследованиях. – Воронеж, 1999. – 211б.

52. Процак Л.М. Емотивний простір художнього тексту// Вісник Львівського університету. Серія філологічна. – Львів

53. Процак Л. М. Категорія „точка зору” у художньому тексті (дискурсі) // Стежками Франкового тексту (комунікативні, лінгвосеміотичні, когнітивні та лінгвостатистичні виміри прози) – Львів : ВЦ ЛНУ імені Івана Франка, 2013. – С.71-119.

54. Процак Л. М. Прагматичний аспект статусного та міжособистісного дистанціювання у художньому мовленні // Магістр гри слова. Філологічні дослідження, присвячені 60-річчю професора Флорія Сергійовича Бацевича. – Луцьк : ПВД «Твердиня», 2009. – С. 334 – 345.

55. Процак Л.М. Динаміка оцінки у художньому мовленні // Вісник Львівського університету. Серія філологічна. Вип. 28. – Львів, 2000. – С. 129 – 137.

56. Селіванова 2006: Селіванова, О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія / О. О. Селіванова. – Полтава: Довкілля-К, 2006. – 716 с.

57. Селіванова О. Актуальні напрями сучасної лінгвістики // Підручник. — Полтава: Довкілля - К, 2008. — 712 с.

58. Семчинський С. В. Загальне мовознавство / С. В. Семчинський. – К. : Вища школа, 1988. – 328 с.

59. Словник української мови. В 11 т. — Київ : Наукова думка, 1970–1980.

60. Стернин И. А. Лексическое значение слова в речи / Иосиф Абрамович Стернин. – Воронеж: Изд-во Воронежского ун-та, 1985.

61. Структурная и прикладная лингвистика. Библиографический указатель. М.: Наука, 1965.

62. Телия В.Н. Коннотативный аспект семантики номинативных единиц / Телия В.Н. – М: Наука, 1986. – 143 с.

63. Филлмор Ч. Фреймы и семантика понимания// Новое в зарубежной лингвистике. Когнитивные аспекты языка. Языковий образ мира. Про внутрішні відмінки. Пер. с англ. А. М. Баранова/ Отв. ред. В. В. Петров и В. И. Герасимов.—М.: Прогресс, 1988.—Вып.13. 395с.

64. Франко З.Т. Засоби художньої експресії у мові творів Івана Франка // Укр. мова і література в школі. – 1979. – № 12. – С. 25.

65. Франко І. Перехресні стежки// Зібрання творів у п’ятдесяти томах. _ Т. 20. – К.: Наукова думка, 1979. – С.179 -459.

66. Франко Іван. Основи суспільності: Повість із сучасного життя // Житє і слово. – 1894-1895. – Т. 1-4.

67. Фрумкина Р.М. Концепт, категорія, прототип// Лингвистическая и экстралингвистическая семантика: Сб. обзоров. – М.: ИНИОН РАН 1992

68. Хомская Е. Д., Батова Н. Я. Мозг. Емоции. Нейропсихологическое иследование. – М., 1998. – С. 10

69. Хомський Н. Роздуми про мову [Текст] . - Л. : Ініціатива, 2000. - 352 с. - Бібліогр.: с. 337-351

70. Ціхоцький І. Мова прози Івана Франка (стилістичні новації): Монографія. – Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2006. – 282 с.

71. Ціхоцький І. Прагмастилістичний аспект дослідження мовлення персонажів // Лінгвістичні дослідження: Зб.наук.праць. – Харків: ХДПУ, 2001. – Вип.6. – С. 210-213.

72. Ціхоцький І. Типологія персонажів у Франковій прозі (лінгвостилістичний аспект) // Вісник Львів. ун-ту. Сер. філол. – 2003. – Вип. 32. – С. 190-195.

73. Чабаненко В.А. Стилістика експресивних засобів української мови. Запоріжжя : ЗДУ, 2002. 351 с.

74. Частотний словник роману Івана Франка "Основи суспільності" : інтерпретація твору крізь призму статистичної лексикографії / Соломія Несторівна Бук, Львів. нац. ун-т ім. І. Франка; Наук. ред. Ф. С. Бацевич.– Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2012.– 261

75. Шаховский В.И. Категоризация эмоций в лексико-симантической системе языка. – Воронеж: Изд-во Воронежск. гос. ун-та, 1987. – 192с.

76. Шаховский В.И. Проблема разграничения экспрессивности и эмотивности как семантической категории лингвостилистики // Проблемы семасиологии и лингвостилистики / В.И. Шаховский. - Вып.2. - Рязань: изд-во Рязанского педагогического ин-та,1975.

77. Шаховский В. И. Лингвистическая теория эмоций. М. : Гнозис, 2008. 416 с.

78. Шаховський В. И. Эмотивнии код языка и его реализация - Волград: 2012

79. Шаховський В.И. О лингвистике емоций. Язык и эмоции: Сб. науч.Тр. ВГПУ. - Волград: Перемена 2012-416с.

80. Шаховський В.І. Емотивна семантика слова як комунікативна сутність. СБ: Комунікативні аспекти значення. - Волгоград: Волгрен. пед. ін-т, 1990

81. Штерн І.Б. Вибрані топіки та лексикон сучасної лінгвістики : Енциклопедичний словник для фахівців з теоретичних гуманітарних дисциплін та гуманітарної інформатики. – К.: АртЕК, 1998. – С.219.

82. Ягубова Н.А. Оценки и эмоции в разговорной речи // Язык и эмоции: Сб. науч. тр. - Волгоград: Перемена, 2005. - С. 133-142.